

1194  
65

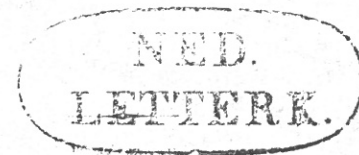
# ZINSONTLEDING.

EEN LEERBOEKJE VOOR DE VOLKSSCHOOL,

DOOR

**J. H. VAN DALE,**  
HOOFD-ONDERWIJZER TE SLUIS.

*Tweede Stukje.*



TE SCHOONHOVEN,  
BIJ S. E. VAN NOOTEN.  
—  
1863.

## VOORBERIGT.

---

*Aangemoedigd door de bijzonder gunstige ontvangst, aan het eerste stukje onzer Zinsontleding te beurt gevallen, bieden wij met blijdschap onzen mede-onderwijzers dit tweede stukje aan. Wij danken allen, — en met name den beoordeelaar in de Nieuwe Bijdragen — die door eene gunstige beoordeeling tot de verspreiding van onzen arbeid hebben medegewerkt. Terwijl wij ook dit gedeelte in hunne welwillende aandacht aanbevelen, geven wij de verzekering, dat van hunne aanmerkingen, bij een' gewenschten herdruk, een dankbaar gebruik zal gemaakt worden. In het derde stukje, dat voornamelijk over den verkorten ondergeschikten zin en de zinscheiding*

handelen zal, hopen wij onzen arbeid, dien we vooral Heeren  
Hulponderwijzers bijzonder durven aanbevelen, te voltooijen.

Ook nu gevoelen we ons verplicht dankbare melding te ma-  
ken van de belangstelling, waarmede de Hoogleeraar BRILL  
onzen arbeid heeft vereerd.

De Schrijver.

Sluis, 17 November, 1862.

## ZINSONTLEDING.

### II. DE ELLIPTISCHE OF VOLSTREKT ONVOL- LEDIGE ENKELVOUDIGE VOLZIN.

72. Een volzin is *elliptisch* of *volstrekt onvolledig*, wan-  
neer het werkwoord of het werkwoordelijk bestanddeel  
van het gezegde ontbreekt. Daarenboven wordt in som-  
mige elliptische volzinnen nog het onderwerp gemist.
73. Het werkwoord *zijn* ontbreekt in de volgende be-  
staanszinnen: *God dank! Heil u! Eere den over-  
winnaar!* d. i. *God zij dank! Heil zij u!* enz. Ook  
in de bedrijvende zinnen ontbreken niet zelden werk-  
woorden, die echter ligtelijk ingevuld kunnen worden.  
Bijv.: *Zij aan het loopen! Wij aan 't schrijven! Allen  
aan 't lagchen! Waartoe dat onophoudelijk gebabbel?  
Ik eerst. Rust roest. Raad vóór daad. Eene vette  
keuken, een mager testament. Uit rein gewin, een  
stil gemoed.* Men kan deze zinnen tot de volgende  
vormen: *Zij gingen aan 't loopen! Wij gingen aan 't  
schrijven! Allen gingen aan 't lagchen! Waartoe dient  
dat onophoudelijk gebabbel? Ik speel eerst. Rust maakt  
roest.\*) Raad ga vóór daad. Eene vette keuken geeft een  
mager testament. Uit rein gewin spruit een stil gemoed.*
74. Als bestanddeel van het gezegde (I, 6, 10.) ontbreekt

\*) Aldus komt deze spreuk voor in de *Zedeleer in Spreuken*, van  
J. B. EILERS KOCH, uitgegeven door de Maatsch, tot Nut van 't Alg.  
Houdt men *roest* niet voor een zelfst. naamw., maar voor een werkwoord,  
dan is de zin natuurlijk volledig.

het werkwoord *zijn* in 't spreekwoordelijk gezegde: *Vrijheid, blijheid*. In de vraag: *Wat nu te doen?* In het bevel: *Niets aan te raken!* Voorts in: *Verre van mij!*

De onvolmaakte verleden tijd van het werkwoord *zullen* ontbreekt in vragende zinnen, met welke men iets ten sterkste wil ontkennen of ongerijmd doen voorkomen. Bijv.: *Ik u verraden?! Hij dat gedaan hebben?! Wij hem straffen?! d. i.: Ik zou u verraden?! enz.* Het werkwoord *worden* \*) ontbreekt in 't spreekwoordelijk gezegde: *Een dierenbeul, een menschenplager*. Verder in uitdrukkingen als de volgende: *Waarom gebedeld? Waarom niet liever gearbeid!*

75. In 't bijzonder verdienen die volzinnen onze aandacht, in welke een deelwoord van den volmaakten tijd voorkomt met de kracht van de gebiedende wijs. Zulke volzinnen vindt men o. a. in de volgende regels, ontleend aan TOLLENS' *Tafereel van de overwintering der Hollanders op Nova-Zembla*.

Komt, makkers! gindsche kust zet ons een wijkplaats open;  
't Ontredderd schip hersteld en derwaarts ingelooopen!

Komt, in die hoop getroost, de hand aan 't werk geslagen!  
Den leeftogt, die ons rest, het scheepshol uitgedragen!  
God geve, dat hij strekk' tot ons een uitkomst wacht.  
De boot van 't ijs gesleept en hier aan wal gebragt!  
God geev', dat ze eenmaal ons te sta zal mogen komen!  
Geweer en kruid verzaamd; de zeilen afgenomen;  
Houweel en bijl gezocht; wat redbaar is, gered,  
En van 't gesloopte wrak een woning opgezet!  
Aan 't werk! de nood wil spoed! komt makkers! 't geldt ons leven.

Komt! roept hij, makkers, komt! den vijand aangevallen,  
Verdreven of vernield, bestreden met ons allen.

\*) Of *zijn*.

Zoo ook worden zegswijzen als de volgende: *er worde vrolijk gedronken; er worde blijmoedig feest gevierd; moed zij gevat of moed worde gevat*, enz. almede beschouwd als uitdrukkingen, in de gebiedende wijs staande, wanneer het hulpwerkwoord onderdrukt wordt en men schrijft: *vrolijk gedronken; blijmoedig feest gevierd; moed gevat*.

Men kan de eerste twee volzinnen op tweërlei wijze ontleden, even als zulks geschied is met de volzinnen *er wordt gedanst, hier wordt gearbeid*, enz. (Zie I, bl. 32 en 33.) Alsdan verkrijgt men deze zinnen: *het vrolijk drinken zij; het blijmoedig feestvieren zij; of: men drinke vrolijk; men viere blijmoedig feest*.

Onder de elliptische volzinnen, die in de boven aangehaalde dichtregelen voorkomen, zijn er eenige, die alleen de inlassching van het werkwoord *worden* eischen, om volledig te worden; als:

't Ontredderd schip *worde* hersteld.

Derwaarts *worde* ingelooopen.

De hand *worde* aan 't werk geslagen.

De boot *worde* van 't ijs gesleept en *worde* hier aan wal gebragt.

Geweer en kruid *worde* \*) verzaamd.

De zeilen *worden* afgenomen.

Houweel en bijl *worde* \*) gezocht.

Wat redbaar is, *worde* gered.

Van 't gesloopte wrak *worde* een woning opgezet.

Bij andere volzinnen echter moet eene opmerkelijke verandering met het bepalende lidwoord plaats grijpen. 't Zijn de volgende:

\*) Wanneer twee of meer zelfstandige naamwoorden, die verwante begrippen uitdrukken, vereenigd worden, laat men de lidwoorden weg en plaatst het werkwoord in 't enkelvoud.

De (*Den*) leeftogt *worde* het sloopshol uitgedragen.  
De (*Den*) vijand *worde* aangevallen, *worde* verdreven of vernield, *worde* bestreden met ons allen.

De aandachtige leerling zal terstond inzien, dat de eerste volzinnen als taalkundig onberispelijk konden aangemerkt worden, wyl de zelfstandige naamwoorden, die daarin voorkomen, òf van het onzijdige, òf van het vrouwelijke geslacht zijn, òf wel in het geheel geen lidwoord vóór zich hebben. In de laatst aangehaalde volzinnen echter verraadt de vorm *den*, dat men in zulke zinnen het zelfstandig naamw. opyat als ware dit het voorwerp, omdat de geheele uitdrukking de kracht heeft van een overgankelijk werkwoord in de gebiedende wijs. Wij leeren dan hieruit, dat in de volzinnen: '*t ontredderd schip hersteld; de hand aan 't werk geslagen; den vijand aangevallen;* en dergelijke, het zelfstandig naamwoord in den vierden naamval staat, \*) hetgeen men toeschrijven

\*) A. BOGAERS schrijft in zijn heerlijk gedicht *Mozes*:

*Vergeefs den zwerver (3 n.) in uw beemden,  
O Midian, een tent gespreid!  
Vergeefs het fiere hart des vreemden  
Met liefde en herdersvreugd geleid.*

Hier eischen de enkelvoudige nevenschikte zinnen, zoo men ze volledig maken wil, het werkwoord *worden* in de aantoonende en niet in de aanvoegende wijs, en, bij tweeerlei ontleding, verkrijgt men deze zinnen: *Vergeefs, o Midian, spreidt gij den zwerver eene tent in uwe beemden en te vergeefs vleit gij het fiere hart des vreemden met liefde en herdersvreugd.* Hier is, zelfs niet in de verte, aan eene gebiedende wijs te denken.

Anders is het in 't volgende vers uit het zelfde dichtstuk:

*Op, trouwe gids! Gij 't eerst van allen  
Dien Godgewijden grond gekust!  
Op, aan het hoofd der duizendtallen  
In Libans vloed uw' dorst gebluscht!*

Hier vooral laat de gebiedende wijs zich in al hare kracht gelden, en

moet aan de kracht van de gebiedende wijs: de beteekenis van den zin overheerscht hier den strikten vorm. Men schrijve dus: *den moed niet opgegeven; den arbeid niet gestaakt; den pligt betracht; den ijver ingespannen;* enz. en men ontlede: *de moed worde niet opgegeven; de arbeid worde niet gestaakt; de pligt worde betracht; de ijver worde ingespannen;* in beteekenis gelijk staande met: *men geve den moed niet op; men stake den arbeid niet; men betrachte den of zijn' pligt; men spanne den ijver in; geeft den moed niet op; staakt den arbeid niet; betracht den pligt; spant den ijver in.*

men zal aldus dienen te ontleden: *Op, trouwe gids! kus gij, het eerst van allen, dien Godgewijden grond en blusch, aan het hoofd der duizendtallen, in Libans vloed uwen dorst.* Wil men de zinnen volledig maken met behulp van 't werkwoord *worden*, dan zal men aldus dienen te schrijven: *Op, trouwe gids! Door u worde, het eerst van allen, die Godgewijde grond gekust en, aan het hoofd der duizendtallen, worde in Libans vloed uw dorst gebluscht.* — Ook uit dit vers zien wij, dat de zelfstandige naamwoorden in soortgelijke zinnen in den vierden naamval geplaatst worden, en dat de zin soms eischt, dat, bij tweeerlei ontleding, het pers. voornaamw. *gij* — 't verzwegen onderwerp van de geb. wijs — als onderwerp optrede. Dit is ook blijkbaar 't geval in 't volgende vers, ontleend aan H. H. KLIJNS, *Vroege godsvrucht*:

*Wat dan ook de toekomst spell',  
Oudren! vroeg voor 't Alvermogen,  
Hart en kniën der jeugd gebogen!  
Zeker, hoe ook 't leed haar knell',  
Dat zij, bij elk lotgeval,  
Dan uw grafzerk zeegeen zal.*

In het volgende vers uit JOH. HAZEU, Cz's, *Het soldaatje spelen*, waar, in de beide eerste zinnen, de zelfst. naamwoorden in den eersten naamval staan, is het o. i. moeilijk te beslissen of het verzwegen werkwoord *worden* in de aant., dan wel in de aanv. wijs staat:

*De snaphaan gekregen,  
Op schouder gelegd;  
De sabel of degen  
Op zijde gehecht;  
De trommel moet razen,  
Het fluitje wordt zoet  
En vrolijk geblazen  
Tot ijver en moed.*

De elliptische volzinnen: *Derwaarts ingelooopen! Voorwaarts gesneld! Goed uit de oogen gekeken! Niet vertraagd!* en dergelijke worden ontleed als *vrolijk gedronken!* of *er worde vrolijk gedronken!* Men vormt ze derhalve tot de volgende zinnen: *men loope derwaarts in of het inloopen derwaarts zij; men snelle voorwaarts of het voorwaarts snellen zij; men kijke goed uit de oogen of het goed uit de oogen kijken zij; men vertrage niet of het vertragen zij niet.*

76. In sommige volzinnen ontbreekt het werkwoordelijk bestanddeel van het gezegde, terwijl alleen het naamwoordelijk bestanddeel — een zelfstandig of bijvoegelijk naamwoord — overblijft. Dit heeft vooral plaats in vragende en uitroepende zinnen, wier verzwegen onderwerp een der voornaamwoorden *het*, *dit* of *dat* is. Zoo staat b. v.: *Niet waar?* voor: *Is het niet waar?* *Wat nood?* voor: *Wat nood is het?* *O zalig oogenblik!* voor: *O 't is een zalig oogenblik!* *Wat schandelijk verraad!* voor: *Wat is dat een schandelijk verraad!* of: *Wat schandelijk verraad is dat!* *Wel foei! wat ouderwetsche namen!* voor: *Wel foei! wat zijn dat ouderwetsche namen!* *O, hoe lief!* voor: *O hoe lief is dat!*

Zoo wordt in het wenschende *welkom hier!* en in het bevelende *stil! bedaard!* de gebiedende wijs van 't werkwoord *zijn* gemist, en staan de toejuichende uitdrukkingen: *goed! braaf! goed getroffen! juist gezien! mooi zoo!* voor: *dat is goed! dat is braaf! dat is goed getroffen! dat is juist gezien! dat is mooi zoo!* Op dezelfde wijze worden: *misgeschoten! misgeknikkerd!* enz. tot volledige zinnen gevormd.

77. In andere volzinnen ontbreekt het geheele gezegde met het onderwerp, zoodat niets dan bepalingen van het gezegde overblijven. Meestal zijn zulke volstrekt

onvolledige zinnen wenschende zinnen, wier onderwerp de aangesproken persoon is. Zoo staat, b. v.: *Geduld!* voor: *Heb geduld!* dat is: *Dat gij geduld hebt!* *Ijverig aan het werk!* voor: *Ga ijverig aan het werk; ik wensch, dat gij ijverig aan 't werk gaat!* *De beurs of het leven!* voor: *Geef de beurs of het leven!* *Ter zake!* voor: *Kom ter zake!* *Voorwaarts!* *Achterwaarts!* *Achteruit!* enz. voor: *Kom of ga voorwaarts!* *Ga achterwaarts!* *Treed achteruit!* enz. *Terug!* voor: *Ga terug of keer terug!* *Binnen!* voor: *Kom binnen!* Zoo vindt men in de volgende regels van TOLLENS vier elliptische wenschende volzinnen:

Komt! Naar het Oosten! door de schot-  
sen! Opwaarts henen!

De zege wacht ons! viert de schooten!\*) Kindren, moed!  
terwijl de regel:

Aan 't werk! de nood wil †) spoed! Komt makkers!  
't geldt ons leven! §)

met een dergelijken zin aanvangt.

\*) Wij zijn meermalen in de gelegenheid geweest om op te merken, dat deze zin door velen niet begrepen werd, waartoe ook de verkeerde spelling van *schoten* voor *schooten* meêwerkte. Door den *schoot* verstaat men het touw aan den ondersten hoek der razeilen, door middel van hetwelk zij naar achteren aangehaald worden, gelijk zulks door middel der *halzen* naar voren geschiedt. Zoo spreekt men van *den schoot aan te halen*. Het tegenovergestelde is *den schoot te vieren*. *Vieren* komt nog in verscheidene uitdrukkingen voor; als: *een touw vieren*; *een walvisch vieren*; *een paard den teugel vieren*; dat is: een touw laten schieten; het touw, waaraan de walvisch vast is, laten uitloopen; den teugel van het paard niet strak aanhouden.

†) *Wil* heeft hier de beteekenis van *eischen* en vormt een volledig gezegde. Anders is het in:

De kloeke *NIJF* wil meê en met hem zamenspannen.

Hij wil door 't ijzig Noord naar 't zegend Oosten heen.  
Langs Nova Zembla's kust, in storm en sneeuw verloren,  
Wil hij naar China voort en d' Indus op gaan sporen.

Zie I, bladz. 26 v. o. en bladz. 27 v. boven.

§) De woorden, die eene *waarde* of een *prijs* te kennen geven, staan in

Al leveren ook het in te vullen onderwerp en gezegde eenen oordeelenden zin op, niettemin drukt de elliptische zin een' wensch uit. Zoo kan men de zinnen: *Goeden nacht! Goeden morgen! Geluk op uwe onderneming!* vormen tot: *Ik wensch u een' goeden nacht! Ik wensch u een' goeden morgen! Ik wensch u geluk op uwe onderneming!* gelijk staande met: *Dat gij een goeden nacht hebbet of heb een' goeden nacht!* enz. Tot *wederziens!* dat eigenlijk zijn moest *Tot wederzient!* \*) staat voor: *Vaar wel tot wij elkander wederzien*, dat is: *dat gij wel varet tot aan ons wederzien.*

Ook de adressen op brieven behooren tot deze soort van ellipsis. Zoo beteekent: *Den Heere A. te B., bezorg dezen brief den Heere A. te B.* enz.

Ook de opschriften op gedenkteekens behooren hier toe: *Ter gedachtenis van* enz. staat voor: *strek ter gedachtenis van*, enz.

78. In enkele volzinnen blijft alleen het onderwerp over. Bijv.: *Nog een oogenblik — en hij was dood;* dat is: *nog een oogenblik duurde het — en hij was dood.* *Nog ééne schrede — en hij ligt in den afgrond,* d. i. *Nog ééne schrede doe hij of doet hij, en hij ligt in den afgrond.*

den vierden naamval: *het zeldzame boekje is eenen gulden waard.* Even zoo hebben de werkwoorden *kosten* en *geiden*, die *waard zijn* beteekenen, den vierden naamval van de waarde bij zich: *Het boekje geldt eenen gulden.* *Gelden* kan echter ook den eersten en derden naamval bij zich hebben. Zoo is in de overdrachtige uitdrukking: *het geldt hier het welzijn van den staat*, het plaatsvervangend en het welzijn van den staat het ware onderwerp. In: *het geldt u, het geldt ons leven*, is *u* de 3de naamval van den persoon, dien, en ons leven de 3de naamval van de zaak, die het te misgelden staat.

\*) Of *tot wederziene* (in den 3den naamval): eerst door aan te nemen, dat de onbep. wijs een' verbuigingsuitgang gehad heeft, laat zich de toevoeging van die *s* verklaren.

AANMERKING. De ellipsis, welke wij in 72—78 behandeld hebben, draagt den naam van *logische* ellipsis in onderscheiding van de *syntaktische*, welke daarin bestaat, dat in een' zin, die op een' vragenden zin antwoordt, de bestanddeelen uitgelaten worden, welke hij met den vragenden zin gemeen heeft. Deze ellipsis is reeds behandeld in het eerste stukje, bl. 72, no. 63. Wij hebben aan dergelijke zinnen den naam van onvolledige zinnen gegeven, welken wij daarom ook bij de *logische* ellipsis zouden wenschen te behouden. Wij krijgen dan twee soorten van onvolledige zinnen. Tot de eerste soort, de betrekkelijk onvolledige, brengen wij dan alle, die een onvolledig antwoord bevatten op eene voorafgaande vraag (synt. ellipsis), en tot de tweede soort, de volstrekt onvolledige, alle volzinnen, die tot de logische ellipsis behooren.

#### VOORBEELDEN.

*God dank!* — Volstrekt onvolledige (elliptische) bepaalde, bevestigende, wenschende, enkelvoudige bestaanszin, waarin het volledige gezegde *zij* ontbreekt.

|                               |                             |
|-------------------------------|-----------------------------|
| <i>Dank</i>                   | — onderwerp.                |
| <i>zij God, aan God, Gode</i> | — uitgebreid gezegde.       |
| <i>zij</i>                    | — volledig gezegde.         |
| <i>God</i>                    | — bepaling van <i>zij</i> . |

*Zij aan het loopen!* — Volstr. onvoll., onbep., bev., stellige, bedrijvende, enkelv. zin, waarin een deel van 't gezegde ontbreekt. (Zie I, bl. 14, no. 10.)

|                              |        |
|------------------------------|--------|
| <i>Zij</i>                   | — ond. |
| <i>gingen aan het loopen</i> | — gez. |

*Vrijheid, blijheid* — Volstr. onvoll., onbep., bev., stell., enk. hoedanigheidzin, waarin een deel van 't gezegde ontbreekt.

|                    |        |
|--------------------|--------|
| <i>Vrijheid</i>    | — ond. |
| <i>is blijheid</i> | — gez. |

*Ik u verraden ?!* — Volstr. onvoll., bep., bev., vragende, enk. bedr. zin, waarin een deel van 't gezegde ontbreekt.

*Ik* — ond.  
*zou u verraden* — uitgebr. gez.  
*u* — voorwerp, of bep. van 't gez.

*'t Ontredderd schip hersteld!* — Volstr. onvoll., bep., bev., wenschende, enk. bedr. zin, met de kracht van een' gebiedenden zin, waarin een deel van 't gez. ontbreekt.

*Het ontredderd schip* — uitgebr. onderwerp.  
*worde hersteld* — gez.  
*ontredderd* — bep. van *schip*.

*Vrolijk gedronken!* — Volstr. onvoll., bep., bev., wenschende, enk. bestaanszin, met de kracht van een' gebiedenden zin, waarin eene onbepaalde plaatsaanwijzing en een deel van 't gezegde ontbreekt.

#### Eerste Ontleding.

*Er* — onbep. plaatsaanw., bep. van 't gez.  
*worde vrolijk gedronken* — uitgebreid gezegde.

#### Tweede Ontleding.

*Het vrolijk drinken* — uitgebr. Ond.  
*zij* — voll. gez.  
 of  
*Men* — ond.  
*drinke vrolijk* — uitgebr. gez.  
*vrolijk* — bep. van *drinke*.

*Niet waar?* — Volstr. onvoll., onbep., ontkennende, vrag., enk., hoedanigheidszin, waarin het onderwerp en een deel van 't gezegde ontbreekt.

*Het* — ond.  
*is niet waar* — ontk. gez.

*Stil!* — Volstr. onvoll., onbep., bev., gebiedende enk. hoedanigheidszin, waarin dat deel van 't gezegde ontbreekt, in hetwelk het onderwerp ligt opgesloten.

*Wees of zijt stil* — gez.  
*gij* — verzwegen onderw.

*Geduld!* — Volstr. onvoll., bep., bev., wensch, enk. bedr. zin, waarin 't gezegde is weggelaten, in 't welk het ond. ligt opgesloten.

*Gij* — verzw. ond.  
*heb geduld* — uitgebr. gez.  
*geduld* — voorw. of bepaling.

*Kinderen, moed!* — Volstr. onvoll., bep., bev., wensch., enk. bedr. zin, waarin 't gezegde ontbreekt, in hetwelk het ond. ligt opgesloten.

*Kinderen!* — aanspreking.  
*vat moed* — uitgebr. gez. (I., bl. 16, 3<sup>o</sup>.)  
*gij* — verzw. ond.

*Goeden middag!* — Volstr. onv., bep., bev., wensch., enk. bedr. zin, enz.

*Heb eenen goeden middag* — uitgebr. gez.  
*gij* — verzw. ond.  
*eenen goeden middag* — uitgebr. voorw. of bep.  
*goeden* — bep. van *middag*.

*Aan den Heer X* — Volstr. onvoll., bep., bev., wensch., enk. bedr. zin, waarin 't ond., 't gez. en eene bepaling ontbreekt.

*Bezorg dezen brief aan den Heer X* — uitgebr. gezegde.  
*Bezorg* — gez.  
*gij* — verzw. ond.  
*dezen brief* — voorw. of bep. van *bezorg*.  
*aan den Heer X* — bep. van *bezorg*.



## OPGAVEN.

1. Heil u! — Heil onzer! — Eere den overwinnaar! — Zij aan het dansen! — Wij aan het schrijven! — Allen aan 't lagchen! — Waartoe dat onophoudelijk gebabel? — Ik eerst — Gij laatst — Rust roest — Raad vóór daad — Eene vette keuken, een mager testament — Uit rein gewin, een stil gemoed — Borgen, zorgen — Van zachte meesters, vuile wonden — Heil den grooten Davidsspruit!

2. Wat nu te beginnen? — Niets aan te raken! — Wat dan te doen? — In lagen stand de meeste rust — Holla, Bootsman! alles reê?

3. Ik u haten?! — Hij dat gedaan hebben?! — Zij haren echtgenoot vergeven hebben?! — Wij u straffen?! — De moeder haren zuigeling vergeten?! — Wij dat voorregt smaken?! — Zulk een geluk het mijne zijn?! — Zulk een lot het hunne?!

4. De hand aan 't werk geslagen! — De hand aan den ploeg geslagen! — De boot van 't ijs gesleept! — De boot aan wal gebracht! — Van 't gesloopte wrak een woning opgezet! — Geweer en kruid verzaamd! — De zeilen afgenomen! — Houweel en bijl gezocht! — Den leeftogt uit het sloopshol gedragen! — Den vijand aangevallen — Het ondier bestreden! — De monsters vernield! — Den moed niet opgegeven, kinderen! — Makers! den arbeid niet gestaakt — Geene onkosten gespaard! — Geenen arbeid te zwaar geacht! — Geen' moed verloren gegeven! — Het oog op God geslagen! — Geene troef verzaakt! — Moed gegrepen!

5. Derwaarts ingeloopt! — Lustig gedaunst! — Uit volle borst gezongen! — Met lust aan 't werk gegaan! — Niet gewanhoopt! — Daarom niet getreurd! — Goed uit de oogen gekeken! — Niet vertraagd! — Omlaag gesjord die vlag! —

Op dan, hoopvol voortgestevend  
Op den togt naar 't vaderland!

6. Wat nood? — O zalig oogenblik! — Wat schandelijk verraad! — Foei! wat ouderwetsche namen! — Hoe aardig! — Wat goddelijk heldenvolk!

7. Bedaard! — Stil!

8. Goed! — Braaf! — Juist getroffen! — Goed gezien! — Mooi zoo! — Misgeschoten! — Misgeknikkerd!

9. Geduld! — IJverig aan 't werk! — De beurs of het leven! — Voorwaarts! — Vooruit! — Ter zake! — Voor den dag er meê! — Naar het oosten! — Door deschotsen! — Opwaarts henen! — Aan 't werk! — 't Oog omhoog! — De louten aan 't geschut, ten teeken van den strijd! — Het hart omhoog! — De hand in den boezem! — Handen uit de mouw! — Kinderen! de schriften voor u!

Goeden nacht! — Goeden avond, vader en moeder! — Zegen met uw' koop! — Geluk op uwe reis!

Aan den Wel Edelen Heer A — Ter gedachtenis van den Vader des vaderlands.

### III. DE ZAMENGESTELDE ZIN.

#### A. DE NEVENSCHIKKENDE ZINSVERBINDING.

79. Twee of meer enkelvoudige volzinnen kunnen zoodanig met elkander verbonden wezen, dat de eene zin met betrekking tot den anderen *nevengeschikt*, of aan den anderen *ondergeschikt* is. De zinnen, die op dergelijke wijze verbonden zijn, vormen een' *zamengestelden zin*.
80. Men heeft alzoo eene *nevenschikkende* en eene *onderschikkende* zinsverbinding, en 't is over de *nevenschikkende*, dat wij in de eerste plaats spreken moeten.
81. *Nevenschikking* heeft plaats, wanneer de tot elkander in verband gebrachte zinnen gelijken rang bekleeden, dat is, wanneer een zin, zonder zijne zelfstandigheid te verliezen, aan een' anderen zin wordt toegevoegd door middel van een voegwoord, dat, wegens den aard van deze betrekking, *nevenschikkend voegwoord* heet; b. v.: *hij spreekt en ik gehoorzaam; ik zou wel willen komen, maar ik heb geen' tijd; hij komt niet, want hij heeft geen' tijd.*
82. Uit de zoo even gegeven voorbeelden blijkt reeds, dat er bij de nevenschikkende zinsverbinding drie hoofdvormen te onderscheiden zijn: de *aaneenschakelende*, de *tegenstellende* en de *oorzakelijke* vorm.
83. De *aaneenschakelende nevenschikkende zinsverbinding* komt tot stand, I, door *voegwoorden*, en dan noemt men ze *zuiver aaneenschakelend*; of II, door *bijwoorden*, en wel 1° door *rangschikkende* of *voortzettende* bijw.; 2° door *verdeelende* bijw.; 3° door *bijw.*

*van tijd of plaats; 4° door bijw. van hoedanigheid, hoegrootheid, of graad.*

84. De *zuiver aaneenschakelende nevenschikkende zinsverbinding* komt tot stand door middel van de voegwoorden *en; ook; niet alleen* of *niet slechts*, gevolgd door *maar* of *maar ook; noch; zoowel*, gevolgd door *als ook; noch*, gevolgd door *noch; b. v.:*

*De kneuzende oorlogsvrucht beploegde Vlaandrens beemden  
En Neêrlands weeke grond hijgde onder 't wigt van wee.*

*Eerst den dag gevierd en God den Heer geloofd!*

*Loof den Heer, mijne ziel! en vergeet geene van zijne weldaden.*

*Hij gehoorzaamt zijnen ouders en onderwijzers; ook plukt hij daarvan de schoonste vruchten. — De vijand liet het niet enkel op het getal en den moed zijner benden aankomen; maar hij voegde middelen der verleiding bij die des gewelds. Noch de jongen schrijft, noch het meisje leest.*

85. Onder de aaneenschakelende voegwoorden zijn er vele, die meestal nevengeschikte zindeelen van een' enkelvoudigen zin verbinden. Daartoe behooren voornamelijk *noch — noch, zoowel — als, niet alleen — maar ook*, b. v.: *de mensch leeft niet alleen voor dit leven, maar ook voor een volgend; wij zijn niet alleen geboren voor ons zelven, maar ook voor het vaderland; of niet alleen voor ons zelven zijn wij geboren, maar ook voor het vaderland; of niet alleen voor ons zelven, maar ook voor het vaderland zijn wij geboren; zoowel uw vader als uwe moeder was daar; hij ontziet noch moeite, noch tijd.* Zie I, bladz. 75 en 76.

86. Worden meer dan twee zinnen aaneenschakelend verbonden, dan staat het koppellende *en* gewoonlijk slechts

vóór den laatsten zin; b. v.: *de natuur heeft ons de werkzaamheid tot behoefte gemaakt; de maatschappij maakt ze ons tot plicht, en door de gewoonte wordt ze ons tot genoegen. Open uwen mond, spreek regtvaardig vonnis en handhaaf den bedrukte en weerlooze.*

87. Het aaneenschakelend zinverband kan bestaan, zonder dat dit door een voegwoord of een voegwoordelijk gebruikt bijwoord aangewezen wordt: alsdan moet de samenhang der nevenschikte zinnen uit hunnen inhoud zelven blijken. Het bij uitnemendheid aaneenschakelende voegwoord *en* ontbreekt in de volgende voorbeelden: *Vrede vanen wapperen, vredeleuzen schitteren. De zelfkennis is moeilijk; het berispen van anderen is gemakkelijk. \*) Velen hebben te veel; weinigen hebben genoeg.*

Zelfs wanneer verscheidene zinnen aaneenschakelend verbonden zijn, ontbreekt niet zelden ook vóór den laatsten zin het voegwoord *en*, hetgeen geschiedt om den stijl regt levendig te maken. B. v.: *Maar ijlings waait een verkwikkende adem ons aan; de zon heeft haren koesterenden gloed hernomen; rivier en beken vloeijen weder; gras en korenhalmen, en bloemenkelken tooijen den ontloken grond; de zwangere knoppen barsten open in het woud; het vee dartelt in de weiden; het gevogelte vervult de balsemlucht met zijne toonen; een nieuw leven is in onze aderen uitgestort. †)*

88. Soms ook wordt het voegwoord *en* voor elken zin herhaald. B. v.:

*Hij klapt de zweep, en spoort zijn paard:  
„Hourah! nu nog een nieuw begin!”*

\*) Hier kan ook aan de weglating van *maar* gedacht worden.

†) In dergelijke zinnen bestaat een *asyndeton*, d. i. eene weglating van 't voegwoord, waar 't gewoonlijk gebruikt wordt, wat iets plegtigs heeft.

*En, God! de hut zinkt weg in de aard,  
En ros en ruiter stort er in,  
En stoet en jagtkreet zijn verdwenen,  
En doodstil wordt het om hen henen. \*)*

Vooraf in zijn *Herman de Ruiter* wendt TOLLENS den polysyndeton veelvuldig aan.

Hij zegt en grijpt een monnikskap,  
En dekt het zwanger brein,  
En wapent zich met roer en zwaard,  
En rept zich door den Bommelwaard,  
En klopt aan Loevestein.

Dus spreekt en slaapt en slooft hij voort,  
En zwoegt aan gracht en schans,  
En scheurt het Spaansche vendel door,  
En hijscht Oranjes vlag er voor,  
En waait haar uit den trans.

Driehonderd knechten breken los,  
En jagen in galop,  
En rennen, met gezweepten draf,  
Op slot en vesting stuivend af,  
En stooten er den kop.

De stormbok ramt intusschen door,  
En 't grof geschut speelt voort,  
En brijzelt met vernielend vuur  
Een wijde bres in wal en muur,  
En spaandert post en poort.

#### VOORBEELDEN.

*De kneuzende oorlogsvracht beploegde Vlaandrens beemden,  
En Néerland's weeke grond hijgde onder 't wigt van wee.*

Zamengestelde volzin, bestaande uit twee enkelvoudige

\*) Hier bestaat een *polysyndeton*, eene opeenhooping van het voegwoord, waar 't gewoonlijk wordt weggelaten, wat iets hartstogtelijks heeft.

nevengeschikte volzinnen, die door 't voegwoord *en* zuiver aaneenschakelend zijn verbonden.

*De kneuzende oorlogsvracht beploegde Vlaandrens beemden* —  
Bep., bev., stell., enk., bedr. zin.

*De kneuzende oorlogsvracht* — uitgebr. onderwerp.

*beploegde Vlaandrens beemden* — uitgebr. gez.

*kneuzende* — bep. van *oorlogsvracht*.

*Vlaandrens beemden* — uitgebr. voorw. of bep.

*Vlaandrens* — bep. van *beemden*.

*Neêrlands weeke grond hijgde onder 't wigt van wee* — Bep.,  
bev., stell., enk. bedr. zin.

*Neêrlands weeke grond* — uitgebr. ond.

*hijgde onder 't wigt van wee* — uitgebr. gez.

*Neêrlands en weeke* — bep. van *grond*.

*onder 't wigt van wee* — uitgebr. bep. van *hijgde*.

*van wee* — bep. van *wigt*.

#### OPGAVEN.

Eerst den dag gevierd en God den Heer geloofd. (75.) — Loof den Heer, mijne ziel! en vergeet geene van Zijne weldaden — Deze leerling gehoorzaamt zijnen ouders en onderwijzers. Ook plukt hij daarvan de schoonste vruchten — Deze onderwijzer is een kundig man; ook vertrouwen vele ouders hem hunne kinderen toe \*) — De kortste en zekerste weg tot roem is de weg der deugd; en op dezen vindt men ook doorgaans de minste mededingers — De hemelen vertellen Gods eer en het uitspansel verkondigt Zijner handen werk — Het begin van alle werk zij verstandig overleg en beraadslagen ga het bedrijven (3 n.) vooraf — Wij kunnen over geene oogenblikken beschikken en wij verkwisten uren — Verblijd u met de blijden en ween met de weenenden — De gierigheid vergaart zich arm, de weldadigheid geeft zich rijk. (87; I. bladz. 67. 4°) — Weldadigheid en trouw beveiligen een' koning, en door goedwiligheid bevestigt hij zijnen troon.

\*) *Ook*, als voegwoord voorkomende, verbindt veelal een gevolg met eene oorzaak.

't Vaarwel en 't afscheid joelt en schatert langs de stranden;  
De mutsen zwieren rond in de opgestoken handen;  
De doeken zwaaijen; groet en handkus, 't luid hoezee  
Verzelt hun uittocht langs het water en de reë. (87; I. bl. 78.)

Zet, zangster! zet dien togt op de aangeslagen snaren; \*)  
Volg Neêrlands wimpel na langs de ongemeten baren;  
Bezing het waagstuk; maal den uitslag; roer en stree!;  
En val! u 't loon der kunst, een enkele traan, ten deel! (I, 52.)

De lont strijkt neêr, het knappend kruid ontbrandt,  
En 't losgedonderd schot wenscht heil aan 't vaderland.

De hagel klettert neêr; de sneeuwjagt stuift hun voor;  
Een mist omvangt hen; de ijzel kleeft zich aan hun lompen. †)

Het schip kort in, de bouwstof groeit, de sleden snellen;  
Het strand is vol gehoopt van 't sloopen en het vellen;  
De laatste toevoer is ontladen en vergaard.

Geen bui verhief zich aan de lucht;  
Geen wolk duidde onweêr aan;  
De westewind blies liefelijk  
Door jonge lindeblaân.

Dees schoone zachte lentelucht  
Vernieuwde plant en kruid;  
En 't roosje botte, in 't bloemrijk oord,  
Zijn knopjes geurig uit.

Nu klonk de bengel schel en luid;  
En knaap en grijsaard snelden uit;  
De kaai klonk van 't gedruisch;

\*) In dezen regel komt de woordfiguur der *epizeuxis* (herhaling) voor, die aan den stijl nadruk, kracht en levendigheid bijzet. Men beschouwe den versregel als één enkelv. volzin, in weêrwil van 't herhaald *zet*.

†) Het terugwerkend voornaamwoord *zich* staat hier ten onregte, daar het onovergankelijke werkwoord reeds zonder hetzelfde datgene te kennen geeft, wat de schrijver bedoelt. Even eens is het gesteld met den volgende regel:

Een sneeuwen meiboom steekt bevrozen zich naar buiten.  
Behoudt men *zich* bij de ontleding, dan denke men aan I, no. 43, bl. 48.  
Ook merke de leerling hier het zelden voorkomende stoffelijke bijv. naamw. *sneeuwen* op.

De boot lag hijgende op den plas;  
Het wentlend rad dreunde op zijn' as;  
De rook brulde uit zijn buis.

Kom! 't oog ten hemel uit uw smarte! (77, 87.)  
Op God gesteund, o JACOBS bloed! (75.)

God sprak, en op Zijn magtig woord  
Trad alles uit het niet hervoort.

Een harde steen wet vaak het ijzer,  
En harde slagen maken wijzer.

Met wijsheid verzinnen,  
Met hope beginnen. (76, 87.)

De kat vangt ratten en muizen; ook is zij daardoor onberekenbaar nuttig — Sommige leerlingen werken zonder aandacht. Ook maken zij grove fouten — Ongeveer twee eeuwen vóór J. C. begonnen de Romeinen zich buiten Italië te verspreiden, en bijna al de bekende gewesten werden tot Romeinsche wingewesten gebragt — De man heeft zijne bezigheden; de vrouw heeft ook de hare — Sommige menschen hebben veel kunde en weinig schrandtheid; anderen hebben veel scherpzinnigheid en weinig geheugen — Mijn zoon! verleen het oor aan de tucht uws vaders en veracht het gebod uwer moeder niet — Leer uw karakter kennen, verbeter uwe goede hoedanigheden, worstel tegen uwe ongeoorloofde neigingen en ruk uit uw hart al de wortels der ondeugd — De Libanon leverde aan Salomo het noodige hout voor den tempel van Jeruzalem en de Syriërs leverden hem bekwame werklieden — Januarij, Maart, Mei, Julij, Augustus, October en December hebben een en dertig dagen; April, Junij, September en November hebben er dertig; Februarij heeft er maar acht en twintig — Rijkdom is eene der onzekerste bezittingen; wetenschap is eene der zekerste — Gevallen is uw troon, o Israël! Stilte is over uwe vlakten; uwe woningen liggen alle woest; uwe kinderen weenen in ketenen — Wees niet wijs in uwe eigene oogen, vrees den Heer en wijk af van het kwade — Op den eersten November 1688 stak Willem de Derde, prins van Oranje, in zee en op Maandag den vijfden wierp hij het anker in de haven van Forbay — Het vermogen der kooplieden versmolt bij den dag; de koopwaren van Engelschen oorsprong werden verbrand; een zwerm van schraapzuchtige douaniers of

tolbeambten (71) kampte tegen de sluikerij; tabak, suiker, koffij, specerijen waren bijna niet te verkrijgen, en vele levensbehoeften waren buitengewoon duur — Met arbeid en geduld knaagt eene muis een kabeltouw door, en herhaalde kleine houwen vellen groote eiken — Eene zweep voor het paard, een breidel voor den ezels en eene roede voor den rug der zotten. \*)

De leerling ontlede ook de volzinnen, voorkomende in 86 en 87.

89. De voortzettende of rangschikkende aaneenschakelende nevenschikking komt tot stand door de bijwoorden *eerst, daarna, eindelijk, verder, voorts, wijders, ten laatste, ten eerste, ten tweede*; enz. B. v.: *Eerst beschreef mijn broeder mij zijne reis naar Amerika; daarna sprak hij over zijne aankomst in dat werelddeel; eindelijk dischte hij mij een verhaal op van de zeden der Roodhuiden.*
90. De verdeelende aaneenschakelende nevenschikking komt tot stand door middel van de bijwoorden: *deels — deels: ter eener zijde — ter anderer zijde; van den eenen kant — van den anderen kant; nu eens — dan eens*. B. v.: *Nu eens sprak hij niet tegen mij; dan eens overlaadde hij mij met vriendschap. Eensdeels ben ik er blij om; anderdeels bedroef ik er mij over. Napoleons getrouwen kwamen deels om in de ijsvelden van Rusland; deels vielen zij onder het zwaard hunner vijanden; deels werden ze eene prooi van hongersnood en gebrek.*
91. Soms verbindt de bovengenoemde bijwoorden alleen nevenschikking zindeelen van een' enkelvoud.

\*) In dezen zam. zin ontbreekt het zelfde volledig gezegde in elk der drie enkelv. nevensch. zinnen.

digen zin. B. v.: *De vijanden waren deels gekwetst, deels ongekwetst. Hij was nu eens vriendelijk, dan eens onvriendelijk.* (I. bl. 69.) *De zoo gezonde haring wordt deels versch gebruikt, deels gerookt, deels ingezouten in tonnen. De verspreiding der planten over de aarde wordt op bewonderenswaardige wijze bevorderd, deels door het openbarsten der zaadhuisjes, deels door het stroomend water, deels door den wind, deels door de vogelen.*

92. De aaneenschakelende nevenschikkende zinsverbinding geschiedt, eindelijk, waar het verband bewerkt wordt of door een bijwoord van tijd of plaats; of door een bijwoord van hoedanigheid, hoegrootheid of graad. B. v.: *ik zweeg. Nu werd zij boos. — Zij lachte. Toen greep hij haar aan. — Regen wisselt met zonneschijn; zoo wisselen smart en vreugde. Verbied den ongehoorzamen jongen, hij zal het des te minder laten. — Hij is vast ziek, anders zou hij gekomen zijn. \*)*
93. Soms ontbreekt een bijwoord van tijd of van hoedanigheid. Dit is het geval in de beide volgende zinnen: *Doe het, gij zult gelukkig wezen. Griekenland had zeven wijzen. Zeven kinderen hebben wij.* In den eersten volzin wordt *alsdan* of *dan*; in den tweeden wordt *zoo* of *even zoo* gemist.
94. Het aaneenschakelende voegwoord *alsmede* maakt den zin, waarin het voorkomt, niet tot een' *zamengestelden*, maar voegt slechts eene nadere bijzonderheid bij een lid van dien zin; b. v.: *De schaduw van eenen toren, alsmede die van eenen stok, staat met de hoogte der zon in verband. De uitvinding van het glas, alsmede*

\*) *Anders* sluit hier eigenlijk een' ganschen voorwaardelijken zin, waarover we later spreken, in zich. De volzin beteekent toch: *Hij is vast ziek*; ware hij niet ziek of indien hij niet ziek was (= *anders*) zou hij gekomen zijn.

*die van de purperverv, schrijft men aan de Pheniciërs toe.* Hetzelfde geldt omtrent *mitsgaders*; b. v.: *Een dronkaard koopt voor zijn geld zotheid, ongezondheid, armoede, schande, verachting, mitsgaders een knagend geweten en een' vroegtijdigen of ellendigen dood.*

95. Andere aaneenschakelende voegwoorden, zoo als *daar- enboven* en *bovendien*, kunnen wel op een' voorafgaanden zin terugwijzen, doch bewerken daarom nog geene samenstelling tusschen dien zin en den zin, waartoe zij behooren.

#### VOORBEELD.

*Eerst beschreef mijn broeder mij zijne reis naar Amerika; daarna sprak hij over zijne aankomst in dat werelddeel; eindelijk schetste hij mij de leefwijze der Roodhuiden. — Zamengestelde volzin, bestaande uit drie enkelvoudige nevenschikte zinnen, die door de voegwoordelijke bijwoorden daarna en eindelijk voortzettend aaneenschakelend zijn verbonden.*

De ontleding der enkelvoudige zinnen zij voortaan den leerling overgelaten.

#### OPGAVEN.

De onmatige benadeelt vooreerst zijne gezondheid; ten andere maakt hij zich voor den arbeid onbekwaam; ten derde vermindert hij zonder noodzaak zijn yermogen; en eindelijk verliest hij de achtung van weldenkende menschen — De ouden kenden in de eerste tijden slechts roeischepen; naderhand hadden zij zeilschepen; thans hebben wij rader- en schroefstoombooten — De Romeinen vermeesterden eerst geheel Italië; vervolgens onderwierpen zij al hunne naburen en eindelijk verzwolgen zij de geheele bekende wereld — Deze gebeurtenissen betreffen nu eens een geheel geslacht of volk; dan weder hebben zij meer bijzonder betrekking op enkele, afzonderlijke personen — De melk wordt deels versch gedronken; deels wordt ze tot boter en kaas verarbeid; deels wordt ze gebruikt tot toebereiding van koffij en andere dranken — De wol der schapen

wordt deels tot garen gesponnen; deels wordt ze tot vilten hoeden verarbeid; deels wordt ze tot andere kleedingstukken gebruikt.

De leerling ontlede de voorbeelden, voorkomende in 90, 92 en 93.

96. De *tegenstellende* nevenschikkende zinsverbinding is van verschillenden aard. De stellingen, namelijk, van de verbondene zinnen sluiten elkander wederkeerig uit; of de stelling, in den tweeden zin vervat, wordt voor die des eersten in de plaats gesteld; of de inhoud van den eersten zin wordt door dien van den tweeden zin bepaald of beperkt. Men kan dus de tegenstellende nevenschikkende zinsverbinding onderscheiden in:

- a. eene *uitsluitende*;
- b. eene *in de plaats stellende*;
- c. eene *beperkende*.

97. In de *uitsluitende* tegenst. nevensch. zinsverbinding worden de zinnen verbonden door middel der scheidende voegwoorden *of*, *of — of*, *hetzij — hetzij*, *hetzij — of*, in dier voege, dat, ingeval de stelling in den eenen zin waarheid behelst, de andere stelling niet bestaan kan. Bijv.: *hij weigert het of hij staat het toe. Of hij komt te laat, of hij komt onvoorbereid, of hij komt in 't geheel niet.*

*Dees draagt den leeftogt uit en rollt het fust van boord,  
Of zeult de balen weg, of sleept de kisten voort;  
Die brengt het huisraad op, of gadert kruid en wapen.*

*Hetzij wij leven, hetzij wij sterven, wij zijn des Heeren. Hetzij dan dat gijlieden eet; hetzij dan dat gijlieden drinkt; hetzij dat gij iets anders doet, doet het al ter eere Gods.*

98. De scheidende voegwoorden verbinden zoowel nevenschikte zindeelen als nevenschikte zinnen. Bijv.: *Hij of zijn broeder zou mij berigt zenden. De vader of de moeder zal het doen.* (I. bl. 77.) *De misdadiger moest gegrepen worden, 't zij dood of levend. Wij moeten allen sterven, hetzij vroeg, hetzij spa; of: wij moeten allen sterven, 't zij vroeg of spa; of: vroeg of spa moeten wij allen sterven.* Wij moeten hierbij nog doen opmerken, dat, wanneer op *hetzij* een volledige zin volgt, het voegwoord *dat* of daarbij gedacht wordt, of ook wel uitgedrukt wordt. Deze volzinnen zijn daarom nevenschikte afhankelijke, waarvan wij later spreken moeten. Zie no. 162.

99. Er is tweeërlei *of*, dat oorspronkelijk door verschil van vorm onderscheiden werd. Het eene, het scheidende *of*, *ofte*, verbindt *nevenschikte* zinnen of zindeelen. Het tweede *of*, dat *indien* beduidt, komt van een zelfstandig naamwoord dat *voorwaarde* beteekent en verbindt *onderschikte* of *afhankelijke* zinnen, waarover we later handelen moeten, met den *hoofdzin*.

Het scheidende *of* komt voor in de hierboven opgegeven volzinnen. Verder staat het aan 't hoofd van *vragende* zinnen; b. v.: *Of is het niet roemwaardig voor 't vaderland te sterven?* dat is: *Is het roemwaardig voor het vaderland te sterven of is het dit niet?* — Ook achter de gebiedende wijs komt het voor: *Mijd den toorn of vrees het naberouw*, dat is: *Mijd den toorn of, mijdt gij hem niet, vrees dan het naberouw*; of ook: *Of mijd den toorn, of vrees het naberouw*. Nog komt het scheidende *of* voor als *verklarend* voegwoord; b. v.: *men noemt dit rededeel substantief* of *zelfstandig naamwoord*. (I. bl. 80.)

Het voorwaardelijke *of*, dat, met het bijvoegelijk

naamwoord *schoon* verbonden, het toegevende voegwoord *ofschoon* heeft opgeleverd, komt onder anderen voor in de volgende en soortgelijke zinnen: *Ik weet niet of hij ziek is; ik twijfel of hij komen zal; het duurde niet lang of hij kwam; zie eens of hij al aangekomen is; er was niemand of hij verblijdde zich; naauwelijks zag hij het, of hij bekende schuld; of hij al komt, het baat niet; of hij nu al kwame, of hij nu kwame, en in de volkstaal — met verplaatsing van al — al of hij nu kwame, ik zoude hem niet meer willen zien; hij ligt of (alsof) hij dood ware; hij doet of hij gaan wil; och of zij afgesneden wierden, die uwe ziele zoeken; och of wij zijn geboon volbragten!*

Nu gebeurt het soms, dat twee zinnen, die met het voorwaardelijke *of* aanvangen, door middel van het scheidende *of* moeten verbonden worden: in dat geval wordt het laatste *of* door *dan* vervangen. Zoo schrijft men dan: *Ik weet niet of hij komen zal, DAN of hij te huis zal blijven, in plaats van: ik weet niet of hij komen zal, OF of hij te huis zal blijven.* Zoo ook: *ik weet niet of de vader DAN of de zoon komen zal, waarvoor men ook schrijft: ik weet niet of de vader DAN wel de zoon komen zal.* Men ziet hieruit, dat in de zoo even aangehaalde voorbeelden de scheiding der nevenschikte afhankelijke zinnen door *DAN*, in plaats van door 't voorwaardelijke *of* wordt aangewezen.

100. Bij de in de plaats stellende tegenstellende nevenschikking kunnen twee gevallen voorkomen: de eerste zin kan ontkennend of niet ontkennend zijn. In het eerste geval dient het voegwoord *maar* om de stelling, die in den tweeden zin is vervat, voor die van den eersten zin in de plaats te stellen; in het tweede geval

dient daartoe het woordje *neen*. Bijv. *De ware wijze verheft zich niet op zijne gaven; maar hij stelt eene groote waarde in het edelst en Gode welgevalligst gebruik dier gaven. De liefde verblijdt zich niet in onregtvaardigheid; maar zij verblijdt zich in de waarheid. De mensch wordt niet bevestigd door goddeloosheid; maar der vromen stam staat vastgeworteld. — De leerlingen van dien kundigen en geschikten onderwijzer onderscheiden zich door kennis en goede zeden. Neen! zij zijn onwetend en onbeleefd. Kinderen van zulke ouders waren vredelievend, verdraagzaam, toegevend. Neen, ze waren twistgierig, onverdraagzaam en heerschzuchtig. De dappere Spartanen behandelden hunne slaven met zachtheid en menschlievendheid. Neen! zij behandelden ze allerhardvochtigst.*

*Zij begraven nog hun lijken....*

*Neen! de ijzerharde grond vergunt hier zelfs geen graf. Zij werpen ze in een kloof, een diepe rotskloof, af.*

*Integendeel heeft dezelfde kracht; doch waar dit voegwoordelijk bijwoord wordt aangewend is het verband tusschen de zinnen meestal niet zoo naauw, dat er aan een' zamengestelden zin kan gedacht worden. Bijv.: De Israëlitische benden kwamen aan de Gibeonitische steden, en vonden aldaar geene de minste aanstalten tot verdediging; integendeel men kwam hun vriendschappelijk te gemoet, en toonde waarschijnlijk de onderpanden van het gemaakte verbond.\*)*

\*) Soms schijnt men de zinnen als zamengesteld te moeten beschouwen. Bijv.: Had dan BRUNSWIJK ook gehoopt, haar (de echtgenoot van Prins WILLEM V) even als den Prins onder zijne leiding te krijgen, zoo toonde de uitkomst weldra, hoezeer hij zich bedrogen had; want zij was er geenszins de vrouw naar om zich door hem te laten besturen: in tegendeel stond zij weldra aan 't hoofd eener krachtige partij tegen hem over. Mr. J. VAN LENNEP. *De voorn. geschied. enz.* IV, 1. bl. 52.



101. De zinnen, wier verbinding een' zamengestellten zin vormt, kunnen zelven reeds zamengestelde zinnen zijn. Bijv. *Gaven en offers vereeren God niet en tempelsieraad versiert Hem niet; maar eene goddelijke gezindheid vereenigt ons met Hem; want gelijk zoekt gelijk.* In dezen zamengestellten volzin zijn de zinnen *Gaven en offers vereeren God niet en tempelsieraad versiert Hem niet* door 't voegwoord *en* zuiver aaneenschakelend nevenschikkend verbonden tot een' zamengestellten zin. De verbinding van dezen zamengestellten zin met *eene goddelijke gezindheid vereenigt ons met Hem* is tot stand gebragt door het voegwoord *maar*, waardoor de in de plaats stellende tegenstellende nevenschikking wordt uitgedrukt, terwijl eindelijk de derde volzin door middel van het *redengevende* want weder met den laatsten volzin verbonden wordt. Deze verbinding heet de *oorzakelijke* en daarover moeten we straks spreken. De zamengestelde volzin bestaat dus hier uit drie volzinnen, van welke de eerste zelve zamengesteld is.
102. Groot is het aantal voegwoorden, waardoor, in de *beperkende* tegenstellende nevenschikking, de stelling, die in den eersten zin is vervat, niet ontkend, maar veeleer toegegeven wordt, doch met vermelding van eene andere stelling, in den tweeden zin, die nevens

Doch met dit antwoord nam men geen genoegen: integendeel, die van Efraim verweten de Gibeoniten, dat zij een tweeslachtig soort van volk waren, noch tot den eenen, noch tot den anderen stam behoorende, enz. VAN DER PALM, *Bijbel voor de Jeugd*, IV, 162.

Door deze aanmerking nu wordt wel het wonderbare, bijkans had ik gezegd, het wonderlijke van het geval verminderd, maar geenszins het wonder weggenomen; in tegendeel verschijnt dit in een schooner, den God der natuur veel waardiger licht. III, 86.

Gij zult uwen naaste lief hebben, gelijk u zelven. In dit voorschrift verbiedt de Zaligmaker ons de liefde tot ons zelven niet; in tegendeel, Hij gebiedt ze ons als een' heiligen pligt.

of boven de eerste gelden moet. Zij zijn: *daarentegen, doch, edoch, maar, dan, nu, veeleer, alleenlijk, toch, ja, ja zelfs, evenwel, echter, nogtans.* Bijv. *Griekenland bloeide, het Noorden daarentegen lag in nacht en nevel bedolven. Hij was rijk, doch hij was tevens zeer gierig. God spijst de vogelen; maar zij moeten er om vliegen. JUDA'S gansche rede tot JOZEF is nederig en bescheiden. En nogtans er heerscht eene gepaste vrijmoedigheid in.*

*De kneuzende oorlogsvracht beploegde Vlaandrens beemden,  
En Neêrlands weeke grond hijgde onder 't wigt van wee.  
Toch hield haar vlag zich op.....*

*Na nooden zonder tal en angsten zonder maat,  
Bruist de open zee hen aan, die hol en aaklig staat.  
Toch steken zij haar in.*

*Het paard holt voort uit al zijn magt.  
Dan ach! het kan niet meer:  
Het wankelt, struikelt, suizebolt.  
En zinkt amechtig neêr.*

103. Ook het *plaatsvervangende* en *beperkende* tegenstellende zinsverband kan bestaan, zonder door een voegwoord aangewezen te zijn. Bijv.: *Het leven is in zijne snelheid een droom; in zijne gewigtige beleekenis is het eene eeuwigheid. De onverstandige zoekt zich door den hartstogt te redden; de verstandige tracht zich te redden door nadenken.* In beide deze volzinnen is het voegwoord *maar* weggelaten.
104. De voegwoorden *niettemin, desnietteenstaande* en *intusschen* missen doorgaans het vermogen om de zinnen, die zij tot elkander brengen, tot een' zamengestellten zin te vormen. Evenwel is dit enkele malen het geval, terwijl omgekeerd sommige der boven-

genoemde voegwoorden soms zoo gebruikt worden, dat er aan geene zamenstelling te denken is.

VOORBEELD.

*Hij weigert het of hij staat het toe.* — Zamengestelde volzin bestaande uit twee enkelvoudige nevenschikte zinnen, die door het voegwoord *of* uitsluitend tegenstellend met elkander zijn verbonden.

De leerling ontlede de voorbeelden, voorkomende in 100, 102 en 103 en de volgende

OPGAVEN.

De goede verwerft een welgevallen van den Heer; maar den man van booze stukken veroordeelt Hij — De rede verdraagt de wederwaardigheden des levens; de moed bestrijdt ze; maar het geduld en de godsdienst komen ze te boven — De wijze heeft oogen in zijn hoofd; maar de dwaas gaat in de duisternis — Wijn en snaarspel verheugen het hart; maar liefde tot wijsheid gaat beide te boven — Zie toe! Omtuin uwe bezittingen met doornen; sluit uw goud en zilver zorgvuldig weg; maar maak voor uwe woorden balans en schaal, en zet voor uwen mond deur en grendel — Een goed leven bestaat slechts uit een klein getal van dagen; maar een goede naam duurt eeuwig — Eerlijk maakt rijk; maar 't gaat langzaam — Eene bedriegelijke weegschaal is den Heer een gruwel; maar een volkomen gewigt is Zijn welgevallen — God wederstaat den hoovaardige; maar den nederige geeft Hij genade — Der menschen gebreken worden bedekt door milddadigheid; maar door gierigheid worden zij ontdekt en aan het licht gebragt — Een zacht woord doet ziedenden toorn bedaren; maar een snerpend woord voert de gramschap in top — Een wijs zoon verblijdt den vader; maar een dwaze zoon is zijn moeders droefheid — Gerechtigheid verhoogt een volk; maar zonde is der natiën schandvlek — De regtvaardige kent het leven van zijn vee; maar de barmhartigheden der goddeloozen zijn wreed — De goedkeuring der deugdzaame menschen is eene loftuiting; die der boozen is bijna eene belediging — De gierigaard bezit de schatten niet, maar de schatten bezitten den gierigaard — De Farizeën schenen deugdzaam, maar zij waren huichelaars — Het hout van den beukenboom deugt niet

tot bouwen; doch tot brandstof kan het zeer goed gebruikt worden — De walnoten zijn wel zeer smakelijk; doch een menigvuldig gebruik er van is schadelijk voor de borst — De regtvaardige moet dikwijls veel lijden; doch uit alle nooden redt hem de Heer — De zijderups is een gering insect; evenwel levert zij de stof voor de schoonste en kostbaarste kleederen — Jezus deed vele wonderen; evenwel geloofden de Farizeën niet in Hem — De dienstbode moet eerlijk en getrouw zijn, of hij wordt uit zijnen dienst gejaagd — De arme mag den rijke niet benijden; de rijke daarentegen mag niet met trotschheid op den arme nederzien — De warmte zet de lichamen uit; de koude doet ze inkrimpen — De roos heeft hare schoonheid, hare frischheid en haren geur; maar zij heeft ook hare dorens — Cesar en Pompejus waren beiden bekwame veldbeeren; intusschen begunstigde de fortuin den eerste boven den laatste — Het ongeduld geneest onze kwalen niet; integendeel het vergroot ze — De vertrouwelijke gemeenschap van den mensch met God was verbroken; de rust zijns gemoeds was verstoord; ja zelfs zijn verstand was verduisterd geworden — In de oudheid kwamen en beeldhouw- en bouwkunst tot de hoogste ontwikkeling; in de nieuwere tijden daarentegen bereikte de schilderkunst haar toppunt — De gedenkstukken der Egyptische bouwkunst hebben niet het karakter van schoonheid; maar zij zijn indrukwekkend door het kolossale hunner afmetingen en de hechtheid hunner bouwstof — De Vriezen behielden langen tijd hunne vrijheid en hunne zangen; ja, in het laatst der 8ste eeuw bezaten ze nog een voortreffelijk dichter in den blinden Berolef te Holwerden, maar noch van zijne, noch van anderer liederen is thans een enkel meer te vinden — De oudste Nederlandsche uitgave van Tijl Uilenspiegel is van 1612; doch waarschijnlijk bestonden reeds vroeger vertalingen van dit oorspronkelijk Hoogduitsch geschrift — De kou bevangt hen; maar zij roeren noch bewegen.

Met vrienden eten, drinken, wandelen;  
Maar met vreemden moet men handelen.

Een goed gehoorzaam kind  
Wordt overal bemind;  
Maar ongehoorzaamheid  
Wordt vroeg of laat beschreid.

De lange nacht is traag.  
Toch eindelijk glimt een straal in 't ver verschiet huu tegen.

Hij zwaait met ijzersterke vuist  
 Een' zwaren *goedendag*;  
 Doch Floris vangt met kloek beleid  
 Op 't breed rapier den slag.

De plegtigheid van 't uur, het woest gelaat der streken,  
 En 't eeuwig harteleed beletten allen 't spreken;  
 Doch plotsling rijst een gil, en één van uit den hoop  
 Snel voort, den wind voorbij, met ingespannen loop.

De aanvallen der Galliërs en Germanen waren onstuimig en verschrikkelijk; maar hunne krijgstucht was niet evenredig aan hunne dapperheid, anders zouden zij vreeselijk geweest zijn voor hunne naburen — De vrees voor straf is eene drangreden van goed gedrag voor slaafsche zielen: de eeren de deugd zijn de ware drangredenen voor edele zielen — De standvastigheid onderstelt een verlicht besluit. De hardnekkigheid integendeel onderstelt de verblindings — Fluweelen banden en tongen zijn zacht; doch de laatste zijn gevaarlijk — Grif genotene weldaden in marmer; doch schrijf beleedigingen in zand — Armoede verschijnt wel aan de deur van den werkzame; maar zij treedt er niet binnen — IJdele hoop streelt wel de harten van kortzigtigen en dwazen; doch wijze menschen laten zich niet door haar verleiden — De groote schepen kunnen zich midden in de zee wagen; maar de kleine moeten zich bij den oever houden — Beleefdheid doet ons achting en toegenegenheid verwerpen. Onbeleefdheid daarentegen berokkent ons minachting en vernedering — Ledigheid is des duivels oorkussen. Geregelde, nuttige werkzaamheid daarentegen is, ook voor de rijksten en aanzienlijksten, eene onwaardeerbare bron van gezondheid, tevredenheid, genoegens en geluk — De toejuiching van onverstandigen en ondeugenden moeten wij noch zoeken, noch begeeren. De goedkeuring en den lof van verstandigen en braven daarentegen moeten wij hoog waarden. Den hoogsten prijs echter moeten wij stellen op het bezit van een rein geweten en de goedkeuring van het Opperwezen — In dit leven gaat het den goddelooze dikwijls voorspoedig; de deugdzaame daarentegen ondervindt niet zelden ondank, liefdeloosheid en miskenning; ja, hij moet zelfs somtijds onschuldig lijden; God is en blijft echter de regtvaardige Vergelder van de daden der menschen en in eene andere wereld zal ieder loon naar werken ontvangen.

105. De *oorzakelijke* nevenschikkende zinsverbinding, waarbij de zinnen *uitwerksel* en *oorzaak*, *gevolg* en *grond*, *doel* en *middel* uitdrukken, komt tot stand door de voegwoorden *want*, *immers* en *toch* en eenige voegwoordelijke bijwoorden. Drie bijzonderheden zijn hier te onderscheiden.

- a. De eerste zin houdt een *beweren* in, de tweede den *grond* of de *oorzaak* van dat beweren;
- b. De eerste zin houdt den *grond*, de *oorzaak* of de *reden* in, de tweede het *gevolg* of het *uitwerk*el;
- c. De eerste zin houdt het *doel* in, de tweede de *handeling*, die tot dat doel strekt.

106. Houdt de eerste zin een *beweren* in, en de tweede den *grond* of de *oorzaak* van dat beweren, dan wordt de verbinding der zinnen bewerkt door de voegwoorden *want*, *immers* en *toch*. Bijv.: *De kans nogtans was lagchelijk; want het getal der strijdbare mannen te Jeruzalem was gering. Uwe vrienden durven u dikwijls niet waarschuwen, want de laffe toon der verkeering en dwaze menschenvrees boeit hunne tong. — Te regt stellen vele ouders prijs op het onderwijs hunner kinderen. Immers wordt daardoor der kinderen verstand ontwikkeld en wordt hun geest versierd met nuttige kundigheden. — Bezoekt ijverig de school, mijne jonge lezers en lezeressen! Zij toch is de oefenplaats der jeugd; zij toch is de plaats der voorbereiding voor uw volgend leven.*

107. 1°. Behelst de eerste zin een' *redekunstigen grond*, zoo drukt de tweede zin eene *gevolgtrekking* uit door middel van de voegwoordelijke bijwoorden *zoo*, *alzo*, *dus*, *dan*, *derhalve*, *bij gevolg*, *diensvolgens*. Bijv.: *Aanbidden de arme en de rijke niet den zelfden God? Zijn zij dan geene broeders? — Deze boom heeft niet gebloeid; gevolge-*

*Lijk kan hij dit jaar geene vruchten geven. Alle deugdzame menschen zijn matig; bij gevolg is een dronkvaard niet deugdzzaam.*

- 2°. Behelst de eerste zin de oorzaak, zoo drukt de tweede zin het uitwerksel uit door middel van het voegwoordelijk bijwoord *vandaar*. Bijv.: *Het is de ure der dankzegging. Vandaar die heilige stille. Het is van daag vacantie. Vandaar zooveel kinderen aan het spel.*
- 3°. Behelst de eerste zin den zedelijken grond of de reden, zoo drukt de tweede zin het gevolg uit door middel van de voegwoordelijke bijwoorden *hierom, daarom, deswegens*. Bijv.: *JOZEF wilde zijne broeders beproeven; daarom sprak hij hen hard toe. De Batavieren waren zeer dapper; deswegens werden zij door de Romeinen zeer geacht.*
108. Houdt de eerste zin het doel in, dan behelst de tweede zin de handeling, die tot het doel strekt. Deze tweede zin wordt bepaaldelijk door middel van *daartoe* of *te dien einde* met den eersten zin verbonden, ofschoon, hoewel minder juist, ook de voegwoorden *daarom, of deswegens* de verbinding bewerkten. Bijv. *Deze jongeling wil onderwijzer worden. Daartoe moet hij veel leeren.*
109. Ook de oorzakelijke zinsverbinding kan bestaan, zonder door een voegwoord uitdrukkelijk te zijn aangeduid. Bijv. *Het mos is schadelijk voor de boomen: het voedt zich met hunne zelfstandigheid.* Hier is 't voegwoord *want* weggelaten. Zoo ook in de volgende verzen, na de dubbele punt:

»Verschrikkelijk is uws vaders lot:  
Mijn ziel lijdt hellepijn;  
Dan, gij mijn FLORIS! gij alleen,  
Gij kunt mijn redder zijn.»

*Met eigen hand grijpt TOM de lont;  
Het noodshot dreunt; de knal  
Jaagt vruchtloos op de vloedten rond:  
De donder dooft den schal.*

*Maar, vruchteloos is haar wenk op voogd en scheepsgezellen:  
't Was Neêrland niet meer vreemd, natuur de wet te stellen.*

#### VOORBEELD.

*De kans nogtans was hagchelijk, want het getal der strijdbare mannen te Jeruzalem was gering — Zamengestelde volzin, bestaande uit twee enkelvoudige nevenschikte zinnen, die door het voegwoord *want* oorzakelijk nevenschikkend met elkander verbonden zijn. De eerste zin sluit een beweren in, terwijl de tweede zin den grond van dat beweren behelst.*

#### OPGAVEN.

De wijze maakt eene groote vreugde; want de deugd heeft hare genoegens, zelfs te midden der rampen — De liefde heeft niet altijd aangename dingen te zeggen; zij is onafscheidelijk van de waarheid — Wees niet bezorgd voor den dag van morgen, want de dag van morgen zal voor het zijne zorgen — Gaven en offers vereeren God niet en tempelsieraad versiert Hem niet; maar eene goddelijke gezindheid vereenigt ons met Hem; want gelijk zoekt gelijk — Zalig zijn de barmhartigen, want hun zal barmhartigheid geschieden — Zalig zijn de zachtmoedigen, want zij zullen de aarde beërven — Zalig zijn de vreedzamen, want zij zullen kinderen van God genaamd worden — Wantrouw den vlejjer: menig mensch is door vlejjerij bedorven.

God vreezen is een goed begin:  
De grond der wijsheid schuilt er in.

Kinderen! hebt uwe ouders lief; want zij zijn uwe beste vrienden op aarde — Door Gods wijsheid, regtvaardigheid en goedheid wordt ook het kwaad in de wereld eene bron van zegen; want Gods gedachten zijn niet onze gedachten, en Zijne wegen zijn niet onze wegen — Alle menschen zijn aan den dood onderworpen; gevol-

gelijk zullen ook wij eenmaal sterven — Er heerscht hier in de school geene goede orde; want er wordt te veel gepraat — Gij kunt met die pen niet goed schrijven; want er is geene zuivere spleet in.

Besluit dan snel;  
Want veertig levens staan op 't spel!

Koning Herodes vreesde voor het verlies zijner heerschappij; daarom stond hij het kind Jezus naar het leven — Het gras is vochtig; bij gevolg moet het dezen morgen gedauwd of geregend hebben — Jozef wilde zijne broeders beproeven; daarom sprak hij hen hard toe — De Batavieren waren zeer dapper; deswegens werden zij door de Romeinen zeer geacht — Deze jongeling wil onderwijzer worden; daartoe moet hij veel leeren — Het is de ure der dankzegging; vandaar (*heerscht*) die heilige stilte — Het is vandaag vacantie; vandaar (*zijn*) zooveel kinderen aan het spel — Teregt stellen vele ouders prijs op het onderwijs hunner kinderen. Immers kunnen dezen daardoor nuttige leden der maatschappij worden — Bezoekt naartig de school. Zij toch is de oefenplaats der jeugd — Aanbidden de rijke en de arme niet denzelfden God? — Zijn zij dan geene broeders? — Deze boom heeft van 't jaar niet gebloeid; gevolgelijk zal hij geene vruchten dragen — François Guyon wilde Prins Willem I. vermoorden. Te dien einde trachtte hij des vorsten gunst te winnen — Deze knaap wil gaarne bekwaam worden. Te dien einde bezoekt hij de school getrouw.

#### ZAMENTREKKING DER NEVENGESCHIKTE ZINNEN.

110. Wanneer de nevenschikte zinnen een of meer deelen met elkander gemeen hebben, zoo laten zij zich tot een' enkelen zin zamentrekken, daar die deelen, welke aan de zinnen gemeen zijn, slechts eenmaal worden uitgedrukt. Zoo zegt b. v. BILDERDIJK, wanneer hij van onze eerste voorouders spreekt: *De dierenhuid was deksel, 't hout geweer*. Dit nu is een enkele zin, maar zamengetrokken uit de zinnen: *de dierenhuid was deksel* en *'t hout was geweer*, die hetzelfde koppelwoord *was* gemeen hebben en daarom

op die wijze konden ineensmelten. Een zamengetrokken volzin is een zoodanige, waarin, zonder dat men den zin behoeft te ontbinden, de *meervuldigheid* blijkt, als in: *Het bloed ontvoliet de wonde, Het licht, zijn brekend oog*. HENDRIK heeft gespeeld, maar PIETER gearbeid. In 't verleden ligt het heden, In het nu, wat worden zal. In den eersten en den derden dezer zamengetrokken volzinnen, waarin het verband der nevenschikte zinnen door het verzwegen zuiver aaneenschakelend voegwoord *en* wordt bewerkt, is het *gezegde* het gemeenschappelijk deel. In den tweeden zamengetrokken volzin zijn de nevenschikte zinnen beperkend tegenstellend verbonden door het voegwoord *maar*, en een deel van 't *gezegde*, heeft, is hier wat de zinnen gemeen hebben en de zamentrekking mogelijk maakt. De enkelvoudige zin met nevenschikte zindeelen \*) is in den grond uit zamentrekking ontstaan; niettemin, wanneer men bijv. de zinnen: *Het is mij nuttig en aangenaam; Hij bewijst hem hulde en vriendschap*, vergelijkt met: *Het is mij nuttig en hem aangenaam; hij bewijst hem hulde en beloont hem vriendschap*, dan zijn de beide eerste zinnen enkelvoudige, de beide laatste zamengetrokkene: *nuttig en aangenaam, hulde en vriendschap* zijn in de eerste twee volzinnen nevenschikte zindeelen. In den derden volzin wijzen de *verschillende* bepalingen *mij* en *hem* op de nevenschikte zinnen: *het is*

\*) In den grond bestaat ook daar zinszamentrekking, waar de zin zamen-geschikte of nevenschikte zindeelen bevat; maar men bezigt de benaming zinszamentrekking slechts daar, waar van den nevenzin meer dan een enkel bestanddeel aanwezig is: immers, eerst als er meer dan één bestanddeel van aanwezig is, staat de nevenzin op zich zelve, met eene leemte, die uit den nevensgaanden zin moet aangevuld worden.

*mij nuttig en het is hem aangenaam*, hetgeen nog duidelijker blijkt in den vierden volzin, waar nevens eene *verschillende* bepaling ook een verschillend *gezegde* wordt aangetroffen. Wanneer van twee zindeelen elk zindeel eene *bijzondere bepaling* bezit, zooals in den derden volzin het geval is, waarin de zindeelen *is mij nuttig en is hem aangenaam* de bijzondere bepaling *mij en hem* bezitten; of wanneer de zindeelen buiten eene gemeenschappelijke bepaling elk nog eene bijzondere bepaling bezitten, zooals in den vierden volzin, waarin beide zindeelen: *bewijst hem hulde en betoont hem vriendschap* de gemeenschappelijke bepaling *hem*, doch de bijzondere bepaling *hulde en vriendschap* behelzen; dan is er zinszamentrekking; dan bestaat er niet een enkelvoudige, maar een zamengestelde zin; dan zijn er geene nevensgeschikte zindeelen, maar nevensgeschikte zinnen.

111. Wij moeten hier met een enkel woord gewagen van de gelijk- en ongelijkmatigheid der nevensgeschikte zindeelen van den enkelvoudigen zin. In den volzin: *Hij is mijn vriend en begunstiger* bezitten wij de zamengeschikte of nevensgeschikte zindeelen *vriend en begunstiger* en er valt hier in de verte aan geene zinszamentrekking te denken in den zin, dien we hier aan het woord hechten. Dit blijkt uit de gelijkmatigheid, die er tusschen de zindeelen *mijn vriend en mijn begunstiger* bestaat. In plaats van: *Hij is mijn vriend en begunstiger* kan men echter ook schrijven: *Hij is mij een vriend en begunstigt mij*. Naar den vorm hebben wij hier dus een samengetrokken volzin, hetgeen voortspruit uit de ongelijkmatigheid der nevensgeschikte zindeelen; naar den zin of de beteekenis echter is de volzin een enkelvoudige. Mogten bij het ont-

leden soortgelijke zinnen voorkomen, dan moet dit onderscheid bepaald aangewezen worden.

112. De zamentrekking vindt het meest plaats bij *aaneenschakelende* en *tegenstellende* zinsverbindingen. Hierbij is echter op te merken, dat de tegenstellende zinsverbindingen, die door middel van *toch, evenwel, nogtans, niettemin* en dergelijke gevormd worden, slechts dan de zamentrekking toelaten, wanneer met die voegwoorden het aaneenschakelende en verbonden wordt: bijv. *Hij heeft vele verliezen geleden en is niettemin gelukkig*. Men kan *en* weglaten, doch dan moet het onderwerp herhaald worden: *Hij heeft vele verliezen geleden; niettemin is hij gelukkig*, en de zamentrekking vervalt.
113. Van de *oorzakelijke* zinsverbindingen zijn die bovenal voor zamentrekking vatbaar, bij welke het verband door middel der voegwoorden *derhalve, bijgevolg, daarom, deswegens*, tot stand komt, en alsdan dienen deze voegwoorden nog, duidelijkheidshalve, door het voegwoord *en* voorafgegaan te worden. Bijv. *Hij is tevreden en derhalve gelukkig. Hij is tevreden en daarom gelukkig*.
114. De zamentrekking der nevensgeschikte zinnen kan plaats hebben:
- 1°. Wanneer zij het onderwerp gemeen hebben. Bijv.: *Het leven des vergenoegden arbeiders is zoet en gaat het vinden van eenen schat te boven*.
  - 2°. Wanneer zij een *hulpwerkwoord* of een *der werkwoorden* gemeen hebben, die als het ware maar ééne handeling aanduiden of één begrip uitmaken. (I, bl. 11.) Bijv.: *HENDRIK heeft gespeeld; maar PIETER gearbeid. Wij waren aan 't lezen en zij aan 't schrijven*.
  - 3°. Wanneer zij 't *gezegde* gemeen hebben, 't zij

met, 't zij zonder eene bepaling. Bijv.: *Het bloed ontloet de wonde; Het licht, zijn brekend oog. Niemand dacht er aan: ook uw vader niet.*

4°. Wanneer zij *het onderwerp en een deel van 't gezegde* gemeen hebben. Bijv.: *De waarheid wordt wel onderdrukt, maar niet verstikt.*

5°. Wanneer zij *het onderwerp en het gezegde* gemeen hebben. Bijv.: *U zweren we onze trouw en — vloek die u weérstaan. Spaarzaamheid onderstelt overvloed, maak verstandig gebruik van denzelven.*

6°. Wanneer zij *eene bepaling* gemeen hebben. Bijv.: *In de lente ontluikt de natuur, en gaan de harten der menschen open voor het genot.*

115. In sommige zamengestelde zinnen heeft er geene zins-zamentrekking, maar alleen eene woord-weglating of woord-ellipsee plaats; in andere weder merkt men zoowel het eene als het andere op. Tot de eerste behoort bijv. de volgende zin: *Sommige weekdieren zitten hun geheele leven vast, eenige kruipen met de onderzijde van hunnen buik en de meeste kunnen ook zwemmen.* In den tweeden en den derden der drie nevenschikte zinnen is het woord *weekdieren* uit den eersten zin weggelaten. Hier heeft men dus wel eene woordweglating, doch geene zinszamentrekking. Tot de tweede soort behoort onder andere de volgende zin: *Eenige insecten hebben eene volkomene gedaanteverwisseling, andere eene onvolkomene en eenige in 't geheel geene.* In dezen samengetrokken zamengestelden zin merken wij het volgende op. De drie nevenschikte zinnen hebben 't gezegde *hebben* gemeen: vandaar de zins-zamentrekking; maar bovendien zijn in den tweeden en derden zin de woorden *insecten* en *gedaanteverwisseling* weggelaten: vandaar woord-ellipsee. De woordweglating alléén kan een' zamenge-

stelden niet tot een' samengetrokken volzin maken. Bij de ontleding wijze men echter ook de woord-ellipsee aan, waar die bestaan mogt.

116. Een woord, dat doorgaat voor zulk een, dat aan twee of meer zinnen gemeen is, moet in die zinnen dezelfde beteekenis en denzelfden taalkundigen vorm hebben. Daarom is de volgende zin niet zuiver: *Koning PERSEUS werd beoorloofd, verslagen, en zijn rijk eene Romeinsche provincie.* Hier wordt het werkwoord *werd* in de gedachte herhaald bij het onderwerp van den laatsten zin (*zijn rijk*), maar in dezen zin heeft het een ander karakter, aangezien het bij *beoorloofd* en *verslagen* het hulpwerkwoord is van den lijdenden vorm, terwijl het bij het gezegde *werd eene Romeinsche provincie* het zelfstandig werkwoord *worden* is, hetwelk beteekent *in een' anderen toestand overgaan*.

Zoo ook is de volgende wenschende zin niet zuiver: *Moogt gij godvreezend wezen, mijn zoon! en gelukkige dagen daarvan de vrucht zijn.* Immers in de nevenschikte zinnen, waaruit de zamengestelde zin bestaat, treedt het werkwoord *mogen* in een' verschillenden taalkundigen vorm op. In den eersten zin staat het in den tweeden persoon van het enkelvoud; in den tweeden, in den derden persoon meervoud.

Evenwel is de zamentrekking bij verschil van persoon en getal eens werkwoords niet altijd af te keuren. Zij is dan geoorloofd, ja somtijds aan te bevelen, wanneer de woordorde den hoorder dwingt het vereischte woord in de gedachte in te vullen. Eene herhaling alleen om den wille van het verschil in persoon en getal zou den zin vaak slepend en gezocht maken. Bijv.: *ik heb u, en gij mij nooit gehaat. Gansch Néerland voelt die wond, uw dapperen 't meest.*

*Hunne namen niet alleen, ook hun beeld staat diep in uw geheugen ingedrukt. \*)*

117. Waar de zamentrekking eene leemte in de uitdrukking zou laten, of waar de aard van de uitdrukking niet duidelijk doet gevoelen, dat er ergens een gemeenschappelijk woord in een der zinnen ontbreekt, of, eindelijk, wanneer de zamentrekking dubbelzinnigheid zoude baren, moet men de zamentrekking achterwege laten of aan den zin eenen vorm geven, die alle bezwaar opheft. Zoo zal men in den volgende zin het woordje *niet* niet als een gemeenschap-

\*) Wij willen, ten bewijze dat de zamentrekking, bij verschil van persoon en getal, zelfs bij onze beste schrijvers aangetroffen wordt, hier uit het groote aantal, slechts enkele zinnen opnemen uit V. D. PALMS *Bijbel voor de Jeugd*.

Moest de tabernakel gesticht, ingewijd en de heilige dingen en plegtigheden verordend worden, dan was er een verblijf van vele maanden noodig, eer men aan optrekken denken kon, enz.

Tot het zoenoffer diende een var of jonge stier, met welks bloed de altaar werd ontzondigd; het vet werd op denzelfden ontstoken, en al het vleesch buiten het leger verbrand. Tot het brandoffer werd een ram gebezigd met wiens bloed eveneens werd gehandeld, eerst eenige deelen en daarna al het overige op den altaar verbrand.

De offers waren wederom zond-offer, brand-offer en dank-offer. Tot het eerste moesten een kalf, en een jong rund, en tot het tweede een ram dienen voor de priesteren. Voor het volk een geitenbok ten zond-offer, een kalf en lam ten brandoffer, een os en ram ten dankoffer. Alle deze dieren werden geslagt; alles wat daarvan op den altaar komen moest, op en nevens elkander op denzelfden gelegd.

Dus werd door Mozes op goddelijk bevel, bepaald, dat het gansche leger in vier groote korpsen zou gescheiden worden, en tot elk derzelve drie afdelingen of divisien behooren, bestaande ieder uit ééne stam. Wanneer nu het leger gekampeerd was, moest de tabernakel, omringd door de Leviten, zich altijd in het midden bevinden, en de vier legerkorpsen oost-, zuid-, west- en noordwaarts van denzelfden hare tenten opslaan.

Ik zal den bliksem wetten van mijn zwaard,  
Mijn hand het grijpen ten gerigte,  
En oefenen wraak aan mijne vijanden, vergelding mijnen haat'ren.

Zoo schreef ook Mr. J. VAN LENNEP:

'k Verlang naar huis,  
Mijn paard naar stal.

pelijk woord mogen beschouwen, maar zal men 't na het woordje *zich* moeten herhalen: *Wanneer de Batavier niet ten oorlog was uitgetrokken, of zich met jagen en visschen bezig hield, bragt hij zijnen tijd in vadzige ledigheid door. \*)*

\*) Als een voorbeeld van minder aanbevelenswaardige zamentrekking kunnen, onzes inziens, de volgende zinnen van VAN DER PALM dienen: Doch, ik herhaal het, om geheel en eigenlijk te weten, wat Mozes bedoelde, zou men Mozes zelf moeten zijn: eene ziel bezitten, zoo groot en verheven als de zijne was; maar tevens gevormd onder die omstandigheden, bij zulk een mengsel van aartsvaderlijke, van Egyptische, van latere volksbegrippen, gelijk zijne ziel gevormd, aan het hof van Farao, en in de herderstent van Jethro, bij eigen stille en diepe overpeinzing, als 't ware, was opgevoed.

Statig verhief zich de wolk van boven den tabernakel, en terstond was alles in beweging. De priesters om de heilige hut af te breken, en derzelve kostbare en andere vaten in de bekleedsels te winden, die voor elk geschikt waren. De Leviten bezig, om hun daarin behulpzaam te zijn, en ieder het meest zich te bekommeren over die heilige dingen, voor welke de zorg aan hem bijzonder was aanbevolen. De vorsten der vier hoofdstammen, en die der afdelingen, tot elk derzelve behorende, om hunne heiren te monsteren, elk zijne plaats aan te wijzen, en de uitvoering hunner bevelen te verzekeren. Ieder Israëliet vol verwachting van 't geen nu eerlang gebeuren moest, en verblijd zijnde, dat de lange rust eindelijk voor beweging en werkzaamheid zou plaats maken.

Onder de dubbelzinnige zamentrekkingen mag men ook de volgende en soortgelijke rekenen. *Zij zouden verliezen, maar daarom geen verdriet hebben*, wijl het hier niet duidelijk is, of men *verliezen* als zelfst. naamwoord, dan als werkwoord moet beschouwen.

De volgende zamentrekking klinkt hard, en is daarom af te keuren:

Hier ziet gij ZWAARDEKROON \*) naar 't leven afgemaald,  
Den Rotterdammer, die de rust aan de Javanen  
Gegeven, en den weg heeft weten voor te banen,  
Ten handel van Chinees.

Zoo ook verdient de volgende zamentrekking afkeuring:

Gij vergt mij, dat ik zingen zal;  
Dat heb ik niet geleerd;  
Mijn keel is schor en ik wat mal.

Ook deze zamentrekking uit HILDEBRANDS *Camera Obscura* klinkt in den eersten opslag vreemd: PIETER is onder zijne verhalen afgetrokken, rookt wanhopig door, grinnikt als er een vertelsel, en stopt een nieuwe als er eene pijp uit is.

\*) HENDRIK ZWAARDEKROON, 20ste landvoogd van Neêrlands-Indië. (1718—1725.)



ping — Hoe wordt een zaadkorreltje eene plant, een ei een vogel? — Den leeuw en tijger heeft de Schepper klauwen en tanden gegeven, den olifant eene slurf, den stier horens — De oude Germanen aanbadden de zon, de maan, de sterren en het vuur en offerden zelfs menschelijke slagtoffers op de altaren hunner goden — Floris V. heeft menigen oorlog met gelukkige uitkomst gevoerd, vele oproerige edelen tot onderwerping gebragt, en de heerlijkheden Amstelland, Woerden en Heusden aan Holland gebragt — De edele metalen worden tot sieraad en enkelen tot muntspeciën gebezigd — Vele wekdieren hebben geene oogen, de meeste ademen door kieuwen en alle hebben blaauwachtig wit bloed — De vischvangst maakt voor vele volken een middel van bestaan, en visch het eenige voedsel uit — Eenige visschen leven alleen in de zee; andere alleen in zoet water; enkele gedeeltelijk in zee en gedeeltelijk in de rivieren — Enkele visschen hebben eene gladde, naakte huid; sommige zijn met harde schilden omgeven of wel met penen bedekt — Hoornachtige bekleedselen vindt men bij de insecten, beenachtige bij den mensch, de vogels en de visschen.

Nog droeg der vaadren erf de Spaansche legervaan,  
En dronk om strijd het bloed van landzaat en van vreemden.

Toch hield haar vlag zich op, en dekke land en zee,  
En waaide in eere rond en de overwinning tegen.

Hij naakt, ontdekt zijn prooi, steekt nagels uit en tanden,  
En kiest zijn offer, grijpt het aan met klauw en muil,  
En scheurt een' hunner uit hun midden naar zijn kuil.

Zij leggen 't matte hoofd op d' ijsren grond niet weër,  
Maar staan en waken; âmen naauwelijks; luisteren; zwijgen.

Nu schiet het volk omlaag en komt naar buiten snellen,  
En maakt de monsters af en stroopt de ruige vellen  
Van 't log en rookend vleesch, en warmt zich aan den damp,  
En gaart het smeer en 't vet tot brandstof voor de lamp.

Een derde breit of knoopt, en houdt zijn plaats bij 't vuur,  
En denkt zijn reizen na, en 's levens zoet en zuur,  
Maar drijft zijn mijnring weg en blijft op God vertrouwen,  
En heft zijn landslied aan, 't Wilhelmus van Nassouwen,  
Of zingt van Maurits moed.

Gevaarten schaven langs elkander, kruijen, vjzlen  
En staaflen zich opeen, of botsen en verbrijzlen,  
En plompen peilloos diep in 't holst der kolken neër,  
En borlen elders op, en brijzlen elders weër.

Hij zegt, en grijpt een monnikskap,  
En dekt het zwanger brein,  
En wapent zich met roer en zwaard,  
En rept zich door den Bommelwaard,  
En klopt aan Loevestein.

Men schuift de zware grendels los,  
En opent op zijn stem,  
En ijlings ploft, aan wederkant,  
De slotvoogd met zijn wacht in 't zand,  
En Loevestein is hem.

Dus spreekt en slaaft en slooft hij voort,  
En zwoegt aan gracht en schans,  
En scheurt het Spaansche vendel door,  
En hijscht Oranjes vlag er voor,  
En waait haar van den trans.

Drie honderd knechten breken los,  
En jagen in galop,  
En rennen, met gezweepten draf,  
Op slot en vesting stuivend af,  
En stooten er den kop.

Het wederantwoord buldert los,  
En geeft een kloek bescheid,  
En dunt geducht met slag en schot  
De keurbloem van 't Kastilisch rot,  
Door treflijk feit op feit.

De stormbok ramt intusschen door,  
En 't grof geschut speelt voort,  
En brijzelt met vernielend vuur  
Een wijde bres in wal en muur,  
En spaandert post en poort.

Hij wijkt, en vindt geene uitkomst meer;  
 Maar neemt een kort besluit;  
 Hij wijkt, en grijpt een gloënde lont,  
 En vlamt haar driewerf om en rond,  
 En werpt ze nêr in 't kruid.

't Vat vuur, en kraakt en barst en slaat  
 En gruiet het hechtst arduin,  
 En hagelt nêr op huid en kop,  
 En vliegt met vriend en vijand op,  
 En graaft ze zaâm in 't puin.

Wordt het bovennatuurlijke hier niet natuurlijk, het zeldzame  
 gewoon, het ongeloofelijke geloofbaar? — Na leed komt doorgaans  
 vreugde, na tegenspoed voorspoed

Een Rots is Hij, Zijn doen is onberispelijk,  
 En al Zijn wegen regt.

Een wolf ruilt wel van baard,  
 Maar niet van aard.

Men steekt noch roert trompet noch trom.

#### B. DE ONDERSCHIKKENDE ZINSVERBINDING.

119. *Onderschikking* heeft plaats, wanneer van twee verbonden zinnen de eene, blijkens zijnen vorm, geenerlei zelfstandigheid heeft, maar slechts om *ter bepaling* te dienen, door middel van een zoogenaamd *onderschikkend* voegwoord, toegevoegd wordt aan een anderen zin, die zelfstandig blijft, en deswegens *hoofdzin* heet, in tegenoverstelling van de *bepalende*, *afhankelijke* of, zooals men ze gewoonlijk noemt, *onderschikte* zinnen. Zoo zijn bijv.: in de volgende volzinnen: *ik gehoorzaamde, toen hij gesproken had; ik zou wel willen komen, als ik slechts tijd had; hij komt niet, omdat hij geen' tijd heeft; ik verneem dat*

*hij ziek is; de jongen, die leeren wil, is opmerkzaam; de volzinnen: ik gehoorzaamde, ik zou wel willen komen, hij komt niet, ik verneem, de jongen is opmerkzaam* hoofdzinnen, en de overige zijn ondergeschikte zinnen. Men ziet, dat in het laatste voorbeeld de ondergeschikte zin *die leeren wil* tusschen de deelen van den hoofdzin in geplaatst is: daarom draagt zulk een zin dan ook den naam van *tusschenzin*.

120. Even als bij de nevenschikkende zinsverbinding kan er ook bij de onderschikkende zinsverbinding verband tusschen de zinnen bestaan, zonder dat dit door een voegwoord wordt uitgedrukt. Bijv.: *hij komt niet: hij heeft geen' tijd*, dat is: *hij komt niet, omdat hij geen' tijd heeft*.

121. De *bepalingen*, die door *onderschikte* zinnen uitgedrukt worden, verschillen op dezelfde wijze, als de *bepalingen*, die binnen de grenzen van een' enkelen zin aangetroffen worden. Daar nu, binnen de grenzen van een' enkelen zin, eene bepaling wordt uitgedrukt òf door een *zelfstandig naamwoord*, òf door een *bijvoegelijk naamwoord*, òf door een *bijwoord*, zoo moet de ondergeschikte zin òf een zelfst. naamw., òf een bijv. naamw., òf een bijwoord vervangen, en bijgevolg moeten er drie soorten van ondergeschikte zinnen zijn; als: *zelfstandig-naamwoordelijke*, of korter, *zelfstandige zinnen*; *bijvoegelijk-naamwoordelijke*, of korter, *bijvoegelijke zinnen*; en *bijwoordelijke zinnen*. Bij voorbeeld. In: *dat hij aangekomen is, verheugt mij*, vervangt de zin: *dat hij aangekomen is*, het onderwerp van het gezegde *verheugt* of het zelfstandig naamwoord *zijne aankomst*. Dat hij aangekomen is = zijne aankomst is dus een zelfstandige zin. In: *ik verneem, dat hij aangekomen is*,

vervangt de zin: *dat hij aangekomen is*, het voorwerp van het overgankelijke werkwoord *vernemen* of het zelfstandig naamwoord *zijne aankomst*. Dat hij aangekomen is = *zijne aankomst* is dus ook hier een zelfstandige zin. In: *het kind, dat leerzaam is, wordt geprezen* voegt de zin: *dat leerzaam is* eene zoodanige bepaling bij *het kind*, als anders door een bijvoegelijk naamwoord wordt uitgedrukt, hier het bijv. naamw. *leerzaam*. In: *het kind, dat leerzaam is, wordt geprezen* = het *leerzame* kind wordt geprezen is dus *dat leerzaam is* een bijvoegelijke zin. In: *hij kwam, toen het te laat was*, eindelijk, bepalen de woorden: *toen het te laat was*, den tijd van zijn komen. Toen het te laat was staat hier gelijk met een bijwoord van tijd, *te laat*, en is derhalve een bijwoordelijke zin.

122. Gelijk er voegwoorden zijn, die nevenschikkende zinnen verbinden, en daarom nevenschikkende voegwoorden heeten, zoo zijn er ook, die ondergeschikte zinnen met hunnen hoofdzin verbinden en deswegens onderschikkende voegw. genoemd worden. Bovendien dienen ook eenige zelfstandige en bijvoegelijke voornaamwoorden, en eenige voornaamwoordelijke bijwoorden om ondergeschikte zinnen met den hoofdzin te verbinden.
123. De *zelfstandige* zinnen worden onderscheiden deels naar hunnen verschillenden *inhoud*, deels naar hunne verschillende *betrekking* in den zamengestellten zin.
124. Naar hunnen inhoud worden ze onderscheiden in *werkelijk zelfstandige zinnen*, en in *zelfstandig gebruikte bijvoegelijke zinnen*.

De *werkelijk zelfstandige zinnen* worden door het voegwoord *dat*, of, bijaldien de zaak als onbekend of twijfelachtig voorgesteld wordt, door het voorwaarde-

lijke of met den hoofdzin verbonden; bij voorb.: *ik weet, dat hij aangekomen is; ik begrijp, dat hij uw vriend is; ik gevoel, dat het koud is; ik wensch, dat hij kome; hij vraagt, of ik komen zal.*

De *zelfstandig gebruikte bijvoegelijke zinnen* worden met den hoofdzin verbonden door vragende woorden, hetzij zelfstandige voornaamwoorden: *wie, wat*; hetzij voornaamwoordelijke bijwoorden: *waar, wanneer, hoe; waarmede, waartoe, waaraan, waarom, waarbij*, enz.; hetzij bijvoegelijke voornaamwoorden: *welke, wat voor een, hoedanig*. Bijv.: *ik weet, wie het gedaan heeft*, dat is: ik weet den persoon, die het gedaan heeft; *ik sprak, wat of hetgeen ik moest*, dat is: ik sprak de woorden, die ik moest spreken; *hij zegt mij, waar hij is*, dat is: hij zegt mij de plaats, waar hij is; *zeg mij, waartoe dit dienen moet*, dat is: zeg mij de zaak, tot welke dit dienen moet; *ik wil weten, wanneer hij komt*, dat is: ik wil den tijd weten, op welchen hij komt; *de leerling bedenkt, hoe hij zijnen onderwijzer behagen zal*, dat is: de leerling bedenkt de wijze, op welke hij zijnen onderwijzer behagen zal; *hij deelt hem mede, welk ongeluk er gebeurd is*, dat is: hij deelt hem het ongeluk mede, dat er gebeurd is; enz.

125. Naar hunne verschillende *betrekking* in den zamengestellten zin worden de zelfstandige zinnen onderscheiden in *onderwerpszinnen*, *voorwerpszinnen* en *aanvullingszinnen*.
126. De *onderwerpszinnen* bevatten, in den vorm van een' ondergeschikten zin, het *onderwerp* van den nevensgaanden *hoofdzin*. Bijv.: *dat hij aangekomen is*, verheugt mij. *Of hij komen zal*, is onzeker. *Wat niet waar is*, kan niet eenvoudig zijn. *Wie mij lief heeft*, volg mij. *Al of alles wat ik zie*, is goed.

In al deze volzinnen gaat de ondergeschikte onderwerpszin vóór den hoofdzin. Hij kan echter ook na den hoofdzin staan, en dan wordt dit in den hoofdzin gewoonlijk door het voornaamwoord *het* aangeduid. De zoeven genoemde volzinnen kan men dan ook aldus schrijven: Het verheugt mij, *dat hij aangekomen is*. Het is onzeker, *of hij komen zal*. Het is goed, *alles wat ik zie* of het is alles goed, *wat ik zie*. Even zoo wordt in de zinnen: Het is niet alles goud, *wat er blinkt*; den Christen voegt het, of, het voegt den Christen, *dat hij lijdt*, door het woordje *het* in den hoofdzin, de volgende onderwerpszin aangekondigd. De zinnen: *Wat niet waar is*, kan niet eenvoudig zijn; *wie mij lief heeft*, volge mij laten de omzetting van den onderwerpszin en de aankondiging er van door 't voornaamwoord *het* niet toe. Deze echter nemen vaak in den hoofdzin het aanwijzend voornaamwoord *die* of *dat* op, om op den onderwerpszin terug te wijzen. Bijv. *Wat niet waar is*, dat kan niet eenvoudig zijn. *Wie mij lief heeft*, die volge mij. Ook in de eerstgenoemde volzinnen, die de omzetting van den onderwerpszin toelieten, kan 't voornaamwoord *die* of *dat* aangewend worden, als: *dat hij aangekomen is*, dat verheugt mij. *Of hij komen zal*, dat is onzeker. De inlassching van het voornaamwoord *het* in den hoofdzin als plaatsvervangend onderwerp is alleen dán noodzakelijk, als het gezegde een persoonlijk voornaamwoord is, b. v.: hij is het, *die mij geleerd heeft*. Liet men hier in den hoofdzin *het* weg, zoo kon de zin aanleiding geven tot de opvatting van *hij is* = hij bestaat, hij leeft, *die mij geleerd heeft*.

127. Wij hebben reeds vroeger aangemerkt (I, bl. 7, n<sup>o</sup>. 6) dat de werkwoorden *zijn* of *wezen*, *heeten*, *blijven*,

*schijnen*, *lijken*, *blijken* en *worden* in de meeste gevallen geen *volledig gezegde* uitmaken, maar daartoe onder andere met zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden moeten verbonden worden. Dit dient men in het oog te houden, zal men wèl begrijpen wat *aanvullingszinnen*\*) zijn, dat is, zinnen die *het gezegde* aanvullen of volledig maken en daartoe de plaats vervangen van een zelfstandig of bijvoegelijk naamwoord. Bijv.: In: hij is niet *wat hij voorgeeft te zijn* treedt de ondergeschikte zin *wat hij voorgeeft te zijn* in de plaats van een bijvoegelijk of zelfstandig naamwoord; b. v. *ziek*, *onderwijzer* en beteekent de zin: hij is niet *ziek*, of: hij is niet *onderwijzer* = hij is geen onderwijzer, waarin *is ziek*, *is onderwijzer* het gezegde uitmaken. 't Zelfde heeft plaats in de volgende zinnen: Zij worden niet, *wat men vreesde*. Zij blijven niet, *wat ze zijn*. Zij schenen niet, *wat ze waren*.

*Aanvullingszinnen* zijn steeds zelfstandig gebruikte bijvoegelijke zinnen en worden niet zelden in den hoofdzin door 't voornaamwoord *dat* aangekondigd: Zij worden niet dat, *wat men vreesde*. Zij blijven niet dat, *wat ze zijn*. Zij schenen niet dat, *wat ze waren*.

128. De *voorwerpszinnen* worden onderscheiden in *voorwerpszinnen* in een' engeren zin en *voorwerpszinnen* in een' ruimeren zin.
129. De *voorwerpszinnen* in een' engeren zin vervangen een zelfstandig naamwoord in den vierden naamval, het *voorwerp* (I, bl. 42, n<sup>o</sup>. 40.) Zij zijn deels zelfstandige, deels zelfstandig gebruikte bijvoegelijke zinnen. Bijv.: Ik verneem, *dat hij komen zal*. Ik

\*) Men kan deze zinnen, al klikt het wat hard, ook *gezegdeszinnen* noemen.

begrijp, *dat het thans te laat is*. Ik hoor spoedig, *wie mijn opvolger worden zal*. Begrijpt gij, *wat gij leest?* Wordt hier de ondergeschikte zin in den hoofdzin door het voornaamwoord *het* aangekondigd, dan spreekt men met meer nadruk. Bijv.: Zij mogen het gevoelen, *dat hunne tegenwoordige vorming en toekomstige bestemming hen verheft tot een' hoogen stand*. Onze vaderen hebben het gezien, *dat de schatten van alle landen in onzen boezem werden uitgestort*. In deze zinnen komt de ondergeschikte, de voorwerpszin, na den hoofdzin; in het omgekeerde geval kan vaak het aankondigende voornaamwoord *het* niet aangewend worden, of de hoofdzin moet de natuurlijke woordorde behouden, b. v. *dat het thans te laat is*, ik begrijp het. — 't Spreekt van zelve, dat men ook schrijven mag: *dat het thans te laat is*, begrijp ik, of, met inlassching van het aanwijzende voornaamwoord *dat*, om met nog meer nadruk te spreken, *dat het thans te laat is*, dat begrijp ik.

130. De voorwerpszinnen in een' ruimeren zin vervangen een zelfstandig naamwoord in den tweeden naamval, of een zelfstandig naamwoord, *dat door een voorzetsel geregeerd wordt*.
131. Een zelfstandig naamwoord, dat in den tweeden naamval staat, vervangen zinnen als de volgende: Het berigt, *dat hij aangekomen is*, verheugt mij, dat is: het berigt *van zijne aankomst* of *zijner aankomst* verheugt mij. De vraag, *of hij geschikt is*, bleef onopgelost, dat is: de vraag *van zijne geschiktheid* of *zijner geschiktheid* bleef onopgelost. Ik ben mij niet bewust, *dat ik hem zou beledigd hebben*, dat is: ik ben mij *zijner belediging* niet bewust. De dag, *dat hij zijne intrede deed*, was aangebroken, dat is: de dag

*zijner intrede* was aangebroken. De tijd, *dat hij gewoon is te komen*, nadert, dat is: de tijd *zijner gewone komst* nadert. In al deze zinnen, dus ook in de beide laatste, is *dat* het voegwoord, hetwelk zelfstandige zinnen inleidt (124), en vervangt dus werkelijk de ondergeschikte zin een zelfstandig naamwoord in den tweeden naamval.

132. De volgende ondergeschikte zinnen vervangen een zelfstandig naamwoord, dat door een voorzetsel geregeerd wordt: Ik verheug mij, *dat hij aangekomen is*, dat is: ik verheug mij *over zijne aankomst*. Overreed hem, *dat het hatelijk is*, dat is: overreed hem *van het hatelijke*. Ook in deze zinnen *kan* men een voornaamwoord, of voornaamwoordelijk bijwoord met een voorzetsel, in den hoofdzin aanwenden, om met meer nadruk te spreken; b. v. ik verheug mij daarover, *dat hij aangekomen is*; overreed hem daarvan, *dat het hatelijk is*. De aanwending van een bepalend woord met een voorzetsel is alleen *dán* noodzakelijk, wanneer de zin anders tot eene verkeerde opvatting aanleiding zoude kunnen geven; b. v.: Hij geeft er niet om, *of hij zich gehaat maakt*.

Een zelfstandig gebruikte zin kan ook van een voorzetsel afhangen, als: *Dwaars door foltring, dood en wat de hel vermag*.

133. De *bijvoegelijke* zinnen vervullen niet alleen de plaats van bijvoegelijke naamwoorden, maar ook van zelfstandige naamwoorden, die een ander zelfstandig naamwoord bepalen op de wijze, als in het *eerste stukje*, bl. 61, n<sup>o</sup>. 51, is vermeld. Zij worden door middel van de *betrekkelijke* voornaamwoorden, en van die *voornaamwoordelijke bijwoorden*, die de plaats van betrekkelijke voornaamwoorden met voorzetsels vervangen, *welke, die, waarmede, waarin, wanneer, toen, waar,*

enz., met een zelfstandig naamwoord van den hoofdzin verbonden. Bijv.: de leerling, *die zijn' pligt betracht*, wordt bemind. — Gij zorgdet voor hem, *als die zijn voogd waart* = gij zorgdet voor hem, *als zijn voogd*. — Dit is het huis, *waarin ik gewoond heb*. Zie daar de pen, *waarmede ik geschreven heb*.

134. Er is onderscheid in vorm, niet in beteekenis, tusschen de zinnen: *de dag, dat hij aankwam, was mij een feest*, en *de dag, toen hij aankwam, was mij een feest*. In beide is: *de dag was mij een feest* de hoofdzin; *dat hij aankwam* en *toen hij aankwam* zijn beide ondergeschikte zinnen en vervangen een zelfstandig naamwoord in den tweeden naamval, namelijk: *zijner aankomst*. De eerste ondergeschikte zin is een *zelfstandige*, wijl het voegwoord *dat* voorafgaat. (Zie n<sup>o</sup>. 131.) De tweede ondergeschikte zin echter is een *bijvoegelijke* zin, waarin *toen* gelijk staat met *op welken*: een *betrekkelijk voornaamwoord*, voorafgegaan door een voorzetsel. De dag, *toen hij aankwam*, was mij een feest is derhalve = de dag, op welken hij aankwam, *was mij een feest*. Hetzelfde geldt omtrent de zinnen: de plaats, *waar* (op welke) *hij woont*, is mij bekend; de wijze, *hoe* (op welke) *hij het doet*, is geen geheim meer; het uur, *wanneer* (op hetwelk) *hij gewoon is te komen*, nadert; enz.
135. In den volzin: *hij gevoelt toch, dat iedere zegen eene verbeurde weldaad is*, kan het voegwoord *dat*, hetwelk den ondergeschikten, zelfstandigen voorwerpszin met den hoofdzin verbindt, weggelaten worden, waardoor dan de ondergeschikte zin den vorm van een' hoofdzin verkrijgt, b. v. *hij gevoelt toch, iedere zegen is eene verbeurde weldaad*. Zoo is het ook met de vol-

gende volzinnen: Gij weet, *niemand mag stelen*. Maar jammer is 't: *zij weet het*. Ik weet het, *ik ben schuldig*. En 't scheen, *Natuur was zelfs het leven uitgebluscht*. Ik zie het, *hij slaat den verkeerden weg in*. Wij gevoelen het, *hij is beleedigd*.

Gelijk de ondergeschikte zin den vorm van een' hoofdzin krijgen kan, kan ook de hoofdzin in den vorm van een' ondergeschikten of tusschenzin voorkomen. Bijv.: *hij slaat* (ik zie het) *den verkeerden weg in*. *Niemand* (gij weet het) *mag stelen*. *Hij is* (wij gevoelen 't) *beleedigd*. *Ik teeken* (dit weet ik) *een ideaal*. *Die man* (zegt men) *heeft een' moord begaan*.

136. Achter den hoofdzin *wel is waar*, die eigenlijk beteekent *het is wel waar*, staat de zelfstandige onderwerpszin gewoonlijk in den vorm van den hoofdzin; b. v.: *wel is waar, hij is gelukkig*. Ook hier schrijft men: *hij is gelukkig*, *wel is waar*, of, *hij is, wel is waar, gelukkig*. Ook na den elliptischen hoofdzin *gesteld*, dat is: *er worde gesteld* of *men stelle*, staat de afhankelijke zin in den vorm van den hoofdzin: *gesteld, hij komt eerst morgen*.
137. Onder de zelfstandige zinnen verdienen ook de *aangehaalde* volzinnen, dat is, volzinnen, waarin de woorden, die iemand gesproken heeft, aangehaald worden, onze aandacht. Bijv.: Salomo zeide: *de vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid*, of, *De vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid*, zeide Salomo. Hier is *Salomo zeide* de hoofdzin, en het aangehaalde de ondergeschikte, de voorwerpszin.
- Men kan den evengenoemden volzin ook aldus schrijven: Salomo zeide, *dat de vreeze des Heeren het beginsel der wijsheid is*. In de eerst genoemde volzinnen heeft de aangehaalde volzin den vorm van een hoofdzin, in den tweeden dien van een' ondergeschikten volzin.

138. In den volzin: *de gedachte, dat gij uwen plicht betracht hebt, moet u voldoening schenken*, vervangt de tusschenzin *dat gij uwen plicht betracht hebt* een zelfstandig naamwoord in den tweeden naamval: *uwer pligtsbetrachting*, of, een zelfstandig naamwoord door een voorzetsel geregeerd: *aan uwe pligtsbetrachting*, in beide gevallen een' voorwerpszin in ruimeren zin. Men kan den volzin ook aldus schrijven: *de gedachte, gij hebt uwen plicht betracht, moet u voldoening schenken* en dan heeft de voorwerpelijke volzin de gedaante van een' aangehaalden volzin. Op gelijke wijze beschouwe men volzinnen als de volgende: *De hoop, dat eenmaal ons lijden eindigen zal, moet ons staande houden*, en *de hoop: ons lijden zal eenmaal eindigen, moet ons staande houden. Het geloof, dat er een leven is na dit leven, zal niet beschaamd worden*, en *het geloof: er is een leven na dit leven, zal niet beschaamd worden. De vrees, dat de dijk bezwijken zoude, werd algemeen*, en *de vrees: de dijk zal bezwijken, werd algemeen*, welke volzinnen gelijk staan met: *de hoop op het einde van ons lijden moet ons staande houden; het geloof aan een leven na dit leven zal niet beschaamd worden; de vrees voor het bezwijken van den dijk werd algemeen*. Men merke hier op, dat *hoop*, *vrees* en *geloof* werkwoordelijke zelfstandige naamwoorden zijn, dat is, dat zij stamvormen zijn van werkwoorden, en wel van overgankelijke, die een voorwerpelijken volzin in engeren zin na zich nemen.

139. In den volzin: *hij, die de schuld op zich geladen heeft, moet haar boeten*, is *hij moet haar boeten* de hoofdzin, en *die de schuld op zich geladen heeft* de ondergeschikte zin, tot de *bijvoegelijke* zinnen behoorende. Laat men echter 't persoonlijk voornaamwoord *hij*, het onderwerp van den hoofdzin, weg, dan

verkrijgt men den even volledigen zin *die de schuld op zich geladen heeft, moet haar boeten*, en de *bijvoegelijke* zin *die de schuld op zich geladen heeft* wordt nu een *zelfstandig gebruikte* bijvoegelijke zin, de *onderwerpszin*. Hierbij is op te merken, dat zulke zinnen, wanneer men een' *bepaalden* persoon bedoelt, met *die*, en wanneer men geen' bepaalden persoon bedoelt, met *wie* beginnen, waarvoor men vroeger *zoo wie* schreef, hetgeen ook tegenwoordig nog enkele malen wordt aangetroffen. Heeft men geen' bepaalden persoon, maar eene bepaalde *zaak* op het oog, dan vangt de zin aan met *hetgeen*; bedoelt men geene bepaalde zaak, dan begint de zin met *wat*, vroeger *zoo wat*. Bijv.: *Die het eerst de rigting der magneetnaald ontdekte, vermoedde nog niet, dat hij het middel had uitgevonden om den aardbol rond te zeilen. Wie dankbaar is, is dankbaar tot zijn eigen heil. Wie schitteren wil, behaagt zelden. Zie daar hetgene ik weet van 't geen uw weelust vergt. Hetgeen zijne verbeelding hem schildert, hetgeen zijn hart daarbij gevoelt, laat zich op geene andere wijze uitdrukken. Wat niet waar is, kan niet eenvoudig zijn. Wat eenvoudig is, is natuurlijk, is dus ook gemakkelijk, los en ongedwongen.*

Zelfstandig gebruikte zinnen, die door een voorzetsel geregeerd worden, beginnen steeds met *hetgeen*: *Wat er gebeurt, moet men opmaken uit hetgeen gesproken wordt*. Hetzelfde vindt plaats, wanneer ze bij wijze van tusschenzinnen aangewend worden.

140. De regel aangaande het onderscheiden gebruik van *die* en *wie* wordt niet streng gevolgd. Bevat de hoofdzin het bepalende *die*, en volgt hij op den zelfstandig gebruikten bijvoegelijken zin, dan bezigt men in het gemeene leven *die* in plaats van *wie*; bij voorb.: *Die waagt, die wint* in plaats van *wie waagt, die wint*.

*Die mij lief heeft, die volge mij*, waarvoor men ook vindt: *Wie mij lief heeft, die volge mij*, of, met weglating van *die*: *volge mij*.

In den zin: *hij wekt den moed in 't hart van al wie overbleven staat al wie in de plaats van: hen allen, die*.

*Wat* wordt tegenwoordig ook gebruikt, waar aan iets bepaalds gedacht wordt, maar het aan den hoorder wordt overgelaten, welke bepaalde zaak hij denken wil; b. v.: *Wat gij er vindt, is plat*.

141. Wordt de zelfstandig gebruikte bijvoegelijke zin voorafgegaan door een zelfstandig naamwoord, dat met het werkwoord — *zijn, schijnen, heeten, blijven, worden* — een volledig gezegde vormt, dan komt het voornaamwoord, waarmede de zin aanvangt, met dit zelfstandig naamwoord overeen in geslacht en getal; b. v.: *Het is slechts de liefde, die ons gelukkig maken kan*; dat is: *Wat of hetgeen ons gelukkig maken kan, is slechts de liefde*. *Het is de weg des verderfs, dien gij bewandelt*; dat is: *Wat gij bewandelt, is de weg des verderfs*. *Het zijn slechte voorbeelden, die gij navolgt*, dat is: *Wat gij navolgt, zijn slechte voorbeelden*.

Gaat het onzijdige voornaamwoord *het* onmiddellijk vóór den zelfstandigen zin, dan kan het betrekkelijk voornaamwoord daarmede overeenkomen. Alzoo mag men dan schrijven: *Die weg is het, dat gij bewandelt*.

142. Wanneer het woord, hetwelk den bijvoegelijken zin met een naamwoord van den hoofdzin verbindt, de wijze van *zijn* of de *gesteldheid* van het voorwerp moet aanduiden, dan bezigt men ter verbinding de bijwoorden *zoo als, als of gelijk*, of het bijvoegelijk naamwoord *hoedanig*, vergezeld van een persoonlijk voornaamwoord. Bijv.: *God, door Wien alles is, zoo*

*als het is, onderhoudt alles. De menschelijke natuur, gelijk zij was in tijden en landen, waaraan de fijnere beschaving der gezelligheid vreemd was, had weinig behoeften. Monsters van onmenselijkheid, hoedanig de dichter hen niet heeft willen afschilderen, leefden destijds. Wordt hoedanig verbogen, dan blijft het persoonlijk voornaamwoord achterwege; b. v.: het is eene betoovering, hoedanige wij ook in den vader der grieksche poëzy bewonderen. Wordt het zelfstandig naamwoord van den hoofdzin door zulke voorafgegaan, dan kan de bijvoegelijke zin met als aanvangen, zonder dat daarbij een persoonlijk voornaamwoord noodig is; bij voorbeeld: Zulke bijvoegselen en veranderingen, als uit de Oostersche overlevering dier tijden, of uit het brein des opstellers gevloeid zijn.*

143. Sommige bijvoegelijke volzinnen hebben betrekking, niet op een deel van den hoofdzin, maar op den geheelen hoofdzin; b. v.: *Jonas wilde God ontvlieden, hetgeen een dwaas voornemen was. Salomo bouwde den Heer een' prachtigen tempel, waartoe hem zijn vader veel geld en goud had nagelaten.*
144. Niet zelden staat een bijvoegelijke volzin bij eene aanspreking. Is de aangesprokene het onderwerp van den zamengestelden volzin, dan moeten zulke bijv. volzinnen beschouwd worden als betrekking hebbende op het onderwerp. Bijv.:

O God, die mij de onsterfelijkheid  
Daarboven eens zult schenken,  
Houd mij voor Uwe komst bereid.

Dat is: o God, houd gij, die mij daarboven  
de onsterfelijkheid eens zult schenken, mij  
voor Uwe komst bereid.



Anders is het in den volgenden volzin :

o Gij, die 't al weet op te noemen,  
Wat was, wat is, wat worden zal,  
Wie kan naar eisch uw kennis roemen !

Men kan dezen volzin aldus lezen : *Wie kan naar eisch de kennis roemen van u*, o Gij, die 't al weet op te noemen, wat is, wat was, wat worden zal. Hier strekt de bijv. volzin ter bepaling van 't voornaamwoord *u*, dat in *uw kennis* ligt opgesloten.

Even zoo is het in 't volgende :

Heilig, heerlijk Opperwezen !  
Die het groot heeal gebiedt,  
Alles moog' verdonkring vreezen,  
Maar dat vreest uw luister niet.

In 't volgende is 't voornaamwoord *u* uitgedrukt :

O zonde ! bron van al d' ellende,  
Die 't vlugtig menschedom, sinds 't u kende,  
Verzinken doet in leed,  
'k Heb duizendmaal u afgezworen.

145. In plaats van : *ik kende u, dat gij een hard man zijt*, zoo als men vroeger eene enkele maal schreef, schrijft men nu : *ik wist, dat gij een hard man zijt*.

#### V O O R B E E L D E N.

*Het verheugt mij, dat gij aangekomen zijt* — Zamengestelde volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten zelfstandigen zin.

*Het verheugt mij* — Bep. bev. stell. bedr. enk. hoofdzin, waarin *het* de aankondiger van den *onderwerpszin*, of plaatsvervangend onderwerp is.

*dat gij aangekomen zijt* — Onb. bev. stell. bedr. enk. ondergeschikte onderwerpszin.

*Het* — plaatsvervangend ond.

*verheugt mij* — uitgebreid gezegde.

*dat gij aangekomen zijt* — onderwerpszin.

*mij* — bep. van *verheugt*.

Nadere ontleding van den onderwerpszin.

*gij* — ond.

*zijt aangekomen* — gez.

*Hij is niet, wat hij schijnt* — Zamengestelde volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten zelfst. gebruikten bijvoeg. zin.

*Hij is niet* — Onbep. ontk. stell. enk. hoedanigheidszin, hoofdzin.

*wat hij schijnt* — Onbep. bev. stell. enk. hoedanigheidszin, ondergeschikte aanvullingszin of gezegdeszin.

*Hij* — ond.

*is niet wat hij schijnt* — uitgebr. gezegde.

Nadere ontleding van den aanvullingszin.

*Hij* — ond.

*schijnt wat (te zijn)* — gezegde.

*Men zegt, dat hij dood is* — Zam. volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten zelfstandigen zin.

*Men zegt* — Onbep. bev. stell. enk. bedr. hoofdzin.

*dat hij dood is* — Onbep. bev. stell. enk. hoedanigheidszin, voorwerpszin in engeren zin.

*Men* — ond.

*zegt dat hij dood is* — uitgebr. gezegde.

Nadere ontleding van den voorwerpszin.

*Hij* — ond.

*is dood* — gez.

*Het berigt, dat hij aangekomen is, verheugt mij* — Zam. volz., bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten zelfst. tusschenzin.

- Het bericht verheugt mij* — Bep. bev. stell. enk. bedr. hoofdzin.  
*dat hij aangekomen is* (= zijner aankomst) — Onbep. bev. stell. enk. bedr. zin, voorwerpszin in ruimeren zin.  
*Het bericht dat hij aangekomen is* — uitgebr. ond.  
*verheugt mij* — uitgebr. gez.  
*mij* — bep. van *verheugt*.

## Nadere ontleding van den voorwerpszin.

- Hij is aangekomen* — ond. — gez.  
*Ik verheug mij, dat hij aangekomen is* — Zam. volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten zelfst. zin.  
*Ik verheug mij* — Bep. bev. stell. bedr. enk. hoofdzin.  
*dat hij aangekomen is* (= over zijne aankomst) — Onbep. bev. stell. enk. bedr. zin, voorwerpszin in ruimeren zin.  
*Ik verheug mij dat hij aangekomen is* — ond. — uitgebr. gezegde.

## Nadere ontleding van den voorwerpszin.

- Hij is aangekomen* — ond. — gez.  
*De leerling, die zijn pligt betracht, wordt bemind* — Zam. volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergesch. bijvoegelijken tusschenzin.  
*De leerling wordt bemind* — Onbep. bev. stell. enk. bedr. hoofdzin.  
*die zijn' pligt betracht* — bep. bev. stell. enk. bedr. bijv. zin.  
*De leerling, die zijn pligt betracht wordt bemind* — uitgebr. ond. — gez.

## Nadere ontleding van den bijvoegelijken zin.

- die betracht zijnen pligt* — ond. — uitgebr. gezegde.  
*zijnen pligt* — bep. van *betracht* of *voorwerp*.

*Die zijnen pligt betracht, wordt bemind* — Zam. volz., bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten bijvoegelijken zin, als zelfst. onderwerpszin gebruikt.

*wordt bemind* — Onbep. bev. stell. enk. bedr. hoofdzin, waarvan de volgende onderwerpszin het onderwerp uitmaakt;

*Die zijnen pligt betracht* — Bep. bev. stell. enk. bedr. onderwerpszin.

*Die zijnen pligt betracht wordt bemind* — uitgebr. onderwerp. — gez.

## Nadere ontleding van den onderwerpszin.

- Die betracht zijnen pligt* — ond. — uitgebr. gez.  
*zijnen pligt* — bep. van *betracht*, of *voorwerp*.

*De dag, dat hij aankwam, was mij een feest* — Zam. volzin, bestaande uit een hoofdzin en een' ondergesch. zelfstandigen zin.

*De dag was mij een feest* — Bep. bev. stell. enk. hoedanigheidszin, hoofdzin.

*dat hij aankwam* — Onbep. bev. stell. enk. bedr. voorwerpszin in ruimeren zin.

*De dag, dat hij aankwam was mij een feest* — uitgebr. ond. — uitgebr. gezegde. — bep. van 't gezegde.

## Nadere ontleding van den voorwerpszin.

- hij kwam aan* — ond. — gez.

*Die man (zegt men) heeft een' moord begaan* — Zam. volzin, bestaande uit een hoofdzin, in den vorm van een

tusschenzin, en een' ondergeschikten zelfstandigen zin.

*Men zegt* — Onb. bev. stell. bedr. enk. hoofdzin.  
*die man heeft een' moord begaan* — Bep. bev. stell. bedr. enk. voorwerpszin in engeren zin.

Wij laten nu de nadere ontleding aan den leerling over.

*Wel is waar, hij is gelukkig* — Zam. volzin, bestaande uit een' hoofdzin en een' ondergeschikten zelfstandigen zin.

*Wel is waar* — bep. bev. stell. enk. hoedanigheidszin, hoofdz.

*hij is gelukkig* — onbep. bev. stell. enk. hoed., onderwerpszin.

*Het* — verzwegen plaatsverv. ond.

*is wel waar* — uitgebr. gez.

*hij is gelukkig* — onderwerpszin.

*wel* — bep. van waar.

#### OPGAVEN.

1. 126, 139. Dat hij geslaagd is, verheugt mij — Of hij komen zal, is onzeker — Wat niet waar is, kan niet eenvoudig zijn — Wie mij lief heeft, volg mij — Al wat ik zie, is goed — Den Christen voegt het, dat hij lijdt — Hij is het, die mij geleerd heeft — Die de schuld op zich geladen heeft, moet haar boeten — Wie schitteren wil, behaagt zelden — Wat niet waar is, kan niet eenvoudig zijn — Wat gij er vindt, is plat — Het is onwaarschijnlijk, dat hij 't doen zal — Het baat ons weinig, dat het lot ons rijk maakt; onze begeerten en wenschen maken ons toch weêr arm — (109). Hetgeen den zelfmoordenaar hier het leven zoo bang maakte, gaat met hem naar de eeuwigheid — Dat de maan haar licht van de zon ontvangt, is zeker — Het is eene onbetwistbare waarheid, dat onze aarde eene ronde gedaante heeft — Dat gij in uwe jeugd uw geheugen oefent, is voor u van veel belang — Het is noodzakelijk, dat men in de jeugd iets leert — Het is goed, dat er scholen zijn — Wie zonder liefde godvruchtig wil zijn, die is goddeloos in het oog van God — Die niet vriendelijk is, heeft geen menschlievend hart — Wie anderen zwart maakt, is zelf daarom niet wit — Wie eenen eed zweert en dien niet houdt, spot met God en menschen; maar in zijn uiterste

zal het hem niet wêl zijn — (101). Die God vreest, behoeft voor geen' mensch te vreezen — Wat verzeert, dat leert — Die steeds over zichzelf tevreden is, is het dikwijls niet met anderen, en zelden zijn anderen het met hem — Wie weldoet, prijst zich zelve het best — Al wie trotsch van hart is, is den Heer een gruwel — Die hoog klimt, laag valt — Wie zijn oog bedwingt, die zal zijne tong in toom houden; wie zijne tong in toom houdt, die zal zijn oog bedwingen; en wie oog en tong bedwingt, die kan alles bedwingen — Hetgeen gij moet, wil dat altijd — Wie zich heden niet verbetert, wordt morgen erger — Die de wijsheid lief heeft, heeft het leven lief, en die haar met ijver zoeken, worden van vreugde verzadigd — Die zijnen mond bewaakt, houdt de wacht voor zijne ziel; die zijne lippen wijd open doet, stelt zich roekeloos bloot — Die zijn land bebouwt, wordt van brood verzadigd; maar die lediggang najaagt, wordt zat van armoede — Die alleen op hoop leeft, leeft van honger — Die geen' penning acht, wordt geen' guldens heer — Wie een' kwaden naam heeft, is half gehangen — Wie zich onder den draf mengt, wordt van de zwijnen gegeten — Die altijd vroeg genoeg komt, komt veeltijds te laat — Wie op zijn dertigste jaar nog niets weet, op zijn veertigste niets is, op zijn vijftigste nog niets heeft, die leert niets, wordt niets en komt tot niets — Al wat men door onregt verwerft, gaat te niet; maar trouw bestaat in eeuwigheid — Wie regt doet, heeft God tot helper — Wie de waarheid wilde begraven, zoude daartoe veel spaden noodig hebben — Die zijn oor stopt voor het geschrei der armen, zal ook roepen en niet verhoord worden — Die zich des armen ontfermt, leent den Heer — Die in toorn handelt, gaat in storm onder zeil.

Ach, 't is een bitter mensch, die met een wrang gemoed  
 Een haastig oordeel schrijft, en dat met enkel bloed.

Die zijne roede weêrhoudt, haat zijn zoon; maar die hem lief heeft, houdt hem vroeg in tuchtbedwang — Wie zijnen zoon geen' handwerk laat leeren, brengt hem op tot dieverij — Wie God mint, eert ook zijne boden — Die zijnen vriend verleidt en hem op eenen slechten weg doet gaan, die is — een moordenaar — Wie zichzelf al te zeer bemint, zal geen' vriend hebben — Die een' vijand vergeeft, verkrijgt een' vriend — Wie tucht lief heeft, heeft wetenschap lief; maar die de bestraffing haat, is redeloos — Wie een kwaad geweten heeft, kan nimmer gerust

leven — Die het doel wil, moet ook de middelen willen — Wie met pek omgaat, wordt er mede besmet — Mij dunkt, dat die hoed u te groot is — Ons is verzocht geworden, dat wij die zaak geheim zouden houden — Wie verboden dingen doet, grijpt naar honig en vindt roet — Wie steelt, wordt gestraft — Wat uit het hart komt, gaat tot het hart — Die brood regent, kan ook wel water doen opwellen — Hem wordt bekend gemaakt, op den gelegen tijd, wat de koning doen zal — Of het kwaad, dan of het goed het overwigt hebbe, is moeilijk te bepalen — Welke hunne woning geweest zij, wordt ons niet berigt — Die het eerst in een' uitgeholden boomstam de rivier overstak, kon zekerlijk geen oorlogschip bouwen of optuigen; maar hij wist echter aan de overzijde der rivier te komen en de grondslag der uitvinding was gelegd — Is het wonder, dat, van dien tijd af, de olijboom bij alle volken in zegening is geweest, en dat deszelfs loof en takken, tot op dezen dag, het zinnebeeld zijn van blijden vrede, na het einde der wreede krijgsverwoesting? — Is het wonder, dat zijne eerste daad eene daad is van plegtige godsdienstoefening? — Al wat menschelijk is, raakt mij van nabij — Die hua leven behouden wilden, hebben het op de jammerlijkste wijze verloren — Dat hij deze taal gebruikt, dat maakt hem niet tot dichter — Dierbre! wat wij zamen droegen, is alleen bekend aan God — Het is niet genoeg, dat wij u behouden, ook onze broederen moeten wij winnen — Niets baat hun, dat ze in praal op de eergestoelten zaten — Het duurde niet lang, of hij kwam (= het duurde niet lang, dat hij niet kwam).

2. 127. Zij blijven niet, wat ze zijn — Zij schenen niet, wat ze waren.

Hij is, en blijft al wat Hij is,  
Tot in alle eeuwigheden.

Zij zijn voor hem, wat \*) voor ons de tooverklanken zijn van een geliefd zangstukje — Het lijden is voor het leven, wat \*) de regen is voor den akker — De achting is voor de vriendschap, wat \*) de tak is voor de bloem, door welchen zij gedragen wordt.

3. 129. Ik weet, dat hij aangekomen is — Ik begrijp, dat hij uw vriend is — Ik gevoel, dat het hard is — Ik wensch, dat hij

\*) *Hetgeen* paste hier beter, dan *wat*. Men kan echter dit *wat* ook verklaren door de ellipsis van *dat*: *dat, wat de regen voor den akker is, enz.*

kome — Hij vraagt, of ik komen zal — Ik weet, wie het gedaan heeft — Ik sprak, wat ik moest — Hij zegt mij, waar hij is — Zeg mij, waartoe dit dienen moet — Vertel mij, waarmede ik u dienen kan — Zij moeten weten, wanneer hij komt — De leerling bedenkt, hoe hij zijnen onderwijzer behagen zal — Hij deelt hem mede, welk ongeluk er gebeurd is — Ik zeg u, dat gij ganschelijk niet zweren moogt — God geeft u niet al wat u ontbreekt, maar al wat u nut is — God geeft u niet al wat gij eischt, maar wat gij behoort te eischen — De menschen verstaan of begrijpen doorgaans niet, hoe groot een inkomen de spaarzaamheid is — Wie geene beledigingen vergeeft, bedenkt niet, dat hij mensch is.

Die alles koopt, wat zijn gerief is,  
Moet verkoopen, dat hem lief is.

Ik weet niet of hij het gezegd heeft, dan of zij het geschreven heeft (99, aan het slot.) — Dat onze aarde zich om de zon beweegt, heeft men reeds voor lang erkend — Jezus voorspelde zijnen discipelen, dat Jeruzalem zoude verwoest worden — Stel niet tot morgen uit, wat gij heden doen kunt — Beproof eens, of gij mij den regel van drieën verklaren kunt — Ons geweten zegt ons, dat wij het goede moeten doen en het kwade moeten laten — Dat het thans te laat is, dat begrijp ik — Spoedig verneem ik, wie mijn opvolger zijn zal — Onze vaders hebben het gezien, dat de schatten van alle landen in onzen boezem werden uitgestort — Hier herinnerde alles haar, hetgeen zij verloren had — Hier ziet men, wat geloof aan zulke voorgevens te hechten zij — De overlevering zegt, dat de banier van Juda een leeuw, die van Ruben een menschengestalte, die van Efraim een stier en die van Dan een adelaar was — Hij hoopt, dat hetgeen hij bedreef, verborgen zal blijven — De natuuronderzoekers houden het voor ontwijfelbaar, dat de korst of oppervlakte onzer aarde eenmaal bodem der zee geweest is — Die zich haast en overhaast, moet nemen wat hem voorkomt — Men vraagt, of de regenboog reeds vóór den zondvloed gezien is, dan of hij na den zondvloed eerst in de wolken verscheen — Bedenk, wat gij doet — Zoo heb ik dan, hetgeen ik zoo lang gezocht had, eindelijk gevonden! — Zou 'k niet, wat hij mij oplegt, willig dragen? — Hetgeen menschen ten kwade hadden gedacht, dat heeft God ten goede gedacht.

135. Hij is aangekomen, ik weet het — Gij weet, niemand mag stelen — Ik beken het, ik ben schuldig — Hij slaat (ik zie het)

den verkeerden weg in — Hij is (wij gevoelen 't) beledigd — Die vrouw heeft gestolen, zegt men — Dat kind (zegt men) is zeer halsstarrig — Voor een goed hoorder, zegt het spreekwoord, is een half woord genoeg.

4. 131. Het berigt, dat hij vertrokken is, verheugt mij — De vraag, of hij geschikt is, bleef onopgelost — Ik ben mij niet bewust, dat ik hem zou beledigd hebben — De dag, dat hij zijne intrede deed, was aangebroken — De tijd, dat hij gewoon is te komen, nadert — Ik ben bewust, dat ik sterfelijk ben — Geen mensch is verzekerd, of hij den volgenden morgen weder gezond ontwaken zal — Zij kan nu de bekentenis niet verzwijgen, dat zij gevlugt is.

5. 138. De gedachte, dat gij uwen pligt betracht hebt, moet u voldoening schenken. — De gedachte: hij heeft mij moedwillig beledigd, is mij onverdragelijk — De hoop, dat éénmaal ons lijden eindigen zal, moet al ons leed verzachten — De hoop: mijn lijden eindigt eenmaal, vertroost mij — Het geloof, dat er een leven is na dit leven, zal niet beschaamd worden — Het geloof: er is een leven na dit leven, moet ons aandrijven tot een' godebehagelijken wandel — Tot de grootste dwalingen behoort de meening, dat een werkeloos leven een gelukkig leven zoude zijn — De blijkbare begeerte van den Egyptischen Monarch, aan den eenen kant, dat eene zoo belangrijke volkplanting zijne staten niet verliet; en de erkenning der hoog begunstigde vreemdelingen aan de andere zijde, verlengden eerst hun verblijf in dat land, en deden hen daarna als ingezetenen van hetzelfde aanmerken — Op de verzekering: gij hebt gelagchen, verstomde zij.

6. 132. Ik verheug mij, dat hij aangekomen is — Overreed hen daarvan, dat het hatelijk is — Hij geeft er niet om, of hij zich gehaat maakt — Hierin bestaat de liefde tot God, dat wij zijne geboden onderhouden — Het onderscheid tusschen een' wijze en een' dwaas bestaat alleen daarin, dat de eerste de hartstogten bestrijdt, en de andere er zich door laat overwinnen — Hierin oefen ik mij zelve, dat ik altijd een ongerlijk geweten moge hebben voor God en de menschen — Nooit klaagde iemand, dat hij te veel kundigheden bezat — Misverstand en vijandschap zijn dikwerf daaraan toe te schrijven, dat men elkander niet regt verstaat — Den waren Christen kent men daaraan, dat hij God en zijne naasten lief heeft — Hij drong er op aan, dat hij de waarde van het goed zou opgeven, en die uit zijne hand ontvangen.

7. 132. Zijt vergenoegd met hetgene voorhanden is — Wat

er gebeurt, moet men opmaken uit hetgene gesproken wordt — Er is, in hetgene gij mij geschreven hebt, iets dat ik niet begrijp — Raadpleeg, bij alles wat gij voorneemt of verrigt, de stem van uw geweten — Van hetgene op Gods bevel geschiedt, en onder het toezigt zijner zorg volbragt wordt, is de uitkomst altijd zeker en veilig — Wie kan, na hetgene voorgevallen is, nog aan zijn berouw twijfelen? — Hij vergeet of verzuimt niets van hetgene noodig is.

8. 133. Hij doet veel, die veel lief heeft — Elke deugd, die niet uit liefde voortvloeit, vloeit niet uit eene reine bron — Een iegelijk, die zijnen broeder haat, is een doodslager — De Heer zal (*hem*) niet onschuldig houden, die zijnen naam ijdelijk gebruikt — Die zich door zijne leefwijze verachtelijk maakt, wie zal dien eere geven? — De vergenoegde bezit eenen rijkdom, dien geen dief hem kan ontstelen — Die veel begeert, hem ontbreekt veel — Wie vergenoegd is, bezit iets, waartoe de rijke den meesten tijd niet kan geraken.

Dat harte leeft gerust en blij,  
Wiens rijkdom het genoegen zij.

Hij heeft geen' hoogen val te vreezen,  
Die bij zichzelf' vernoegd kan wezen.

Daar zijn er, wier onbedachte taal aan dolksteeken gelijk is — Het zijn sterke beenen, die de weelde kunnen dragen — Degene, die alles zegt, wat hem in den mond komt, moet ook dikwijls hooren hetgene hij niet wil.

Ga wat voorzigtig aan, die u te zeer verheugt:  
De rouw zit veeltijds op de slippen van de vreugd.

Arm wordt hij, die werkt met eene slappe hand; maar de hand des vlijtigen maakt rijk.

Een ploeg, die werkt, blinkt;  
Maar 't stille water stinkt.

Gelukkig degene, die bij zijnen rijkdom verstand bezit — Wee dien, die zijn huis bouwt op ongerechtigheid, en zijne opperzalen op onregt; die zijns naasten dienst om niet gebruikt, en zijn loon hem niet geeft — De mond, die waarheid spreekt, bestaat voor eeuwig; de leugentong slechts voor een oogenblik — De schijnheiligheid is eene slang, die met schoone kleuren pronkt — Wie den armen leent, dien betaalt God de renten — Die tegen zichzelfen kwaad is, voor wien zal die goed zijn?

Die aardſchen ſchat vooral beminnen,  
Ontmoet de plaag der vrekke zinnen; \*)  
Hen kwelt een onvernoegde zin,  
Die armer wordt door veel gewin.

Die kwaad vergeldt voor goed, het kwaad zal van zijn huis  
(= *het huis van hem*) niet wijken — De dankbaarheid maakt het  
genoegen duurzaam, dat de weldaad verwekt heeft.

De heilige eendragt is het zout,  
Dat huis en stad in wezen houdt.

De ſchoonſte erfenis, die ouders hunnen kinderen kunnen nalaten, en die alle andere goederen te boven gaat, is de glorie van deugden en voortreffelijke daden — Vorst en Wet zijn twee broeders, van welke de eene niet kan leven zonder den ander — Een iegelijk die bidt, ontvangt; en die zoekt, vindt; en die klopt, dien wordt opengedaan — Die werkt en bidt, dien zegent God — De Feniciërs waren de eerſten, die zich op den zeehandel toelieden — De krijgswerktuigen, waarvan de oude Batavieren zich bedienden, waren zeer onderscheiden van die, waarmede onze krijgslieden gewapend zijn — De Missouri in Noord-Amerika, welke zich na een' loop van ruim 800 uren met den Mississippi vereenigt, mag men gewis onder de grootste stroomen der wereld rekenen — De pen, waarmede gij schrijft, is eene ganzenpen — Het onderwerp, waarover wij spreken, is uiterst gewichtig — De Main loopt uit in den Rijn, waarin ook de Moezel zich uitstort — Gij zorgdet voor hem, als die zijn vriend waart — Te Brouwershaven toont men het huis, waarin Cats geboren is; en te Middelburg wijst thans een gedenksteen in den gevel het huis aan, waarin hij gewoond heeft — Zij smachten naar het uur, waarop zij henen snellen — 't Vangt aan, het kloek bedrijf, waar 't nakroost van zal spreken.

Ginds snuffelt de ijsbeer rond, die telkens nader sluipt,  
En vreemden roofof riek, en vlamt in de ingewanden.

Nu vat men schop en spa, en schept de sneeuw van de aard,  
En bakent d' omtrek af, waarin men 't huis zal bouwen,  
En rekest na, en meet.

\*) Na *ontmoeten* staat de 3de naamval. *De plaag der vrekke zinnen ontmoet hun, die enz.*

De opgekomen maan, die neêrblikt op ons leed,  
Tuigt u zijn liefde, die ook hier ons niet vergeet.

Praat nimmer over zaken, van welke gij geene kennis hebt — Die onverklaarbare beweging des bloeds, die het rood der schaamte veroorzaakt, is alleen den mensch eigen — Wie is er, die het verwoestend vermogen der natuur op de schaal van zijn bekrompen kennis of ervaring durft meten of wegen? — Vóór den zondvloed leefden er geweldenaars, van wie het waarschijnlijk is, dat zij vele moorden straffeloos pleegden — Koffijboonen zijn kernen van boomvruchten, die op kersen gelijken, en in Arabië en de beide Indiën groeijen — De vriendschap van sommige menschen heeft veel overeenkomst met vruchten, die uitwendig zeer schoon zijn, doch van binnen geene waarde hebben — Vreest God; eert den Koning; weest gehoorzaam aan uwe overheden; en schuwt hen, die de wetten veronachtzamen — Geef aan allen, wat gij schuldig zijt; schatting, dien gij de schatting; tol, dien gij de tol; ontzag, dien gij ontzag; eerbied, dien gij eerbied schuldig zijt — De Fenicische kooplieden, die de noordelijke kusten van Palestina bewoonden, drukten een zeker merk op het zilver, hetwelk in hunnen handel gangbaar was — Het oog, dat zijnen vader bespot en de gehoorzaamheid der moeder veracht, dat zullen de raven der beek uitpikken en des arends jongen zullen het eten — Ik zeg u: heb uwe vijanden lief; zegen, die u vloeken; doe wel dengenen, die u haten; en bid voor degenen, die u geweld aandoen en u vervolgen — Op de tafel lagen brooden, die op gezette tijden ververscht werden; ook zag men op dezelve bekers, wierookschalen en plengbekkens — Die zich gewent aan koude en hitte, die zich verhardt tegen vermoeijenis en ongemak, verkrijgt eene sterkte des lichaams, die hem vele jaren levens kan opbrengen — Is het wonder, dat de dorstige reiziger zich onbedachtzaam drenkt uit de vergiftige bron, die zich onverwacht op zijnen weg door de woestijn vertoont? — Hoe ware het te vreezen geweest, dat de Christenen in het algemeen verderf des Joodschen staats ook hunnen ondergang zouden gevonden hebben! — Twist niet met hem, dien gij lief hebt — Er was niemand, of hij verblijdde zich (= er was niemand, die zich niet verblijdde.)

9. 134. De dag, dat hij aankwam, was mij een feest — De dag, toen hij aankwam, was ons een feest — De plaats, waar hij woont, is mij bekend — De wijze, hoe hij het doet, is geen geheim meer — Het uur, wanneer hij gewoon is te komen, nadert —

De koopstad Rotterdam, waar jaarlijks veel schepen gebouwd worden, ligt aan de Maas — Keizer Augustus regeerde, toen Jezus geboren werd — Den tijd, wanneer ik vertrekken zal, kan ik nog niet bepalen.

10. 143. Wordt niet dronken van wijn, hetgeen ongebondenheid is — De vreugde van 't feest werd niet weinig vermeerderd daardoor, dat zij Simsom in hunne handen hadden, hetgeen zij aan de gunst van hunnen god toeschreven, en waardoor zij liederen te zijner eer zongen — Het is zeer wel mogelijk, hetgeen de Joden uit hunne overlevering verhalen, dat de uitvinding van het letterschrift aan Adam moet toegekend worden.

11. 137. Salomo zeide: „de vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid” — „De stad,” zeiden zij, „is niet sterk en hare strijdbare inwoners niet talrijk.”

Daar sprak de vijand:

„Vervolgen wil ik, achterhalen,

Deelen den buit, koelen mijn' moed!

'k Ontbloot slechts mijn zwaard en voer hen als slaven weg!”

„Amaleks hand,” dit voegde Mozes in spreukrijke taal er bij, „was tegen Jehova's troon gerigt; daarom zal Jehova's volk tegen hem oorlogen van geslacht tot geslacht!” — God zeide: „daar zij licht,” en daar was licht — Prins Willem sprak in zijne laatste oogenblikken: „Mijn God, ontferm u over mij en dit arme volk.” — „Geen vrele is er,” spreekt de Heer, „voor goddeloozen.” — „'t Is te laat,” zei de ekster, en had den bout in 't lijf. — Hij zeide: „mij is bange.”

12. 142. God, door wien alles is zooals het is, onderhoudt de wereld — Gidion vraagde aan elk, die oor- of neusringen, hoedanigen de thans overwonnen volken gewoon waren te dragen, had buit gemaakt, een zoodanig versiersel — Men moet dit gezelschap niet bij eene bende struikroovers vergelijken, maar bij eene Arabische horde, hoedanigen er nog heden zijn en gelijk de Ismaëlieten van hunnen oorsprong af geweest zijn — Wij moeten ons hiervan geene buitensporige begrippen maken, maar ons een druiftros voorstellen van acht of negen ponden zwaarte, hoedanigen zelfs heden nog in die onvruchtbare en verwoeste streken gevonden worden — Dit leven, hetwelk zij van nu af tot aan hunnen dood zouden leiden, zou geen leven zijn van onbezorgde genieting, hoedanig hun in het Paradijs was toegelegd — Het was een tijdperk

van schrik, ellende en vernieling, hoedanig zich naauwelijks onze verbeelding malen kan — Nimrod was een geweldig jager voor den Heere, hoedanig zijne gedachtenis, in veel latere tijden nog, door een overoud spreekwoord was bewaard gebleven — Men verbeelde zich zulk eene diepte van ellende, als waarin de eerste wereld verzonken lag.

13. 144. o, God! die mij de onsterfelijkheid  
Daar boven eens zult schenken,  
Houd mij voor uwe komst bereid.

o Gij, die mijne ellende,  
Mijn bange dagen ziet,  
Tot wien ik de oogen wende  
In nachten van verdriet,  
Verhoor, o Heer! mijn smeeken.

14. Het slot hunner medegebragte kondschap was dit: Jehova heeft het land zekerlijk in onze hand gegeven; want al deszelfs inwoners zijn gesmolten voor ons aangezigt.

Ken en hoor en volg Gods stem!  
Leer op Hem als Vader bouwen,  
Leer Hem elken wensch vertrouwen;  
Vestig, wat gij hoopt, op Hem!  
Sla, bij 't wisslend lot der aard,  
Vroeg reeds 't zielsoog hemelwaart.

Daal dan in het hart der jeugd,  
Godsvrucht! dring haar boezem binnen!  
Klem u vast aan ziel en zinnen!  
Wortel dáár de kiem der deugd!  
't Bloesemknopje, dat zóó gloort,  
Brengt gewis eens vruchten voort.

„Den Heer zij in de Heemlen eer!  
Op aarde vrede! en welbehagen  
In wie het beeld van Adam dragen.”

Hun profet treedt met den voet  
Op den oever van den vloed;  
En zijn staf roept de Ooster-winden,  
Die het water slaan en binden  
Regts en links tot steilen wal.

146. De *bijwoordelijke* zinnen worden onderscheiden in vijf soorten, als: I. die eene *plaats* of een' *tijd* bepalen: 1. *plaatsbepalende* en 2. *tijdbepalende* zinnen; II. die eene *hoedanigheid*, *hoeveelheid* of *graad* te kennen geven: 3. *vergelijkende* zinnen, 4. *verhoudingszinnen* en 5. *beperkende* zinnen; III. *oorzakelijke* zinnen, die een *gevolg*, eene *reden* of een *doel* te kennen geven: 6. *besluitende*, 7. *redengevende* en 8. *doelaanwijzende* zinnen; IV. *veronderstellende* zinnen, die eene *veronderstelling*, eene *voorwaarde* of *inwilliging* te kennen geven: 9. *veronderstellende*, 10. *voorwaardelijke* en 11. *toegevende* of *inwilligende* zinnen; V. zinnen *van wijze*, die eene *vergelijking* of *gevolgtrekking* aanduiden: 12. *vergelijkingszinnen* en 13. *gevolgaanwijzende* zinnen.

147. De *plaatsbepalende* zinnen worden door middel van de voegwoorden *waar*, *alwaar*, *van waar*, *waarheen* en *werwaarts* met den hoofdzin verbonden. Bijv.: *Staan moet hij, waar alles valt. Wij komen, van waar gij het niet verwachten zoudt. Ga, werwaarts uw pligt u roept.* — Niet zelden kondigt in den hoofdzin een bepalend bijwoord het tijdelijk voegwoord aan: *Waar het de algemeene voorschriften geldt van recht, en pligt en deugd, daar is hij menigwerf onnavolgbaar.*

148. Ook zelfstandige en bijvoegelijke zinnen kunnen met een tijdelijk voegwoord aanvangen. Bijv.: *verneem, waar ik woon; hoor, vanwaar ik kom; zie, werwaarts ik heen ga; — de plaats, waar of daar ik woon, is bekoorlijk gelegen; het oord, waarheen ik ga of waar ik heen ga, is woest en eenzaam; de stad, van waar ik kom, is door den vijand ingenomen.* Zie n<sup>o</sup>. 124, 133, 134.

In het volgende vers:

Van daar de zon in 't oosten straalt,  
Tot daar ze in 't westen nederdaalt,  
Zij 's Heeren name lof gegeven,

zijn de zinnen, die met *daar* aanvangen, zelfstandig gebruikte bijvoegelijke zinnen. De voorzetsels *van* en *tot* behooren tot den hoofdzin: *Lof zij des Heeren naam gegeven van . . . tot . . .*, en de zinnen, welke op *van* en *tot* volgen, staan in de plaats van een zelfstandig naamwoord, dat door deze voorzetsels geregeerd wordt.

149. De *tijdbepalende* zinnen worden met den hoofdzin verbonden door middel van de voegwoorden: *als*, *toen*, *wanneer*, *zoodra*, of *zoo ras (als)*, *zoo dikwijls*, *zoo vaak* of *zoo dikwerf (als)*, *nu (dat)*, *tot (dat)*, *terwijl*, *daar*, *gedurende (dat)*, *zoo lang (als)*, *na (dat)*, *sedert*, *sinds*, *vóór (dat)*, *eer (dan)* of *eer (dat)*. *Als* wordt thans bij voorkeur ter verbinding van zinnen gebruikt, die eenen tegenwoordigen, eenen bepaald verledenen of eenen toekomstenden tijd bevatten; bij voorb.: *Wordt gij treurig, als gij uwe weldaden met ondankbaarheid ziet vergelden?*

*Toen* verbindt zinnen, welke eenen historischen tijd behelzen, met den hoofdzin; bijv.:

Toen Frankrijks trotsche magt  
Schier Neerland had verkracht,  
Gaf nog de tuinleeuw blijken  
Van dapperheid en moed  
In 't Zeeuwsche en Vlaamsche bloed:  
't Geen eeuwig 's lands kronijken  
Vervult met gloriestof  
Tot 's Aardenburgers lof.

Waar de zin, die door het voegwoord *toen* ingeleid



wordt, een' tegenwoordigen tijd bevat, kan dit slechts een zoogenaamde historische tegenw. tijd zijn. Bijv.: *Reeds bereidt hij zich tot den aftogt — toen hij hulp ziet opdagen.*

*Wanneer* laat het historische tijdstip onbepaald: *Ge-vaar ligt in de vrees, wanneer zij 't hart bekruipt.\*)*

*Als* en *wanneer* staan, zoo als wij hierna zien zullen, ook bij *voorwaardelijke* zinnen.

In plaats van *wanneer* treft men bij dichters vaak het woordje *wen* aan:

En uw ontzagbre wraak zal dondren door 't Heelal,  
Wen uw geheiligd regt de vierschaar spannen zal.

Het bepalande bijwoord, hetwelk in den hoofdzin niet zelden op *als* en *wanneer* terugwijst, is *dan*; op *toen* daarentegen slaat het bijwoord *toen*;

Als Meimaand schenkt een' nieuwen dos  
Aan boom en heg en plant,  
Dan juicht 't gevederd koor in 't bosch  
Op onderscheiden trant.

*Terwijl* duidt eene gelijktijdig voortdurende handeling aan: *Ik lees, terwijl gij schrijft.* Soms heeft

\*) Men onderscheide: *hij ging nooit uit, wanneer de zon scheen* van: *hij ging nooit uit, behalve wanneer de zon scheen*, daar de tweede volzin juist het tegenovergestelde zegt van den eersten.

*Behalve*, dat eigenlijk beteekent *aan eene zijde, met terzijdestelling*, van *halve = helft, zijde*, kan een' bijwoordelijken, een' zelfstandigen of een' zelfstandig gebruikten bijvoegelijken zin achter zich bekomen. In het zoo even genoemde voorbeeld volgt op *behalve* een bijw. tijdbepalende zin. In: *hij bekende alles, behalve wie zijne medepligtigen waren* volgt op *behalve* een zelfst. gebr. bijv. zin, een voorwerpszin in engeren zin. In: *hij bekende alles, behalve dat hij de moordenaar was* volgt op *behalve* een zelfst. zin.

Niet zelden volgt op *behalve*, als voegwoordelijk bijwoord gebruikt, een onvolledige zin. Bijv.: *Zij kwamen allen, behalve ik*, dat is: *behalve dat ik kwam.* *Ik zag niemand behalve u*, dat is: *Ik zag niemand, behalve dat ik u zag.*

*terwijl* eene tegenstellende kracht, b. v.: *de vader beminde zijnen zoon innig, terwijl de zoon den vader haatte.*

*Daar* komt nu en dan, vooral bij dichters, in den zin van *terwijl* voor. B.v.: *En zoo gij geen lust hebt om meê te doen, gij kunt het zien, daar gij voor den haard zit.*

In: *men vangt hem op, daar hij neêrziigt; sedert hij de toekomst geruster te gemoet ziet, is zijne stemming verbeterd; nu hij gezond is, (nu) deert hem niets meer*, hebben *daar, sedert* en *nu* eene tijdelijke kracht: soms hebben zij, gelijk we hierna zien zullen, eene redengevende kracht.

Een enkele maal vindt men *thans* aangewend, waar men *nu* zou kunnen gebruiken. Op het *thans* van den ondergeschikten zin slaat een *thans* in den hoofdzin terug, gelijk *nu* soms op *nu* terugwijst:

Thans dat ik met mijn sterflijke oogen  
Nog zien mogt, wat het eind zal wezen van mijn pogen,  
Thans zij de laatste kreet van Maerlants ziele: moed!

In plaats van *zoodra (als)* of *zoo ras (als)* vindt men ook wel *zoo haast (als)* en de zinverwante voegwoorden *zoo spoedig (als)*, *zoo gaauw (als)*:

Leid, vriend! en leer uw waarde kind,  
Zoo haast zijn eerste jeugd begint.

*Wijl* is hetzelfde als het redengevende *dewijl*; soms echter wordt het gebruikt als eene verkorting van *terwijl*:

Wat frons ge dus den wenkbrauwboog  
Op 't pijnlijk-starend valkenoog,  
Wijl alle golfjes, goudgekuifd, blij-babblend dansen,  
Wijl heel de hemel bloost en gloeit van vreugdeglansen,  
Wijl alles zingt en juicht, beneden en omhoog?

## V O O R B E E L D.

*Staan moet hij, waar alles valt* — Zamengestelde volzin, bestaande uit een' hoofdzin en een' ondergeschikten bijwoordelijken zin.

*Hij moet staan* — Onbep. bev. stell. enk. bedr. hoofdzin.

*Waar alles valt* — Onbep. bev. stell. enk. bedr. tijdbepalende zin, enz.

## O P G A V E N.

Een aantal lijk den grond, waarheen hij ziet — Wij komen, vanwaar gij het niet verwachten zoudt — Ga, werwaarts u pligt u roept — Wij gaan, waarheen onze vaders ons zijn voorgedaan — Waar het de algemeene voorschriften geldt van regt, van pligt en deugd, daar is hij onnavolgbaar — Waar niets is, heeft de keizer zijn regt verloren — Waar uw schat is, daar zal ook uw hart zijn — Waar liefde woont, gebiedt de Heer zijn zegen — God ziet ons, waar we ons ook bevinden mogen — Waar de deugd beoefend wordt, daar wordt het ware geluk gevonden — De aartsvaders trokken met hunne kudden daarheen, waar de beste graslanden werden aangetroffen — Waar geen ijver is, is geen liefde — Waar ijdelheid en pronkzucht beginnen, houdt de innerlijke waarde op.

Waar Maas en Waal te zamen spoelt,  
En Gorkum rijst van ver,  
Daar heft zich op den linkerzooom,  
En spiegelt in den breedden stroom,  
Een slot van eeuwen her.

Daar is een dapper stuk gebeurd,  
Waar menig pen van schreef,  
Toen Flips zijn gruwzaam rijksbelang  
Door marteltuig en zielewang,  
Nog onbeteugeld steef.

Wordt gij treurig, als gij uwe weldaden met ondankbaarheid ziet vergelden — Reeds bereidt hij zich tot den aftogt, toen hij hulp ontvangt — Toen ik hem herhaaldelijk gewaarschuwd had, eerst toen deed hij het.

Als Meimaand schenkt een' nieuwen dos  
Aan boom en heg en plant,  
Dan juicht 't gevederd koor in 't bosch  
Op onderscheiden trant.

De Schelde, Maas en Waal bespoelden  
De zoomen van uw' vruchtbren grond,  
Waar gij, wen hooge vloedden woelden,  
Der stroomen moedwil tegenstondt.

Hoe juichten vaak die blijde boorden,  
Wanneer zij RUITERS donders hoorden,  
En zagen NASSAU's legervaan!

De noodstorm huilt uw' lof; de donders melden  
Uw' kracht, die rotsen nederstort;  
En 't suizend koeltje blaast uw goedheid door de velden,  
Wanneer het lente wordt.

God is goed, wanneer de stralen  
Van Zijn gunst op 't aardrijk dalen;  
Als Hij veldgewas en ooft  
Door zijn zonlicht koestrend stooft.

God is goed, als 't golveend graan  
Welig mag op de akkers staan;  
Als zijn zorg ons milden zegen  
Nederstort in malschen regen.

Ik zal lezen, terwijl gij schrijft — De vader beminde zijnen zoon innig, terwijl de zoon den vader haatte — Men vangt hem op, daar hij neêrziigt — Sedert hij de toekomst geruster te gemoet ziet, is zijne stemming verbeterd — De nevel was verdreven, zoodra hij zich vertoond had — De dichtkunst veracht de wetten der gewone taal, zoo ras zij zich daardoor geprangd gevoelt — Hij rust niet, totdat hij hem onverhoeds overvalt, en hem eene doodelijke wonde toebrengt — Vóór dat ik deze wereld verlaat, heb ik u deze dingen willen zeggen.

Wij moeten werken, zoo lang het dag is — De kruik gaat zoo lang te water, tot dat ze breekt — Men moet het ijzer smeden, terwijl het heet is — Nadat Willem Beukelsz. van Biervliet het haringkaken had verbeterd, werd de haringvisscherij eene bron

van rijkdom voor ons land — Sedert de boekdrukkunst is uitgevonden, zijn millioenen boeken gedrukt geworden — Graaf Willem II bezweek onder de slagen der Vriezen, vóór zijne volgers hem verlossen konden uit het ijs — Een welopgevoed kind spreekt niet, vóór dat men hem iets vraagt — Met een klein roer wordt een groot schip gestuurd, werwaarts de schipper wil — De opregte spreekt de waarheid, zoo dikwijls als men hem daarnaar vraagt — Ik heb hem gesproken, eer dan gij hem gesproken hadt — Nadat de Joden uit de Babylonische gevangenschap teruggekeerd waren, bleven zij getrouw aan hunne godsdienst — Sedert Jeruzalem verwoest is, leven de Joden verstrooid over de geheele aarde — De eerste belijders des christendoms werden gruwelijk gemarteld, alvorens men hen doodde — Wij denken zoo lang groot van de mensche-lijke natuur, als wij groot van ons zelven denken. Hij was eer dan ik.

Naauwelijks zag hij het in, of hij bekende schuld (= toen hij schuld bekende) — Niet zoodra was hij ingelicht, of hij voelde zich bevredigd (= toen hij zich bevredigd gevoelde) — Als de wijsheid tot uw harte zal zijn ingekeerd, en de wetenschap uwe ziel tot een' wellust geworden, zal bedachtzaamheid over u de wacht houden en verstandigheid zal u behoeden — Een wijs mensch zwijgt, totdat het zijn tijd is; maar de snoever en de dwaas nemen geen' tijd in acht — Zij, die verloren gaan, terwijl op ze op hunne hoede blijven, zijn uiterst zeldzaam — Niemand geve geld uit, vóór hij het heeft.

Straft kindsche feilen aan uw kind,  
Eer gij daar mansgebreken vindt.

150. De *vergelijkende* zinnen, die eene *hoedanigheid* te kennen geven, worden met den hoofdzin verbonden door middel van de voegwoorden *gelijk (als)*, *even als*, *zoo als*, *dan*.

*Gelijk* dient om eenig punt van overeenkomst aan te wijzen, bij voorbeeld: *Hij begroette mij met blijde gelukwensching, gelijk men eenen vriend de hand drukt en geluk wenscht. Gelijk wij uwen moed in uwe verdrukking bewonderen, zoo billijken wij uwen roem en deelen in uwen triomf.* Hier wijst in den achteraan

geplaatsten hoofdzin het woordje *zoo* op den ondergeschikten zin terug. *Hij is ziek, gelijk men zegt. De Dichtkunst heeft hare maat, hare wijs, hare melodie, gelijk de zang; dat is: gelijk de zang hare maat, hare wijs, hare melodie heeft.* Is de hoofdzin ontkennend, dan gebruikt men *even min als*, *zoo min als*, b. v.: *Het beproefd geloof vreest geene kaslijdingen meer, zoo min als de behouder haven den storm, het geborgen koren den hagel vreest.*

*Zoo als of even als* dient om gelijkheid aan te duiden. Bijv.: *Hij is zoo spoedig gekomen, als ik gewacht had. Hij is niet zoo rijk, als men denkt. Even stout als Cesar was in den strijd, even stout was hij in het trotseren zijner vijanden. — Hij is zoodanig als hij schijnt. Hij heeft zooveel geld als zijn oom. Zij is zulk eene of zoo eene brave vrouw als hare moeder. Hij is zoo groot, als zijn broeder; dat is: als zijn broeder groot is. Hij kwam zoo spoedig mogelijk, dat is: hij kwam zoo spoedig als het mogelijk was. Hij liep zoo hard hij kon; dat is: Hij liep zoo hard, als hij loopen kon. Zoo heer, zoo knecht; dat is: Zoo als de heer is, zoo is de knecht.*

*Dan* geeft verschil te kennen in den graad der hoedanigheid of in de wijze van de toedragt der zaak. Dus wordt het gebruikt achter den vergelijkenden trap: *Hij is rijker, dan men denkt. Hij is grooter, dan zijn broeder; dat is: dan zijn broeder groot is. Dit is beter voedsel, dan uit den schont der aarde kan gedolven worden, dat is: dan dat is, hetwelk uit den schont der aarde kan gedolven worden.* Voorts komt het achter *ander* en *anders*: *Het valt anders uit, dan ik gedacht had. Er kwam niemand anders, dan de weinigen, die ik uitgenoodigd had; dat is: dan de weinigen kwamen, die ik uitgenoodigd had. Niets an-*

ders, dan genoeg, heb ik aan hem beleefd; dat is: Niets anders, dan hetgene genoeg is, heb ik aan hem beleefd. Achter niemand en niets kan anders ook wegblijven; in dat geval heeft dan uitzonderende kracht, en beteekent zooveel als *zoo niet, behalve: Dat niemand het aanrake, dan die gereinigt is = dat niemand anders het aanrake, dan die gereinigt is. Ik gevoel niets, dan smarte, dat is: ik gevoel niets anders, dan hetgene smarte is.* Ook achter het vragende *wie of wat* kan anders wegblijven; b. v.: *Wie kan het gedaan hebben, dan gij; dat is: Wie anders kan het gedaan hebben, dan gij, dat is: zoo gij het niet gedaan hebt.*

Uit de bovenstaande voorbeelden ziet men, dat de vergelijkende zinnen zeer dikwijls elliptisch zijn. Bij de ontleding moet het onvolledige aangevuld worden.

151. De zinnen, die eene *hoeveelheid* te kennen geven, de eene *verhouding uitdrukkende zinnen* of *verhoudingszinnen*, worden met den hoofdzin verbonden door middel van de voegwoorden: *hoe — des te, hoe — hoe, naarmate, (al) naar (dat), naar gelang.* Stijgt de graad der hoedanigheid in dezelfde mate, als die, welke in het andere lid van den zamengestellten zin vermeld is, zoo gebruikt men in den ondergeschikten zin *hoe*, en in den hoofdzin *des te* of *hoe*; bij voorb.: *Hoe wijzer iemand is, des te verdraagzamer is hij. Hoe gevaarlijker de onderneming is, des te welkomer is zij hem, des te hooger rijst zijne borst. Hoe meer ik hem leer kennen, hoe meer ik hem bewonder. Hoe langer de dag, hoe korter de nacht, dat is: hoe langer de dag is, hoe korter de nacht is. Hij wordt hoe langer, hoe wijzer, dat is: Hoe langer het duurt, hoe wijzer hij wordt. 't Wordt hoe langer, hoe gekker; dat is: hoe langer het duurt, hoe gekker het wordt. Hij*

wordt hoe langs, zoo grooter; of: *zoo langs, zoo grooter.* De gelijkmatige voortgang wordt ook door de herhaling van hetzelfde bijvoegelijk naamwoord in den vergrootenden trap uitgedrukt: *hij wordt al grooter en grooter; of, met weglating van het bijwoord al = alzo, dat alleen duidelijkheidshalve is aangebragt: hij wordt grooter en grooter.* Deze zinnen behooren niet tot de zamengestelde, maar tot de enkelvoudige.

Wil men eene vermeerdering, of vermindering te kennen geven, of wel eene wijziging van de gedachte die in het gezegde van den hoofdzin is uitgedrukt, in verhouding tot de mate van de bepaling, welke in den ondergeschikten zin gevonden wordt, zoo gebruikt men *naarmate, naar, naar dat, al naar dat, naar gelang.* Bijv.: *De veldheer moest handelen, naar gelang de omstandigheden zouden eischen. Wij vonden de streken woester en eenzamer, naarmate wij verder het land introkken. Naar de wind waait, golft het koren.*

152. De *beperkende zinnen* geven eenen *graad* te kennen en worden met den hoofdzin verbonden door de voegwoordelijke uitdrukking *in zoo verre* of *voor zoo verre, voor zoo verre als, of zoo ver.* Bij voorbeeld: *Ik ken hem, in zoo verre men iemand kent, dien men eenige malen gezien heeft. Voor zoo ver ik het beoordeelen kan, heeft hij geene schuld.*

#### OPGAVEN.

Hij begroette mij met blijde gelukwensching, gelijk men eenen vriend geluk wenscht — De dichtkunst heeft hare maat, hare wijs, hare melodie, gelijk de zang — Het beproefd geloof vreest geene kastijding meer, evenmin als de behouden haven den storm, het geborgen koren den hagel vreest — Hij is zoo gelcerd als zijn broeder — Hij kwam zoo spoedig mogelijk — Hij is rijker, dan men denkt — Zij was wijzer, dan hare zuster — Het valt anders

uit, dan ik gedacht had — Niets anders dan genoeg heb ik aan hem beleefd — Ik gevoel niets, dan smarte — Wie kan het gedaan hebben, dan zij? — Wij mogen een' mensch evenmin haten, als een getrouw geneesheer eenen zieke haat — God heeft meer, dan Hij ooit heeft weggegeven — Niemand is gelukkig, dan hij, die tegenspoeden heeft ondervonden — Men moet Gode meer gehoorzaam zijn dan den menschen — Uit de gehoorzaamheid ontspruit elke deugd, gelijk uit haar tegendeel elke zonde — Een Demosthenes is op verre na zoo welsprekend niet, als de mensch, die zichzelf tracht te misleiden — Die zijne driften bedwingt, is grooter dan een held; en die heerscht over zijnen geest, dan die eene stad verovert — Wie zichzelf overwint is sterker, dan hij, die de sterkste steden overwint — Niemand is vrij, dan hij, die heer is over zichzelf — Weest dan gijlieden volmaakt, gelijk uw Vader, die in de hemelen is, volmaakt is — Het leven is meer dan het voedsel — Het leven is schitterend en snel als de bliksem; het graf donker en lang als de nacht, die daarop volgt — Een gebedde penning is beter dan een gestolen daalder — Aan het woordhouden herkent men den man, gelijk aan den hoorn den os — Waar kunnen wij menschen vinden, die grootere weldaden van anderen hebben genoten, dan kinderen van hunne ouders — Een goede dienst is beter dan veel loon — Gelijk de volksbestuurder is, zoo zijn ook zijne dienaren; en gelijk de stadsregering is, zoo zijn ook hare ingezetenen — Een waarachtig vriend kleeft sterker aan, dan een broeder.

Herkaauw eer dat gij zwelgt; slok niet gelijk een vraat;  
Maar denk meer dan gij leest, en lees meer dan er staat.

Als gouden appelen in zilveren traliekorven, zoo blinkt eene sierlijke afgepaste rede — Een rijke kan even zoo wel verarmen, als een arme rijk kan worden — Vele boeken kosten meer dan zij waard zijn — Die jongen is te onoplettend, dan dat hij goede vorderingen zou kunnen maken.

Hoe wijzer iemand is, des te verdraagzamer is hij — Hoe gevaarlijker de onderneming is, des te welkomer is zij hem en des te hooger rijst zijne borst — Hoe meer ik hem leer kennen, hoe meer ik hem bewonder — Hoe langer de dag, hoe korter de nacht — Hij wordt hoe langer, hoe wijzer — De veldheer moest handelen, naar gelang de omstandigheden zouden eischen — Naar de man is, is zijne kracht — Naarmate wij de stad naderden,

werd het levendiger — Hoe meer ingebeelde behoeften wij bevredigen, hoe meer nieuwe zich aan onze verbeelding voordoen — Hoe meer hij drinkt, des te dorstiger wordt hij — De toorn is de hel, de zachtmoedigheid de hemel; daarom, hoe zachtmoediger gij zijt, des te nader zijt gij aan den hemel — Hoe meer hij zich oefent, des te slechter danst hij — Hoe eer hij het doet, hoe voordeeliger het is — Hoe meer men hem tegensprak, hoe boozter hij werd.

Voor zoover ik weet, heeft hij zich altijd goed gedragen — Hij is een braaf man, voor zoo verre ik hem ken — Ik zal hem helpen in zoo verre dit in mijn vermogen is.

153. De *besluitende* zinnen, die een *gevolg* aanwijzen, worden met den hoofdzin verbonden door middel van de voegwoorden *zoodat* en *weshalve*. Bij voorbeeld: *Hij heeft zich voldoende verontschuldigd, zoodat hij geene straf te wachten heeft. Het beviel mij daar niet, weshalve ik na een vierde uurs weder vertrok.*

154. In de zinnen: *de vruchtboomen hebben dit jaar slecht gedragen, vanhier dat het ooft zoo duur is; het heeft de geheele week geregend, vandaar dat de grond zoo nat is*, wijzen de zinnen, welke met *vanhier* en *vandaar* aanvangen, wel een *gevolg* aan, doch zijn daarom nog niet voor bijwoordelijke besluitende zinnen te houden. Na *vanhier* en *vandaar* toch moet een verzwegen onderwerp en gezegde ingevuld worden, namelijk: *is het*, waaruit blijkt dat de zin een zelfstandige zin is en wel een onderwerpszin. Volledig luiden de zinnen dan aldus: *Vanhier is het, dat het ooft zoo duur is; vandaar is het, dat de grond zoo nat is*, waarin *het* plaatsvervangend onderwerp is. De geheele zamengestelde zin behoort derhalve tot de *oorzakelijke nevenschikkende* zinsverbinding.

155. Ook in de zinnen: *Wat is het, dat gij mij zoo aan-*

*ziet? Heb ik iets misdaan, dat gij mij zoo aanziet?* is de ondergeschikte zin een zelfstandige zin en wel een voorwerpszin in ruimeren zin. Die vragende zinnen beteekenen toch zooveel als: *Wat is de reden, dat gij mij zoo aanziet? Heb ik iets misdaan, waarom gij mij zoo aanziet?*

156. De redengevende zinnen worden met den hoofdzin verbonden door middel van de voegwoorden *om reden, omdat, daar, dewijl, wijl, vermits, nademaal, naardien, doordien, doordat, aangezien* en somwijlen ook door *sinds, sedert, daar en nu*. Omdat en om reden geven den zedelijken grond of de reden eener zaak, eener handeling of gewaarwording te kennen. Bij voorbeeld: *Dat is waar, omdat het eenvoudig is*. Nog sterker drukt men op het verband tusschen den hoofdzin en den ondergeschikten zin, als men in den hoofdzin het bepalende *daarom* aanwendt; b. v. *Omdat hij onbekwaam is en ijdel tevens, daarom wordt hij mingeacht*. — *Dewijl, wijl* en *vermits* melden eene oorzaak, welke eenig gevolg van zelve medebrenkt; b. v.: *Ik herhaal het niet, dewijl of wijl ik het reeds meermalen gezegd heb. Henochs wegneming komt voor als een gevolg zijner bijzondere godsvrucht, vermits er tweemaal voorafgaat: hij wandelde met God*. Wordt het voegwoord *daar* gebruikt, dan bevat de ondergeschikte zin een feit, waaruit de uitspraak, die in den hoofdzin is vervat, wordt afgeleid; bijv.: *Daar hij ziek is, zal hij niet kunnen komen*. *Daar u de noodige aandacht ontbreekt, leert gij ook niets*.

157. Is *dat* het voegwoord, dat steeds een zelfstandigen zin inleidt, zoo zijn ook die zinnen, aan wier hoofd zich het voegwoord *dat* met redengevende kracht bevindt, niet voor redengevende bijwoordelijke zinnen, maar voor zelfstandige zinnen te houden.

*Dat* toch krijgt alleen die beteekenis door een onuitgedrukt redengevend bijwoord of bijwoordelijke uitdrukking in den hoofdzin, waarmede de ondergeschikte volzin in de betrekking van een' afhankelijken naamval verbonden wordt; b. v.: *Ik ben blijde, dat gij hier zijt* beteekent: *ik ben blijde om reden, dat gij hier zijt* = *ik ben om zekere reden verblijd over uw hierzijn*. *Dat gij hier zijt* is dus een voorwerpszin in ruimeren zin.

158. Doelaanwijzende zinnen worden met den hoofdzin verbonden door *opdat, ten einde, dat en of*. Bijv.: *Erken uwe waarde, opdat gij nederig wordt, en uwe verhevenheid, opdat gij u niet tot beuzelachtige begeerten verlaagt*. *Zij begaven zich vroeg op marsch, ten einde den vijand in zijn leger te overvallen*. *Versterkt mij! roert de harp, dat ik herleven mag*. *Laat ons tot hem gaan, of we hem soms redden mogten*. In dezen laatsten volzin is de ondergeschikte zin eigenlijk een onderstellende zin.

#### OPGAVEN.

Het beviel mij daar niet, weshalve ik spoedig vertrok — Hij heeft zich behoorlijk verontschuldigd, zoodat wij hem alles vergeven hebben — Hij is reeds vertrokken, zoodat gij hem niet meer spreken kunt — Het geld was gestolen, weshalve al ons zoeken vruchteloos was.

Dat is waar, omdat het eenvoudig is — Daarom wordt hij veracht, omdat hij zich aan dronkenschap en ongebondenheid overgeeft — Daar hij ziek is, zal hij niet kunnen komen — Hij kan niet komen, omdat hij ziek is — Wij hebben goeden moed, omdat wij een gerust geweten hebben, daar wij ons in alles betamelijk pogen te gedragen — De tijd ontvliedt ons en bedroeft ons door zijn wegnellen, omdat wij de eeuwigheid ontvlieden — Eisch niet, dat de bedienden volmaakt zijn, daar toch zij, die ze bedienen, het evenmin zijn — Daar God heilig is, moet Hij een afkeer hebben van de zonde — Vele kinderen zijn ziek geworden, doordien zij onrijp ooft gegeten hebben — Nademaal velen over die gebeurtenis

geschreven hebben, wil ik, die er een ooggetuige van geweest ben, ook daaromtrent het een en ander in het midden brengen — Aangezien al onze vermaningen niet baten, laten wij dien leerling aan zijn lot over — Sinds gij toch niets antwoordt, zal ik u niet verder vragen — Nu gij niet komt, blijf ik ook t'huis.

Openbaar uw hart niet aan een ieder, opdat hij u niet met ondank betale — Verzamelt het overschot der gebroken brooden, dat er niets verloren ga — De spaarzaamheid bewaart het midden tusschen de gierigheid en de veikwisting; maar zij moet dat midden naauwkeurig bewaren, opdat ze niet overnelle naar de zijde der gierigheid, waarvan zij eene bloedverwante is — Verligt lasten, opdat uwe lasten verligt; droog tranen, opdat uwe tranen gedroogd worden — Eer uwen vader en uwe moeder, hetweik een hoofdgebod is met eene belofte, opdat het u welga en gij lang leeft op de aarde — Eer uwen vader met woord en daad, opdat zijne zegenspreking op u kome; want de zegenspreking des vaders versterkt der kinderen huizen, maar de vloek der moeder rukt de grondslagen omver — De tuinman snoeit de boomen, ten einde zij te beter vrucht zouden dragen.

159. De *veronderstellende* bijwoordelijke zinnen worden met den hoofdzin verbonden door middel van de voegwoorden *wanneer*, *als* en *zoo*. *Wanneer* en *als* hebben wij reeds bij de *tijdbepalende* volzinnen, die meeren-deels ook *veronderstellende* zinnen zijn, leeren kennen. *Zoo* komt voor in de volgende zinnen: *Wat moest hun hart dan zeggen, zoo zij aan dezen Heer geërgerd wierden. Zoo wij de koude niet verduurd hadden, zou de warmte ons zoo koesterend niet zijn. Kom, zoo mogelijk, niet te laat; dat is: kom niet te laat, zoo het u mogelijk is. Hij zal gereed zijn; zoo niet, dan zullen wij het alleen doen; dat is: zoo hij niet gereed is, dan zullen wij het alleen doen.*

160. De *voorwaardelijke* volzinnen worden met den hoofdzin verbonden door de voegwoorden *wanneer*, *als* en *zoo*; *indien*, *ingeval* (*dat*), *bijaldien*, *ten zij*, *tenware* en *mits*. *Indien* is uitsluitend *voorwaardelijk*: *Ik zal het*

*doen, indien hij het doet.* Ook *indien* komt in elliptische zinnen voor; b. v.: *Hij is tevreden, indien al niet voorspoedig; dat is: indien hij al niet voorspoedig is.* Soms slaat een *dan* of *zoo* in den hoofdzin op het *indien* van den voorafgaanden ondergeschikten zin: *Indien hij zoo handelt, dan of zoo zal het geluk zijne onderneming bekroonen.* Gebruikt men in dezen zin *ingeval* dat of *bijaldien* in plaats van *indien*, dan stelt men het *handelen* niet als *voorwaarde*, maar men laat het volkomen in het midden of *hij* zoo handelen zal. *Of*, dat, als *voorwaardelijk* voegwoord, uitsluitend geplaatst wordt voor zinnen, die den onvolm. verleden' tijd van de aanvoegende wijs bevatten, hebben wij hierboven reeds, bij de *doelaanwijzende* zinnen, aangetroffen. *Laat ons tot hem gaan, of we hem soms redden mogten* is eigenlijk: *Laat ons tot hem gaan, opdat we hem redden mogen, indien de redding soms mogelijk is.* Soms kan de zin na *of* als een zelfstandige zin worden opgevat: *Met blijdschapvlammend oog tellt hij de lijken na, of iemand hem bedroog.*

*Mits* beteekent zeer bepaaldelijk *onder beding* dat; bij voorb.: *Ik zal doen wat hij verzoekt, mits hij zich tot wederdienst bereid toone.* — *Tenzij* en *tenware* komen voor in de volgende zinnen: *Ik zal niet komen, tenzij hij mij beleefdijk late verzoeken; dat is: indien hij mij niet beleefdijk laat verzoeken, kom ik niet.* *Tenware* hij ziek zij geweest, zal ik hem niet vergeven, dat hij niet gekomen is.

*Als*, *wanneer* en *zoo* zijn soms zoowel *veronderstellend*, als *voorwaardelijk*. Bijv.: *Als het zoo is, vergeef ik het hun uiterharte. Wanneer het eenigzins mogelijk is, schrijf mij spoedig. O! zoo ze konden, hoe zouden ze zich op den grappenmaker wreken!*

In *voorwaardelijke* en *veronderstellende* zinnen kan

het voegwoord weggelaten worden; b. v.: *Komt hij, zoen ik tevreden*; dat is: *indien of zoo hij komt, ben ik tevreden*; *ware hij gekomen, ik zou tevreden geweest zijn*. Ook de hoofdzin kan voorop gaan; b. v.: *Met schatten loon ik u*; *zet gij mij ginds aan land*; dat is: *Ik loon u met schatten, indien gij mij ginds aan land zet*.

Ook eene gebiedende wijs kan veronderstellende of voorwaardelijke kracht bezitten; bij voorb.: *Wees tevreden, zoo zult gij gelukkig zijn*, of: *Wees tevreden, en gij zult gelukkig zijn*.

161. *Toegevende of inwilligende* bijwoordelijke zinnen worden met den hoofdzin, welke het toegegevene beperkt of opheft, verbonden door middel van de voegwoorden *ofschoon, schoon, hoezeer, hoewel, alhoewel, niettegenstaande, al*. De voegwoordelijke bijwoorden, die, wanneer de toegevende zin voorafgaat, in den hoofdzin veelal op het voegwoord terugzien, zijn *toch, niettemin, evenwel, nochtans, echter, ook dan nog*. Terwijl de overige toegevende voegwoorden het toegegevene als *werkelijk* stellen, gebruikt men *al*, wanneer men het bloot als *mogelijk* wil voordragen, hoezeer ook *al* aan het hoofd van een' zin staan kan, die als *werkelijk* gedacht wordt. Bijv.: *Ofschoon wij niet zoo rijk zijn als hij, toch willen wij niet voor hem bukken*. *Hoewel zij aan de weelde gewoon was, getroostte zij zich de ontbering*. *Al hadden wij geene verhooring onzer beden te hopen, ook dan nog zou het gebed onmisbaar zijn*. Vangt een voorwaardelijke zin met het voegwoord *al* aan, dan krijgt hij toegevende kracht; b. v.: *Zoo hij al van zichzelf spreekt, dan doet hij het toch met nederigheid*.

Ook toegevende ondergeschikte zinnen kunnen zonder voegwoord voorkomen; b. v.: *Is hij niet schatrijk, hij bezit toch vele goederen*.

162. Wanneer de toegevende zin niet den geheelen hoofdzin, maar slechts een deel van denzelfden betreft, wordt de ondergeschikte zin met den hoofdzin verbonden door middel van de betrekkelijk gebruikte vragende voor-naamwoorden *wie — ook, welke — ook, hoedanig — ook*, of de betrekkelijk gebruikte vragende bijwoorden *hoe — ook, waar — ook, werwaarts — ook*, enz. Ook is echter niet volstrekt noodzakelijk, maar dient slechts om den aard van den toegegenden zin beter te doen uitkomen. Bijv.: *Ieder Christen, waar en wanneer hij leve, wordt tot opofferingen geroepen*. *Hoe fel ook 't harte dringt, hoe heet de boezems blaken, de duisternis verpligt den legertogt te staken*. *Elk, hoedanig zijn stand in de maatschappij zij, is verpligt de wetten te gehoorzamen*. *Wie hij ook zij, ik moet hem zien en spreken*. *Welke ongelukken u ook treffen, wees onderworpen in uw lot*. *De dood stort ons allen in het graf, hetzij wij voorbereid zijn, hetzij wij onvoorbereid zijn*. *Hetzij ik vroeg kome, hetzij ik laat kome, altijd vind ik hem aan den arbeid*.

In de volgende zinnen heeft *of* toegevende kracht:

*En of de golven dreigend koken,  
De pinken zijn in zee gestoken.*

*En of de arme vrouw weende, en of zij smeekte,  
hare pogingen bleven vruchteloos.*

#### OPGAVEN.

Wat moest hun hart zeggen, zoo zij aan dezen Heer geërgerd werden — Wat zou er gebeuren, zoo gij ongehoorzaam waart — Kom, zoo mogelijk, niet te laat — Kom, zoo 't kan, morgen avond bij mij — Zoo ik de liefde niet had, ik ware een klinkend metaal of eene luidende schelle gelijk — Laster en kwaadsprekendheid zijn vonken, die, als men ze niet aanblaast, van zelve uitgaan — De eigenliefde is eene blaas vol wind, waaruit stormen voortkomen, als zij geprikt wordt — Gij kunt niet volmaakt vrij zijn,



zoo gij u zelve in alles niet verloochent — Wat baat het, dat alle menschen u prijzen, als uw geweten u beschuldigt; en wat zal het u schaden, dat alle menschen kwaad van u spreken, als uw geweten u vrijspreekt? — Zoo gij niet vele dingen begeert, zal het weinige u veel schijnen — Laat hem komen, als hij kan — Laat ik hooren, als men mij soms roept. \*)

Ik zal het doen, indien hij het doet — Ik zal het doen, mits gij het doet — Ik zal het niet doen, tenzij gij het doet — Zij zouden het niet doen, tenware gij het deedt — Ik zal doen, wat hij verlangt, mits hij zich tot wederdienst bereid toone — Komt hij, zoo ben ik tevreden — Doet hij 't, 't is mij wèl — Met schatten loon ik u, zet gij mij ginds aan land — Wees tevreden, zoo zult gij gelukkig zijn — Eert uwe ouders en 't zal u wèlgaan — Hij is tevreden, indien al niet voorspoedig — Indien hij naar raad hoort, zal hij wel slagen — Tenware hij ziek zij geweest, zal ik hem niet vergeven, dat hij niet gekomen is — Blaast gij eene vonk aan, zoo ontbrandt zij; spuwt gij er op, zoo gaat zij uit; en beide komt uit ééne mond — Indien het licht, dat in u is, duisternis is, hoe groot is dan de duisternis! — Is de zelfkennis een weg tot de deugd, dan is de deugd een nog veel beter weg tot zelfkennis — Indien gij dwaselijk op kunt stuiven of stijf staat op uw stuk: de hand dan op den mond — Wilt gij groot zijn hier boven, gerust en tevreden op aarde: wil dan uw eigen vorst, uw eerste onderdaan zijn.

Wilt gij de meeste meester zijn,  
Word meester van u zelve.

Wanneer een splinter uwe hand kwetst, zult gij hem er niet

\*) De eerste persoon enkelvoud van de gebiedende wijs laat zich niet anders uitdrukken, dan met behulp van het werkwoord *laten*, bij voorbeeld: *laat ik of laat mij hooren!* Wordt *laten* hier door den eersten naamval gevolgd, zoo beteekent het zooveel als *doen* en vormt dus *laat ik hooren* eene omschrijvende uitdrukking voor *hoore ik!* *Laat ik hooren, laat ik luisteren, laat ik gaan*, enz. worden derhalve ontleed als *hoore ik, luistere ik, ga ik of dat ik hoore, dat ik luistere, dat ik ga*. Staat het voornaamwoord na *laten* in den verbogen vorm, *mij*, zoo is deze de vierde naamval, en *laten* beteekent zooveel als *maken* (*maak gij, dat ik hoore!*) In dit geval behoeft, bij de ontleding, de zin geene verandering te ondergaan. *Laat mij hooren* wordt ontleed als *laat gij mij hooren*, waarin *gij* 't verzwegen onderwerp, *laat hooren* het gezegde en *mij* het voorwerp van *laat hooren* is. Op dezelfde wijze beschouwe en ontlede men: *laten wij hooren* en *laat ons hooren*, enz.

uittrekken, indien gij 't gemakkelijk kunt? — Wilt gij altijd vrolijk en nimmer droevig zijn, zoo leef vroom; want een goed geweten is altijd zonder vreeze.

Indien gij wilt regt mild en regt regtvaardig zijn,  
Geef aan den arme 't uw, geef aan den rijke 't zijn.

Geef de mensch de waarheid prijs, dan geeft hij zichzelve prijs — Is de jeugd nutteloos voorbijgevoegen, waarop zal men dan in den ouderdom roemen?

Hoewel zij aan de weelde gewoon was, getrooste zij zich de ontbering — Al hadden wij geene verhooring van onze beden, ook dan nog zou het gebed onmisbaar zijn — Zoo hij al van zichzelve spreekt, dan doet hij het toch met nederigheid — Is hij niet geleerd, hij is toch niet dom — Elk, hoedanig zijn stand ook zij, is geroepen tot trouwe pligtsbetrachting — Welke ongelukken u ook treffen, wees tevreden in uw lot — De dood roept ons allen, hetzij wij voorbereid zijn, hetzij wij onvoorbereid zijn — Hetzij ik vroeg kome, hetzij ik laat kome, altijd vind ik hem aan den arbeid — Vroom is hij, die vroom blijft, schoon hij zich eenzaam vindt — Wie aan zijne eigene goedkeuring niet genoeg heeft, wint niets, al wordt hij ook door de geheele wereld toegejuicht.

Wensch nooit uw' evenmenschen kwaad,  
Al waart gij 't voorwerp van hun' haat.

Indien het vuur van kwaad gezelschap u niet brandt, de rook zal u ten minste zwart maken. Ik deed het, hoewel ongaarne (= hoewel ik het ongaarne deed) — Zij kwamen, ofschoon te laat —

En gaat het werk met luttel spoed,  
Het vordert toch, schoon voet voor voet.

163. De *vergelijkingszinnen* worden met den hoofdzin verbonden door middel van de voegwoorden *alsof*, *als* en *of*. Bijv.: *Een helder licht straalde uit zijn' boezem op hem af, alsof de omwolkte maan haar zilveren schijnsel gaf. Ginds stond men wezenloos geworteld in den grond, als geloofde men niet wat men zag. En of dit niet genoeg ware, hing men 't lijk aan de galg.*

*De nacht daalt middelerwijl, en valt, als plotsling, neer, dat is: als of het plotsling ware.*

Het bijwoordelijke *als het ware* behoort tot deze soort van zinnen.

164. De *gevolgaanwijzende* zinnen worden met den hoofdzin verbonden door middel van 't voegwoord *zoodat*, welks deelen soms door tusschentredende woorden gescheiden worden. Bijv.: *Men wierp een' dijk op van ontzaggelijke steenklompen, naauwkeurig ineengevoegd, en met ijzer zamengeklonken, zoodat geen rots daaraan in vastheid gelijk scheen. De zuiverheid der taal is door de Arabieren zoo zeer bemind en geliefkoosd, dat zij aan haar onder de vereischten der welsprekendheid den eersten rang toekennen.* — In: *Het vriest, dat het kraakt* is zoo weggelaten.

Wanneer zulke vóór een bijvoegelijk naamwoord staat en dus het bijwoord *zoo* vervangt, volgt er een bijwoordelijke zin: *Hij beging zulke dwaze daden, dat men hem van zijn ambt ontzetten moest.*

Achter *het is er zoo ver af* volgen twee ondergeschikte zinnen, beide met *dat* aanvangende: de eerste zin is een zelfstandige zin, een onderwerpszin, de tweede de gevorderde bijwoordelijke zin; b. v.: *Het is er zoo ver af, dat wij zijn gedrag goedkeuren, dat wij het openlijk afgekeurd hebben.*

#### OPGAVEN.

Een helder licht straalde uit zijn' boezem op hem af,  
Alsof de omwolke maan haar zilvren schijnsel gaf.

En of dit niet genoeg ware, hing men 't lijk aan de galg —  
Het is er zoo ver af, dat wij zijn gedrag goedkeuren, dat wij het openlijk afgekeurd hebben — Mijn middagmaal is zoo ingerigt, dat ik nog een avondmaal kan houden — Men moet werken, als of men eeuwig zou leven, en zoo gezind zijn, alsof wij in dit uur zouden sterren — De luiheid gaat zoo langzaam, dat de armoede

haar spoedig achterhaalt — Schoon de ondankbaarheid hare eigene pestkleur niet aanschouwt, valt deze anderen echter zoo afzigtig in de oogen, dat de ondankbare zelfs den ondankbare verfoeijen moet — Hij ligt alsof hij dood ware — Zij zuchten of ze ziek waren.

165. Wij hebben reeds vroeger (I, bl. 60, no. 50) gesproken over de zelfstandige naamwoorden, die als bepalingen van zelfstandige naamwoorden optreden. Thans moeten wij opmerken, dat sommige van die bepalingen onder een' anderen vorm, en wel als gevolgd door *bijvoegelijke zinnen* kunnen voorkomen. In plaats van: *ik, dwaas*, bijv., kan men ook schrijven: *dwaas, die ik ben*; in plaats van: *wij, zondaren: zondaren, die wij zijn*; in plaats van: *gij, rampzalige: rampzalige, daar of die zijt*. Gebruikt men *daar*, dan staat dit woord in de plaats van *dat* of *die*. Men zal dus in stede van: *Ik, dwaas, heb het gedaan* ook kunnen schrijven: *ik heb het gedaan, dwaas, die ik ben*; of: *ik, dwaas, die ik ben, heb het gedaan*, dat is: *ik, die een dwaas ben, heb het gedaan*, en wij krijgen dan een' zamengestelden volzin, bestaande uit den hoofdzin: *ik heb het gedaan*, en den ondergeschikten bijvoegelijken zin: *dwaas, die ik ben*, dienende ter bepaling van het onderwerp *ik* uit den hoofdzin.

166. Reeds vroeger hebben wij gezegd, dat de *bijstellingen* de eigenschap bezitten, dat men ze tot hoedanigheidszinnen vormen kan (I, bl. 62, no. 52), gelijk ook het geval is met sommige bepalingen, die als bepalingen van zelfstandige naamwoorden of pers. voornaamwoorden voorkomen (I, bl. 61, no. 51; II, bl. 55, no. 133). 't Is hier de plaats, om de aandacht op een ander soort van bijstellingen te vestigen, die of door eene dubbele punt, of door de woorden *als, namelijk, bijvoorbeeld* worden voorafgegaan, en eveneens tot bijvoegelijke

zinnen kunnen gevormd worden. Zoo zal men bijv. den zamengestellten volzin: *Er zijn vier jaargetijden, welke zijn Lente, Zomer, Herfst en Winter*, ook aldus kunnen schrijven: *Er zijn vier jaargetijden: Lente, Zomer, Herfst en Winter*; of: *Er zijn vier jaargetijden, als: Lente, Zomer, Herfst en Winter*; of: *Er zijn vier jaargetijden, namelijk: Lente, Zomer, Herfst en Winter*. De bijvoegelijke zin uit den eersten volzin is in de drie daarop volgende tot eene *bijstelling* geworden. Wil men nu de bijstellingen tot volledige zinnen vormen, dan krijgen wij drie bijvoegelijke volzinnen, welke ingeleid worden door de woorden, welke zijn, als die zijn, welke met name zijn. De eerste volzin behoort dan tot de zamengestelde en de drie volgende worden tot de *bepaalde enkelvoudige* gerekend.

167. Ten slotte moeten we hier nog melding maken van een ander soort van bepalingen, die men *tusschenstellingen* noemt, welke als het ware ter zijde en in het voorbijgaan gesproken worden en strekken tot nadere inlichting van den hoorder of lezer. Niet zelden worden ze voorafgegaan door de woorden *dat is* of *te weten*, welke men echter ook even goed weglaten kan. Bijvoorbeeld: *Hij (minister) was van gevoelen, dat dit strijdig was met de grondwet. Zij (te weten de koningin) verzette er zich tegen met kracht en geweld; maar hij (dat is de koning) zette zijn plan door. Op onze reis door Nederland kwamen wij te 's Gravenhage (de zetel of den zetel des bestuurs), bezochten Leiden en eindelijk Amsterdam.* In de beide eerste voorbeelden kan men de *tusschenstellingsteekens* weglaten en de bepaling *tusschen komma's* plaatsen; in het laatste voorbeeld behoudt men ze liefst. In den laatsten volzin schrijven sommigen *de zetel* en anderen *den zetel*. In het eerste geval onderstelt men, dat zijnde voorafgaat;

in het tweede geval, dat *zetel* geregeerd wordt door het voorzetsel en daarom in den vierden naamval staat.

168. Er zijn zinnen, die in hunnen aard zelfstandige zinnen zijn, welker betrekking tot den hoofdzin door een *voorzetsel* wordt uitgedrukt, en die de waarde hebben van *tijdbepalende* bijwoordelijke zinnen. Deze voorzetsels zijn *met*, *door*, *zonder* en *in plaats van*; bijv.: *Eertijds verschenen en verdwenen de staartsterren, zonder dat men wist* (= terwijl men niet wist) *waar zij van daan kwamen, noch waar zij heen gingen. Hij leefde maar voort, zonder dat hij veel* (= terwijl hij niet veel) *over deze waarschuwing nadacht. Het licht ging uit, met dat hij* (= terwijl of toen hij) *de deur toesloeg. Hij speelde, in plaats van dat hij* (= terwijl hij niet) *zijn les leerde.* Wij moeten hierbij doen opmerken: dat deze soort van bijwoordelijke zinnen gewoonlijk in verkorten vorm optreden, gelijk wij later zien zullen; dat *met dat* slechts nog door enkelen zoo gebruikt wordt, als 't in ons derde voorbeeld voorkomt, terwijl het in het dagelijksche leven, hier en daar, niet zelden de beteekenis heeft van het redengevende *omdat*; bijv.: *Ik ging weg, met dat* (= omdat) *hij niet kwam. Zij bleven te huis, met dat hun vader verjaarde.*
169. Een ondergeschikte zin kan zelve weder een ondergeschikten zin te zijner bepaling bij zich hebben. In dat geval kan men den eersten afhankelijken zin beschouwen als den *hoofdzin* van den tweeden ondergeschikten zin. Zeg ik, bijv.: *Ik verneem, dat mijn broeder aangekomen is, toen het te laat was*, dan is: *Ik verneem de hoofdzin, en dat mijn broeder aangekomen is, toen het te laat was* de ondergeschikte zin, een voorwerpszin in engeren zin. Maar deze voorwerpszin bestaat uit den hoofdzin: *mijn broeder is aangekomen* en den

ondergeschikten bijwoordelijken tijdbepalenden zin *toen het te laat was*. Dezen laatsten zin kan men, daar hij een ondergeschikte zin van een' ondergeschikten is, een' *ondergeschikten zin van den tweeden graad* noemen. In den volgenden zamengestelden volzin heeft men niet alleen een' volzin van den tweeden, maar ook een' *van den derden en den vierden graad*. *Ik verneem, dat mijn broeder aangekomen is, daar hem geschreven was, dat hij komen moest, zoodra hij kon.*

De ondergeschikte zinnen kunnen *aaneengevoegd* zijn, als in dit voorbeeld, of *ineengevat*, in welk geval de eene afhankelijke zin, als tusschenzin, tusschen twee helften van den anderen zin treedt; bijv.: *dat hij, zoodra hij kon, komen moest.*

170. Niet alleen de hoofdzinnen, of de bestanddeelen van een' hoofdzin, kunnen nevenschikt zijn, ook bij de ondergeschikte zinnen kan nevenschikking plaats vinden. Zoo zijn, bijv., in:

Schatten, die de ziel verrijken,  
In geen sterfuur van ons wijken  
Onontroofbaar zijn door 't lot,

drie nevenschikte bijvoegelijke zinnen, die daarenboven zamengetrokken zijn, doordien het onderwerp *die* uit den eersten bijv. volzin in den tweeden en den derden is weggelaten. Zoo ook treft men in het volgende vers drie nevenschikte bijwoordelijke onderstellende zinnen aan:

Ik zal de heerschappij doen duren bij zijn zaad,  
Zoo lang de hemel zelf op vaste pijlers staat;  
Maar: zoo zijn kinders ooit mijn zuivre wet verlaten;  
Zoo 't rigtsnoer van mijn regt ter reegling niet kan baten;  
Zoo zij ontheiligen, wat ik heb voorgeschreven;  
Dan mogen zij gewis voor mijne straffen beven.

Uit dit vers zien wij tevens weder, dat de deelen van een' zamengestelden zin zelve zamengesteld kunnen zijn. De eerste hoofdzin toch, die met den tweeden hoofdzin door 't voegwoord *maar* tegenstellend aaneenschakelend nevenschikkend verbonden is, is zelve een zamengestelde zin, daar hij een ondergeschikten zin, een bijwoordelijken tijdbepalenden zin, bij zich heeft; terwijl de tweede hoofdzin ook zelve zamengesteld is, daar hij door drie nevenschikte bijw. onderst. volzinnen wordt voorafgegaan.

171. De verschillende bestanddeelen van een en denzelfden zin kunnen elk een ondergeschikten zin tot bepaling bekomen. Bijv.: *Het kind, dat den tijd zijner jeugd niet nuttig besteedt, zal éénmaal, hetzij vroeg of laat, de nadeelige gevolgen ondervinden, die zulk een gedrag na zich sleept.*
172. Een bestanddeel van den zin kan meer dan éenen ondergeschikten zin van verschillenden aard bij zich bekomen. Bijv.: *Wij zien, wanneer wij de geschiedenis nagaan, dat God menigmaal het goede uit het kwade heeft doen voorkomen.* Hier heeft het gezegde *zien* een bijw. tijdbepalenden zin en een zelfstandigen voorwerpszin bij zich.

#### OPGAVEN.

Alles wat wij onthouden, overlaadt of versiert ons geheugen, naarmate dat wij nuttelooze of belangrijke zaken leeren — Wij voorzagen dat ongeluk niet, anders (II, N<sup>o</sup>. 92) zouden wij het vermeden hebben — Ik geloof dat, als wij slechts water dronken, mits wij er aan gewoon waren, wij er ons wel bij zouden bevinden — De sleutel brak, met dat hij het slot omdraaide — Gedraag u op zulke wijze, dat gij de goedkeuring der eerlijke lieden verdient — Als gij slaapt, terwijl anderen zich bezig houden, zult gij u moeten bezig houden, als anderen slapen. — Naar mate de volken beschaafder werden, leverden zij aan de nakomelingschap de merkwaardige gebeurtenissen hunner geschiedenis over — Nadat

de Tartaren, onder aanvoering van Gengis-Khan, China veroverd hadden, onderwierpen zij zich aan de beschaving van dat land — Copernicus ontdekte de beweging der aarde om de zon; doch zijne tijdgenooten namen deze waarheid niet aan — Wij beklagen de luiaards; ofschoon men zelden hen beklagt, die zich door hunne eigene schuld ongelukkig maken — Eertijds verschenen en verdwenen de staartsterren, zonder dat men wist vanwaar zij kwamen, noch waar zij henen gingen — Hoeveel menschen worden geboren en sterven, zonder dat zij eenige sporen van hunnen doorgang op de wereld achterlaten — Als beuzelarijen u afleiden, moeten wij niet op groote vorderingen rekenen — De Noordsche volken voerden in Europa het tweegevecht in, dat de Grieken en Romeinen niet kenden — Gij zult zeker anderen behagen, als gij hun slechts aangename zaken zegt — Het is onmogelijk, dat wij vooruit weten in welke omstandigheden dat we ons zullen bevinden; daarom willen wij den tijd onzer jeugd wel besteden — Er zijn landen, waar het nooit regent — Indien gij gevoeldet, hoe kostbaar de tijd is, zoudt gij zoo lang niet slapen — Jeroboam rigtte gouden kalveren op en begunstigde de afgoderij, omdat hij het volk van Juda haatte en opdat de Israëlitien niet offeren zouden in den tempel te Jeruzalem — In de eerste dagen der lente ontkiemen de planten; naar mate de warmte toeneemt, schieten zij spruitjes, worden met bladeren bezet, beginnen te bloeijen, en bereiden de vruchten, welker rijpwording meer warmte vereischt, dan de vorige tijdperken — De beefaal treft onzichtbaar, gelijk de electriciteit, en verdooft de hand, die haar aanraakt — Indien wij in onzen ijver verkoelden, zouden wij niet in onze ondernemingen slagen; want het is niet in het strijdperk, maar aan het einde van de loopbaan, dat men de overwinnaars bekroont — Hij leefde maar voort, zonder dat hij veel over deze waarschuwing nadacht — De vischvangst maakt voor vele volken een middel van bestaan, en vischt het eenige voedsel uit \*) — De buitensporige uitgaven verarmen de huisgezinnen, gelijk de koortsen het ligchaam vermageren, of gelijk de stormen de boomen van hunne bladeren en hunne vruchten onttóten — Toen de Franken Gallië innamen, maakten zij zich door het geweld meester van een groot gedeelte van de veroverde landerijen, vestigden zich aldaar, en bragten de vorige eigenaren tot den slavenstand — De loodsvisch is een kleine visch, welke voor de snuit van den haai

\*) Deze zaantrekking klinkt ook min of meer vreed.

zwemt, hem den weg wijst en hem naar zijne prooi geleidt — Gij zult uwen naaste lief hebben, gelijk u zelven — Indien wij de goede eigenschappen, die wij in anderen opmerken, niet achten, of, indien wij ze minder achten dan de onze; indien wij aan onze gebreken kleuren en namen geven, die ze in ons oog verminderen; indien wij in anderen gebreken zoeken, terwijl wij in onze harten deugden trachten te vinden; dan nemen wij de voorschriften der nederigheid niet in acht — De rekenkunst vereischt de kennis der getallen of de telling, alsmede die der vier regels, te weten: de optelling de vermenigvuldiging, de aftrekking en de deeling — De staartsterren waren certijds, gelijk de eclipsen, voor de bijgeloovige en onkundige volken een voorwerp van schrik — Het lagchen is het teeken der vreugd, gelijk de tranen een kenmerk der smart zijn — De boabab is de reus van het plantentrijk, gelijk de boa die der kruipende dieren is — In de tornooispelen waren de ridders zeer dikwijls onbekend, zoodat het somtijds gebeurde, dat broeders, ja zelfs vader en zoon tegen elkander streden, zonder dat zij elkander kenden — De man, die trotsch is op eene aanzienlijke geboorte, of hoovaardig wegens den roem zijner voorouders, is, indien hij zelf onze achting niet verdient, even zoo dwaas als een aamborstige, die voorzanger zoude willen worden, omdat zijn grootvader eene schoone stem had — Er zijn slechte voorbeelden, zegt Montesquieu, die erger zijn dan misdaden — Wij hebben u belooningen beloofd, op voorwaarde dat gij u met ijver zoudt toelleggen op uwe studiën — Sommige kinderen werken zonder aandacht; ook maken zij fouten, die ze zouden kunnen vermijden — De Pyrenöen, door welke Frankrijk en Spanje gescheiden worden, strekken zich van den Atlantischen Oceaen tot aan de Middellandsche zee uit — De Rijn, aan welks oevers men zooveel schoone steden vindt, loopt door zeer vruchtbare vlakten, en besproeit somtijds den voet van schilderachtige bergen — Velen trachten rijkdommen te verwerven, zonder dat zij zich bekreunen om de wettigheid der middelen, welke zij daartoe aanwenden — Er zijn menschen, die niet vreesachtig zijn, en toch opspringen, als zij een geweerschot hooren — Wij zijn innig overtuigd, dat onze dagelijksche bezigheden tot ons geluk zullen bijdragen; terwijl liefdeloosheid en losbandigheid ons onvermijdelijk in de grootste ongelukken zouden dompelen — De leerlingen van Pythagoras woonden gedurende zes jaren zijne lessen bij, zonder dat ze een woord spreken mogten — Wij verwaarloozen dikwijls kostelijke oogenblikken, ofschoon wij overtuigd zijn, dat de ver-

loren tijd niet terug gevonden kan worden — Er zijn zaken, die wij dikwijls moeten herhalen, uit vreeze dat wij ze vergeten zullen — Zij zullen hunne misdaden niet bekennen, ten zij wij overtuigende bewijzen hebben — Ik zal aan uw verzoek voldoen, onder voorwaarde dat gij mij met een bezoek vereert — Men plukt gewoonlijk de vruchten niet, voor dat zij rijp zijn; men zal insgelijks de vruchten der studie niet plukken, voor dat ze rijp zijn — Indien wij ooit de pligten vergaten, die wij aan onze voorouders verschuldigd zijn, zouden wij den naam van Nederlanders onwaardig wezen — Schoon de slavernij sedert de oudste tijden bestaan heeft, is zij onbestaanbaar met den tegenwoordigen staat der zeden en der godsdienst — Schoon Cesar en Pompejus schijnbaar vrienden waren en bondgenooten, beschouwden zij elkander met ijverzucht en wantrouwen — Het paard, waarop de Hertog van Wellington reed in den slag bij Waterloo, werd later door hem op pensioen gesteld. — De pen, waarmede de gevolmagtigden in 1856 den vrede van Parijs teekenden, was gemaakt van eene arendsschacht — Hoe meer Wilberforce over de slavernij nadacht, hoe meer hij overtuigd was van hare onregtvaardigheid — Hoe meer een gierigaard heeft, des te meer begeert hij — Het Engelsche parlement sluit gewoonlijk zijne zittingen omstreeks de maand Augustus, omdat op dien tijd de aanzienlijke familiën gewoonlijk de stad, Londen, verlaten — De meeste Europeërs geven, wanneer zij elkander ontmoeten, elkaar de hand, maar de Laplanders wrijven hunne neuzen tegen elkander — In eenen tijd, als de onze, moet men op zijne hoede zijn — In dagen, als de uwe, moet men zich wachten voor kwaad gezelschap — Ik bemin hem, zooals mijnen broeder (I, bl. 61, n°. 51.) — Hij stierf zoo als een held — Hij leefde zoo als een wijze — De bekwaamheid uws broeders, in zoo verre hij onderwijzer is, valt niet te betwijfelen — Daar is er, die zeggen, dat hij een dronkaard is — Hoe het zij, ik blijf zijn vriend — Nu hij het nog eens aan den rand des grafs herhaalde, nu kon er geen twijfel meer overblijven — Zoo geleerd als hij is, zoo bescheiden is hij ook — Even schoon als zij is, even zedig is zij — Hoe langer gij blijft, des te aangener is het mij — Ik ben blijde, dat (= omdat) hij komt.

## GEMENGDE OPGAVEN.

1.
  - a. Vroeg rijp, vroeg rot.
  - b. Vroeg wijs, vroeg zot.
  - c. Vroeg sneeg, vroeg slecht (dom.)
  - d. Vroeg heer, vroeg knecht.
  - e. Vroeg los, vroeg vast.
  - f. Vroeg waard, vroeg gast.
  - g. Vroeg wild, vroeg tam.
  - h. Vroeg rap, vroeg lam.
  - i. Vroeg valk, vroeg uil.
  - j. Vroeg hengst, vroeg guil (knol).
  - k. Vroeg lief, vroeg leed.
  - l. Vroeg koud, vroeg heet.
  - m. Vroeg vuur, vroeg asch.
  - n. Vroeg zomer, kwaad gewas.
  - o. Vroeg te wijn, vroeg bedorven.
  - p. Vroeg dronkaard, vroeg gestorven.
2.
 

Vriend! zijt gij wijs,  
Buig jeugdig rijs;  
Want de oude stam  
Is al te stram.
3.
 

Een jong hondeke kan leeren springen;  
Een jong vogeltje kan leeren zingen;  
Een jonge papegaai leert menschenpraat;  
Maar, als men oud is, komt leeren te laat.
4.
 

Wie zwijnen wil streelen, en met kinders wil mallen,  
Die doet ze beide in den modder vallen.
5.
 

Die wel bemint,  
Kastijdt zijn kind.
6.
 

Het is ten allen tijd bevonden,  
Van zachte meesters — vuile wonden.

7. Straft vrij wel hard uw waarde kind,  
Indien gij dat op leugens vindt;  
En, zoo gij eenig ding vermeugt,  
Leer waarheid spreken aan de jeugd.
8. Het moog' vloeijen, het moog' ebben,  
't Groot schip wil groot water hebben.
9. Dit leerde ik laatst van onze gasten: (matrozen)  
Op één schip geen twee groote masten.
10. Toen kok en bottelier laatst eens te zamen keven,  
Toen hoorde ik onder wien de boter was gebleven.
11. Rept handen en voeten,  
God zal het verzoeten.
12. 't Zij waar we zeilen of laveren,  
Is God met ons, wie kan ons deren?
13. Al die veel razen  
Zijn niet dan dwazen;  
Gij, zijt gij vroed (wijs),  
Zoo zwijg en doet.
14. Geen spietse maakt zoo diepe wonden,  
Als achterklap en booze monden.
15. Een wijs man en een dwaze, met hun tweên,  
Weten meer dan één wijze alleen.
16. Alles wat men niet kan mijden  
Moet men stil en willig lijden;  
Want in pijn en ongeluk  
Baart onwil den meesten druk.
17. Die 't al wil koopen, wat hij ziet,  
Schoon hij verstaat den handel niet,  
En veel verteert op kleine winste,  
En nimmermeer wil zijn de minste,  
En alle man zijn goed vertrouwt,  
En niet zijn boek behoorlijk houdt,  
En zelden rekent, weinig schrijft, —  
't Is vreemd, zoo hij een koopman blijft.

18. Hoe hooger berg, hoe lager dal,  
Hoe grooter boom, hoe zwaarder val.  
Hoe grooter staat,  
Hoe grooter haat.
19. Vriend! meent gij 't met het schaapje wel,  
Zoo scheert de wol, en niet het vel.
20. De vorsch springt weder naar den poel,  
Al zit hij op een' gulden stoel.
21. Het hof zal naar geen' ezel vragen,  
Dan als er zakken zijn te dragen.
22. Doet bij een kleintje dikmaals wat,  
Zoo wordt het nog een groote schat.
23. Wie vindt, of wint een' waren vriend,  
Die heeft zijn dagloon wel verdiend.
24. Die een ambacht heeft geleerd,  
Krijgt den kost, waar hij verkeert.
25. Mij dunkt, hij is in goeden staat,  
Die zonder schuld te bedde gaat.
26. Zonder wagen, niet vergaren,  
Zonder wijsheid, niet bewaren.
27. Gaan uw zaken naar uw wenschen,  
Dankt God, maar pocht niet bij de menschen.
28. Wist iemand wat gebeuren zou,  
Hij deed schier alles wat hij wou.
29. Wie vriendschap aan een' vriend verwijt,  
Die is zijn vriend en vriendschap kwijt.
30. Komt niet tot iet,  
't Is elks verdriet
31. Moogt gij niet geven,  
Weg zijn de neven!
32. Zijt gij goedsmoeds,  
Gij doet wat goeds.

33. Hoe zwaarder lot,  
Hoe nader God.
34. Schaf raad  
Voor 't kwaad,  
Eer 't verder gaat.
35. Grijpt,  
Als 't rijpt.
36. Het geld, dat stom is,  
Maakt regt, dat krom is,  
En wijs, dat dom is.
37. Handelt gij met pek,  
Ligt krijgt gij een vlek.
38. Lange menschen zelden wijs;  
Groote gekken zelden grijs;  
Witte luiden zelden stout;  
Groote dronkaards zelden oud;  
Maar, hetzij men rijdt of vaart,  
Korte menschen trotsch van aard.
39. De roem onzer vaderen is de onze niet, tenzij wij hunne deugden navolgen.
40. Ik verkies, zeide Leonidas, een' roemloos en dood boven een onbeduidend leven; want mijn leven behoort aan de natuur, en de roem mijns doods behoort mij.
41. De deugd vereenigt de menschen, daar zij hun een wederkeerig vertrouwen inboezemt; de ondeugd daarentegen scheidt hen en vervult hen met wantrouwen.
42. Na den dood van Cesar zeide Brutus: Ik beminde Cesar niet minder, maar ik beminde Rome meer. Omdat Cesar mij beminde, ween ik over hem; omdat hij dapper was, eer ik hem; maar omdat hij eerzuchtig was, doodde ik hem. Ik heb tranen voor zijne liefde, vreugde voor zijn geluk, eer voor zijne dapperheid, en den dood voor zijne eerzucht.
43. Frankrijk telt ongeveer zeven en dertig millioen bewoners, van welke zes en dertig millioen Katholiek zijn; dus is slechts één zevendertigste der bevolking Protestantsch.

44. Dit is een voorschrift, dat allen behoorden in acht te nemen: wees regtvaardig jegens alle menschen.
45. Indien er geen goud was, zouden de menschen niet minder gelukkig zijn; maar zoo zij gebrek aan ijzer hadden, zouden zij zeer verlegen staan.
46. Engeland en Frankrijk, die eeuwen lang vijanden geweest waren, hebben nu alle nationale ijverzucht en afkeer opgeofferd, en zijn ten naauwste met elkander verbonden.
47. Wij lezen in de spreuken: Mijn zoon, indien gij mijne woorden wilt ontvangen, en mijne geboden bij u wegleggen, dan zult gij verstaan de vrees des Heeren en vinden de kennis Gods.
48. De dwingelandij van Filips den Tweeden veroorzaakte eenen oorlog, die tachtig jaren duurde, en die het magtigste rijk, dat toen in Europa was, arm en ongelukkig maakte, terwijl onze opkomende staat steeds in rijkdom en aanzien toenam.
49. In 't jaar 590 verscheen er eene komeet, aan welker invloed eene verschrikkelijke epidemische ziekte werd toegeschreven, welke in dit jaar heerschte, en in welke crisis de lijders werden aangegrepen door niesvlagen, die dikwijls door den dood gevolgd werden. Daarom werd het eene gewoonte, wanneer die vlagen zich openbaarden, dat de omstanders hun' zegen gaven aan den lijder, terwijl zij uitriepen: „God zegene u!”
50. De geheele kleeding, welke door den Prins van Oranje gedragen werd, op het oogenblik, dat Balthasar Gerards hem doodde, is nog te zien in den Haag, in 't nationale museum.
51. Themistocles, die de geduchte vloot van Xerxes vernield en Griekenland van den oudergang gered had, werd later door de Atheners verbannen, en leverde zich, gelijk Napoleon, in de handen zijner vijanden over.
52. Hoe weinig veldheeren en veroveraars stierven een' natuurlijke dood! Immers, Hannibal vergiftigde zich, ten einde hij aan 't zwaard zijner vijanden ontkomen mogt; Pausanias, die te Plataea overwon, stierf van honger; Philippus van Macedonië werd vermoord; Mithridates, koning van Pontus,



- werd ter dood veroordeeld door zijn' ontaarden zoon, trachtte zich te vergiftigen, en, daar hij hierin niet slaagde, doodde hij zichzelf; Scipio de jongere werd vermoord en Drusus vergiftigd, op aanstoking hunner vrouw; Cinna, Cesar, Pompejus en anderen hadden geen beter lot.
53. Het geweten is onze trouwste raadgever, want waarschuwt het ons niet, wanneer wij iets kwaads bedenken, en moedigt het ons niet aan, wanneer wij braaf handelen?
54. Het sijnpen en zingen van verscheidene kleine vogeltjes was het eerste zekere teeken van land, dat Columbus en zijn scheepsvolk verblijdde, sedert zij de Canarische eilanden verlaten hadden.
55. Kom Gij tot ons op de wolken,  
Heer! in uwe Majesteit,  
Opdat spoedig alle volken  
Eeren Uwe heerlijkheid.
56. De meeste Stuarts waren ongelukkig; maar 't lot der schoone en ongelukkige Maria, koningin van Schotland, heeft meer deelneming verwekt, dan dat van eenig ander lid dier rampspoedige familie.
57. De dagbladen berigten dezer dagen, dat de laatste afstammelingen der Stuarts, eene stokoude vrouw en de weduwe van een' schoolmeester, in een dorpje van Schotland is overleden.
58. De vraag, of het waar is, dat Arnold von Winkelried bij Sempach den dood stierf voor de vrijheid van zijn vaderland, moet toestemmend beantwoord worden, daar dezer dagen is ontdekt, dat het feit is opgeteekend in eene kronijk, welke uit de eerste helft der 15de eeuw dagteekent en berust op de bibliotheek der stad Zurich.
59. De leeuw, die vroeger drie deelen der oude wereld bewoonde (Europa, Azië en Afrika), is nu beperkt tot Afrika en eenige naburige gedeelten van Azië, even als zulks de panther en de luipaard zijn.
60. De letterkunde omvat de dichtkunst, de welsprekendheid, de geschiedenis, de spraakkunst, en iedere soort van geschrift of rede, wat ook het onderwerp zij.

61. Wat is de geschiedenis der volken dan een verhaal van de dwaasheden, misdaden en ellende der menschen?
62. Het Elysium, de plaats der gezaligden bij de ouden, werd voorgesteld als een oord, waar eene eeuwige lente heerschte, en de zielen der regtvaardigen een leven leidden van stil genot.
63. De Tartarus, waar de gedoemden voor een schuldig leven boetten, was, volgens hunne denkbeelden, eene duistere en sombere plaats, die omgeven was door een' driedubbelen muur en vier vlamrende stroomen.
64. Schoon een blinde verstoken is van 't genot, dat het gezicht van de schoonheden der natuur aanbiedt, is er echter onder de Schotsche dichters zulk een ongelukkige, die zich beroemd gemaakt heeft door zijne heerlijke natuurschilderingen, namelijk Henry the Minstrel, die omstreeks 1440 leefde.
65. De arme, dien wij niet groeten, alleen omdat hij arm is, is misschien een edeler mensch dan de rijke, voor wien wij ons buigen, omdat hij rijk is.
66. Een Engelsch schrijver zegt van onzen eenigen de Ruiters: „Hij was zulk een gemoedelijk man, zulk een naauwgezet en godvruchtig christen, zulk een stout soldaat, zulk een wijs, ervaren en gelukkig bevelhebber en zulk een trouw en warm vriend van zijn vaderland, dat de nakomelingschap hem te regt beschouwt als het sieraad zijner eeuw en de eer zijns lands.
67. Eenigen zeggen, dat eene van de stellingen van Bacon, den grooten Engelschen wijsgeer, was: kennis is magt.
68. In de maand April 1856 had, te Spithead, de grootste ontwikkeling van zeemagt plaats, waarvan de geschiedenis melding maakt, toen de koningin van Engeland eene wapenschouwing hield over eene vloot van twee tot driehonderd zeilen.
69. De ouden stelden het menschelijk leven voor onder het beeld van drie zusters, van welke eene een' klos hield, en de tweede eenen draad, dien de derde met eene schaar afsneed.
70. Men veronderstelt, dat de pokken, eene ziekte van een' zeer besmettelijken aard, omstreeks de 13de eeuw uit Arabië in Europa overgebracht werden.

71. Eene metonymie (woordverwisseling) is eene figuur, waardoor wij de oorzaak voor de uitwerking, of de uitwerking in de plaats van de oorzaak stellen, als wanneer wij zeggen: Hij leest Milton, voor Miltons werken.
72. In Engeland worden bij rechtsgedingen, waarbij het leven of dood geldt, de gezworenen, wanneer zij niet eenstemmig zijn, zonder eten of drinken opgesloten, tot dat zij tot een eenparig besluit komen.
73. Het ware karakter van den leeuw was bijna onbekend, totdat Gérard, de beroemde leeuwendoeder, dat dier tot zijne studie maakte, en bewees, dat de edelmoedigheid van den koning der woestijn zeer te betwijfelen is, niettegenstaande de geschiedenis van Androcles en andere van dergelijken aard.
74. De naam van Willem III, Prins van Oranje, zegt Macauley, roept ons voor den geest een mager en zwak gestel, een hoog voorhoofd, een neus, die gebogen is als de bek eens arends, en een oog, hetwelk dat des arends in glans en scherpte evenaart.
75. Bilderdijk was een vertrouwd vriend van Southey (een Engelsch dichter), die hem bewonderde en waardeerde, evenzeer als hij zelf door Bilderdijk bewonderd en gewaardeerd werd.
76. Het licht der zon is geen teruggekaatst licht als dat der maan en der planeten.
77. Door zijn' troonsafstand liet Karel V een zoo uitgestrekt rijk na aan zijn' zoon Filips, dat men zeide, dat de zon er nooit in onderging.
78. Toen de beroemde kardinaal Wolsey op zijn sterfbed lag, riep hij uit: „Zoo ik mijn' God slechts half zoo trouw gediend had als ik mijn' koning gediend heb, zou Hij mij nu niet in mijn laatste uur verlaten.”
79. De Nederlanders zijn meer verschuldigd aan Willem den Zwijger dan aan eenig ander hunner vorsten; want hij was het, die hen bevrijdde van een vreemd juk; hij was het, die hun een bestaan gaf als natie.
80. Een rijke vindt ligt vrienden; hij die het niet is, ondervindt dagelijks, dat een waar vriend zeldzaam is.

81. Wie gij ook zijt, en welke uw rang of maatschappelijke betrekking ook moge wezen, herinner u steeds, dat wij in de wereld gezonden zijn, opdat we elkander zouden helpen en bijstaan.
82. Men zegt, dat Cromwell verscheidene slaapkamers had, en dat zijne beste vrienden niet wisten in welke daarvan hij sliep.
83. Laten wij nooit trotsch zijn op rang of stand; want geen van beide kan ons eerbied of achting verschaffen, tenzij zij vereenigd zijn met deugd.
84. Men veronderstelt, dat Amerika bevolkt is geworden door stammen, welke uit Europa kwamen; en men vermoedt, dat deze over de Aleutische eilanden, of over die, welke in den Oceaan verspreid liggen, daarhenen getogen zijn.
85. Geen' der koningen van Frankrijk is meer lof toegezwaaid dan Lodewijk XIV, schoon misschien weinigen het ooit minder verdiend hebben.
86. Prior, de dichter, verhaalt van zijnen vriend en beschermer, den Hertog van Dorset, dat zijne bedienden hem in den weg plagten te gaan staan, wanneer hij toornig was, omdat hij hen zeker beloonde voor al de onwaardigheden, die hij hen deed lijden.
87. Lodewijk XI zeide dikwijls, dat de koning niet wist te regeren, die niet wist te veinzen; en dat, indien hij dacht, dat zijne muts zijne geheimen wist, hij haar in 't vuur zoude werpen.
88. Attila, koning der Hunnen, de verschrikkelijkste van al de vijanden der Romeinen, was zulk een wild, wreed en onmeêdoogend monster, dat hij in de geschiedenis bekend staat als de geesel Gods.
89. Men heeft dikwijls en zeer teregt opgemerkt, dat de ware adel die der natuur is, en dat hij geheel onafhankelijk is van het toeval der geboorte.
90. Terwijl de Romeinen in het bezit waren van Brittannië, bouwden zij eenen muur dwars door het eiland, van kust tot kust, als een' slagboom tegen de invallen der Picten en Schotten.

91. Geen weldoener werd ooit schandelijker belasterd door den persoon, dien hij verplichtte, dan Frederik de Groote door Voltaire.
92. De lastertong is een zwaard, dat met éénen slag er drie kwetst: zichzelf, den beleedigde en den toehoorder.
93.       Wat gij niet wilt, dat u geschied',  
Doe dat ook aan een' ander' niet.
94. Weet gij niet, dat zij, die in de loopbaan loopen, wel allen loopen, maar slechts één den prijs behaalt.
95. Is 't zeldzaam, dat men vrienden vindt, 't is niet minder zeldzaam, dat men ze in waarheid zoekt.
96. Ik zeg u, zoo wie ten onrecht zich vertoornt tegen zijnen broeder, die is strafbaar door 't gerigt.
97. Men mogt de jeugd wel vroegtijdig inscherpen, dat in de boeken het minste deel staat van 't geen er te leeren is.
98. Die een gouden poort wil maken, brenge er elken dag eenen nagel toe.
99. Der braven omgang maakt ons braaf, doch wie met slechten verkeert, verliest zelfs al de deugd, die hij bezit.
100. Die een' vijand vergeeft, verkrijgt een' vriend.
101.       Een kinderhart moet zijn  
Als de leliën zoo rein,  
Als de dauw zoo klaar,  
Als de spiegel zoo waar,  
Zacht en teér als de roos,  
Als de voglen altoos  
Zoo blij.
102. De Overheid is niet voor hen, die goed, maar die kwaad doen; want zij is Gods dienaar.
103. Gelukkig het volk, dat door een wijs koning geregeerd wordt; maar nog gelukkiger de koning, die het geluk zijner onderdanen nitmaakt en zijn eigen geluk in de deugd vindt.
104. De grond van Kanaän was oudtijds, toen hij vlijtig bebouwd werd, bij uitstek vruchtbaar, en draagt daarvan de sporen nog heden, nu hij jammerlijk verwaarloosd ligt, en aan ontelbare oorlogsverwoestingen ter prooi is geweest.

105. Als men eenen man gelijk Mozes boven zich gehad heeft, gevoelt men wat men mist, wanneer men hem verliest.
106. Jozua wilde weten, of er ook een leger verzameld was aan de overzijde der Jordaan, dat hun den overtocht konde betwisten; hoedanig de gesteldheid was der stad Jericho, waarop de eerste aanval moest geschieden; en hoe, in het gemeen, de geestgesteldheid der Kanaäniten was.
107. De Kanaäniten waren kooplieden; al de nabijgelegen volken handelden met hen; en er kon geene stad zijn, waar zich meer vreemdelingen en reizigers ophielden, dan daar.
108. Intusschen baarde de tegenwoordigheid der twee Israëlitischen opzien in de stad; hetzij zij zich door het een of ander verraden hadden, hetzij thans, om de nabijheid van het Israëlitische leger, alle vreemdelingen verdacht waren.
109. De Oostersche huizen hebben platte daken, daar men op wandelt, somtijds op slaapt, en op uitspreidt, wat men in de zon wenscht te koesteren of te droogen.
110. Zij gaf hun den raad, dat zij niet terstond naar de Jordaan terug zouden keeren, als wanneer zij hunnen vijanden ontwijfelbaar in handen zouden vallen; maar, dat zij zich begeben zouden naar het gebergte aan de andere zijde van de stad, waar men hen niet zoeken zoude, en in welks woeste plekken, ruigten, grotten en spelonken zij onmogelijk ontdekt konden worden.
111. De overtocht der Jordaan kon naauwelijks anders dan te Reth-abara (veerhuis) geschieden, ook wanneer de rivier door een wonder waterloos werd; want overal elders moest het bed der rivier week en slibberig wezen; daar alleen had men een' vasten grond onder zijne voeten.
112. In Palestina is, gelijk in Egypte, de hagel een zeldzaam verschijnsel; maar wanneer die in zulke landen valt, is hij doorgaans veel vreeselijker en vernielender, dan wij in onze streken ons verbeelden kunnen.
113. Zon en maan staan toch niet te gelijk aan den hemel, dat beide schijnsel geven, en bij het licht der zon wordt dat van de maan geheel overtollig.

114. De koningen werden met het zwaard gedood en hunne lijken aan staken ten toon gehangen tot aan den avond, wanneer zij begraven werden in dezelfde spelonk, waarin zij veiligheid voor hun leven gezocht hadden.
115. Elke stam had zijnen stamvorst; de grootere geslachten hunne Sjeikhs of oudsten; de zoogenoemde vaderlijke huizen hunne Hoofden en Oversten; terwijl verder de aartsvaderlijke regering de plaats van een geregeld en vast bestuur verving.
116. Jehova! toen Gij optoogt van Seïr,  
Prachtig daar heen traadt uit Edoms velden,  
Toen daverde de aarde, ook dropen de hemelen,  
De wolken dropen water.
117. Eerst verklaart Mozes, dat hij onbekwaam is tot zulk eene zending; daarna zegt hij, dat zijn volk zelfs den God niet meer kennen zal, die hem tot hen zendt; voorts brengt hij in het midden, dat hij geen geloof, noch gehoorzaamheid bij hen vinden zal; toen ook deze zwaarigheid werd opgelost, beriep hij zich op zijne onbespraaktheid; eindelijk, daar ook de nietigheid van deze bedenking hem wordt aangetoond, onderwindt hij zich de vraag: zend toch een' ander' dan mij.
118. Een moeilijk begin baart doorgaans een glansrijk einde; vroege voorspoed maakt opgeblazen, onachtzaam, blind voor gevaren, en bederft somtijds de beste zaak.
119. Intusschen woelt, aan de andre zij,  
Een ander deel van 't rot,  
En heeft, terwijl hij elders vecht,  
De stormleer aan den muur gehecht,  
En stroomt op eens in 't slot.
120. De donder sloeg verschriklijk neêr  
Op Alva's overmoed,  
En stoorde hem in 't helsch vermaak,  
Terwijl hij zat en zon op wraak,  
En wetten schreef met bloed.
121. Nog hoor ik in uw lommerzalen,  
Terwijl het vinkje tijlpt en tiert,  
Den toovergalm der nachtegalen,  
Wanneer natuur haar hoogtijd viert.

122. Zweert allen, die uw tranen kwist,  
En laf en weerloos beeft,  
Dat Haarlem nog geen mannen mist,  
Zoo lang zij\*) vrouwen heeft.
123. Al dekt hem schild noch helm, toch is hij blind voor tranen,  
Voor jammerklagen doof;  
Hij heerscht alom; verwoesting heet zijn wapenrusting,  
Verschriklijk is zijn komst.
124. De nachtegaal verstomt in 't woud,  
't Viooltje bloeit niet meer,  
Maar 't zeisen blinkt in 't golvend goud,  
En de aren vallen neêr.
125. „Neen! dat niet, neen!” riep dappre Rijk,  
„Ik stroopen langs de zee!”
126. Als iemand verre reizen doet,  
Dan kan hij wat verhalen,  
Daarom nam ik mijn' stok en hoed,  
En ging terstond aan 't dwalen.
127. Hij hoort der vooglen morgenlied,  
Dat blij Gods lof vermeldt,  
Terwijl zijn oog naar boven ziet,  
En 't hart, dat zooveel vreugd geniet,  
Dien dankbren zang verzelt.
128. Hij ziet, hoe gras en klaver groeit,  
En voedt zijn glanzig vee,  
Hoe 't golvend graan op de akkers bloeit,  
En 't beekje door de velden vlocit,  
In ongestoorden vree.

\*) Als men eene stad of een land als handelnde persoon laat optreden, plaatst men de persoonl. en bezitt. voornaamwoorden, die op den naam van stad of land terug wijzen, al is hij ook van 't onz. geslacht, liefst in het vrouwelijk geslacht:

Heel Neêrland zendt haar wensch ten hemel; opgetogen  
Ziet zij haar kinderen voor hare eer ten kamp gevlogen,  
Den weêrstand tarten, 't lot braveren, om, misschien,  
Een lauwer meerder aan haar lauwerkroon te zien.

129. Als de lieve zon des morgens  
Weêr haar blinkend licht verspreidt;  
En door koesterende stralen  
Alles wenkt tot vrolijkheid;  
Smaak ik waar genot en vreugd,  
Daar zich al wat leeft verheugt.
130. Als het lief gezang der voog'len  
Klinkt door bosch en woud en veld;  
Al 't gedierte, blij en vrolijk,  
Zamen 's Heeren goedheid meldt;  
Stem ik ook, verheugd van zin,  
In dat blijde loflied in.
131. Als de dauw op bloem en bladen  
Schittert in den zonneshijn;  
En het is, of al die droppels  
Louter diamanten zijn;  
Dan zing ik op blijden toon:  
O, wat is de schepping schoon!
132. O, lieflijk licht!  
Uw trotsch gezigt  
Houdt ons verrukt en opgetogen;  
Want uwe pracht  
Toont ons de magt  
En gunst van 't Godlijk alvermogen.
133. Luid klink' mijn lied,  
Als ik den broeder bied  
Vertroosting in het lijden;  
Hem help en schraag;  
Met hem dat lijden draag;  
En hem mijn zorg mag wijden.
134. Wanneer het water stille staat,  
Wanneer de mensche ledig gaat;  
Wanneer het ijzer rusten moet,  
Niet een van allen blijft er goed.
135. Uw tong zij sleutel van 't gemoed,  
Maar daarom is het nog niet goed,  
Dat gij 't voor ieder open doet.

136. Wel verzonnen,  
Goed begonnen,  
Half gewonnen.
137. Goed verloren, niets verloren;  
Eer verloren, half verloren;  
Moed verloren, alles verloren.
138. Wanneer gij rijdt op gladde baan,  
En iemand struikelt, u ter zij,  
Die hartlijk graag weêr op wou staan,  
Rijd niet meêdoogenloos voorbij;  
En.... bind meteen uw schaats wat aan.
139. Voelt gij nog kracht tot willen, werken, wagen,  
Voor ieders heil, in zin en hart en geest,  
Weet dan — hoe streng het jaar u zij geweest —  
„De last draagt ligt, die trouwe harten dragen,  
Als ieders liefde dragen wil het meest.”
140. Van alle heuvlen springen  
De beekjes in het dal;  
Zij ruischen en zij zingen  
In watersprong en waterval;  
Alsof heur stoet een dartle schaar  
Van kindren waar.
141. Dien zwakke ik nog een' sterke heet,  
Die van zijn eigen zwakheid weet.
142. Hij heeft geluk en zegen,  
Die altijd in Gods wet,  
En in zijn regte wegen,  
Zijn treden vlijtig zet;  
Geen tonge kan verhalen,  
Geen pen beschrijven kan,  
Geen kunstenaar kan malen  
't Geluk van zulk een' man.
143. Heemskerk, die dwars door 't ijs en ijzer dorst te streven,  
Liet de eer aan 't Land, hier 't lijf, voor Gibraltar het leven.
144. Mij dunkt, de wereld noemde een wijs man, wel te regt:  
De tafel van Gods Tien Geboden averegt.

145. Zoo lang nog Zwitserland roemt op zijn eeuwige Alpen,  
Zoo lang de Gele zee om China's grond zal zwalpen,  
Zoo lang nog de adelaar de zon in 't aanzigt boort,  
Snel naar de onsterfelijkheid de naam van Koster voort.
146. De heete moutwijn stremt, hoe fel en sterk zij stoken;  
De wanden zijn berijpt, al zien ze zwart van 't rooken;  
En de ingedragen sneeuw, die aan hun holsblok zit,  
Valt op de vuurplaat af, maar blijft er droog en wit.
147. Hij rekt de leden rank uiteen,  
En hoort geen weerspraak meer;  
Hij wringt zich door het kijkgat heen,  
En ploft van d'omloop neêr.
148. „Daar hebt gij Jan van Schaffelaar,”  
Weêrgalmt hij in zijn' val;  
„Verbrast en deelt hem met elkaâr,  
En lescht uw heete gal.”
149. Hij stort, hij valt, hij ledebraakt,  
En stuiptrekt in den dood,  
En 't bloed, waarnaar de woede haakt,  
Beschaamt en kleurt ze rood.
150. Ken, en hoor, en volg Gods stem;  
Leer op Hem, als Vader, bouwen;  
Leer Hem elken wensch vertrouwen;  
Vestig, wat gij hoopt, op Hem;  
Sla, bij 't wislend lot der aard,  
Vroeg reeds 't zielsoog hemelwaart.

## BEKNOPTE INHOUD

### van het Eerste en Tweede Stukje.

1. Een volzin is *enkelvoudig* of *zamengesteld*. N<sup>o</sup>. 4, 79.
2. Een enkelvoudige volzin is *zamengevat* (synthetisch), *ontwikkeld* (analytisch) of *onontwikkeld*. I, bladz. 1, de noot; n<sup>o</sup>. 62.  
(Tot de *zamengevatte* volzinnen behooren de volgende en soortgelijke: *Werk; het regent; het is warm; het kraakt; er wordt gedanst; mij dorst; derwaarts ingelooopen*. N<sup>o</sup>. 3; 23; 24; 26, 1<sup>o</sup>; 28; 75).  
Verzwegen onderwerp. — Aanspreking. I, bl. 3, de noot.
3. Een enkelvoudige volzin is *bepaald* of *onbepaald*. In het eerste geval is één der bestanddeelen van den volzin of zijn wel beide, *onderwerp* en *gezegde*, *uitgebreid*. N<sup>o</sup>. 3 en de noot.  
Het *onderwerp* staat altijd in den eersten naamval. N<sup>o</sup>. 2.  
Beknopte of reine volzin. — Uitgebreide volzin. I, bl. 2 de noot. — Honderden menschen, enz. I, bl. 3, de noot.  
(Het lidwoord kan niet als eene bepaling van het zelfstandig naamwoord aangemerkt worden. Het lidwoord *de* verwijst oorspronkelijk op eene uitgedrukte of gedachte bepaling, en kan dus zelf geene bepaling zijn. Het lidwoord *een* is juist daarom lidwoord, omdat het de kracht om als telwoord te bepalen, verloren heeft.  
Ook voegwoorden en voegwoordelijke bijwoorden maken geene bepaling uit.  
In: *hij alleen is gekomen; wij zelven hebben het gedaan*, enz. zijn *alleen* en *zelven* bijvoeg. naamw., die, achter het onderwerp geplaatst, de eenzelvigheid van den persoon aanduiden, en als bepalingen van het ond. beschouwd moeten worden.)  
De werkwoorden *zijn* of *wezen*, *heeten*, *blijven*, *schijnen*, *worden*, *lijken* of *gelijken*, en *blijken* hebben een' dubbelen eersten naamval bij zich en moeten vaak met zelfst. naamw., bijv. naamw., voornaamw., werkw., telw. of bijw. verbonden worden, om een *volledig gezegde* te vormen. Niet zelden is dan het andere deel van dit

- van den ondergeschikten zin tot een' *ontkennenden* tijdbepalenden bijwoordelijken. N°. 167.
16. De woorden *niet* en *geen* drukken niet altijd eene ontkenning uit. N°. 58.
17. **HET voorwerp** staat altijd in den vierden naamval. N°. 40.  
Merkwaardige eigenschap van de werkwoorden *gehoorzamen*, *schaden* en *baten*. J, bl. 42, de noot.
18. De persoonlijke voornaamw., welke bij *noodwendig terugwerkende* werkwoorden voorkomen, worden *niet* als bepalingen aangemerkt, evenmin als die, welke bij zulke *toevallig* terugw. werkw. staan, die de beteekenis van noodwendig terugw. aannemen. N°. 41—43.
19. De werkwoorden *leeren*, *onderwijzen* en *vragen* hebben *twee verschillende voorwerpen* bij zich. N°. 45 en I, bl. 46, de noot.  
Andere, zooals *heeten*, *noemen*, *achten*, enz., hebben twee vierde naamvallen bij zich, die *hetzelfde voorwerp* beduiden. N°. 46.  
*Leeren* kan *drie* voorwerpen bij zich hebben.  
De onbep. wijs komt bij sommige werkw. als voorwerp voor. (Wordt de uitdrukking *ik noem hem mijnen vriend* in den lijdenden vorm overgebracht, dan krijgt men twee eerste naamvallen: *hij wordt mijn vriend genoemd*.)
20. Wordt een overgankelijk werkwoord met *laten* of *doen* verbonden, dan kan er ook *tweeërlei voorwerp* in den volzin voorkomen. N°. 47.
21. Na *noemen* kan, nevens den 4den naamval, ook een *eerste* naamval voorkomen. I, bl. 52, regel 6 v. b. en verv.
22. Onder de *bepalingen* verdienen die zelfst. naamw. of zelfstandig gebruikte bijv. naamw. eene bijzondere aandacht, die bij een ander zelfst. naamw. of een persoonlijk voorn. geplaatst worden, om daaraan eene hoedanigheid, eigenschap of waardigheid toe te kennen. N°. 50.  
Sommige dezer bepalingen kunnen tot *bijvoegelijke* zinnen uitgebreid worden. N°. 164.  
Ambtsnamen vorderen het lidwoord. I, bl. 60, de noot.  
Verbuiging van *de Zesde*, *de Grootte*, enz. I, bl. 64, de noot.
23. De bepaling wordt niet zelden met het zelfst. naamw.

- of voornaamw. verbonden door middel van het woordje *als*. Gebruikt men de verbinding *zoo als*, dan wordt de enkelvoudige zin tot een' zamengestelden. N°. 51, en de noot.  
(Men onderscheide derhalve: *Ik bemin hem als mijnen broeder*, *Ik bemin hem zoo als mijnen broeder*, en *Ik bemin hem zoo als mijn broeder*, beteekenende: *Ik bemin hem, als die mijn broeder is*; *Ik bemin hem, zoo als ik mijnen broeder bemin*, *Ik bemin hem, zoo als mijn broeder hem bemint*.  
Plaatst men in den laatsten volzin tusschen *zoo* en *als* eene komma, dan verkrijgt men een voorwaardelijken bijw. zin.  
In: *Hij schaut zich als de bewerker van het ongeval*; *ik erger mij als uw leermeester*, staan *bewerker* en *leermeester* in den *eersten* naamval; in: *hij doet zich kennen als mijnen vriend*; *hij beveelt zich als eenen deskundige aan*, staan *vriend* en *deskundige* in den vierden naamval. In het eerste geval, waar de werkwoorden *eigenlijk* terugwerkend zijn, komt de bepaling in naamval met het *onderwerp*; in het tweede geval, waar de werkwoorden *toevallig* terugwerkend zijn, komt de bepaling in naamval met het *voorwerp* overeen.)
24. Onder de verkorte *bijvoegelijke* volzinnen verdienen de *bijstellingen* eene bijzondere aandacht. N°. 52, 165.
25. De *tusschenstellingen* dienen wel onderscheiden te worden van de *bijstellingen*. N°. 166.
26. Sommige bepalingen van het voorwerp verdienen *bijzonder* de aandacht. Ook zij men er op bedacht, dat bep. van het onderwerp niet zelden bepalingen van het gezegde schijnen. Men lette daarenboven op het gepast gebruik van 't voegwoord *als*. N°. 53—55; I, bl. 65, de noot.  
*Gestand*, *kond*, *aenog*, *meester*: bijv. naamw. N°. 53, 2°.
27. De *tusschenwerpsels* worden in de ontleding met stilzwijgen voorbijgegaan. N°. 57.
28. De *aansprekingen* hebben den vorm van den *eersten* naamval. Bepalingen, die bij het voorn. *u* staan, worden als *aansprekingen* beschouwd. N°. 56 en de noot; I, bladz. 1, de noot; n°. 144.
29. Er is eene *vereenigde* en eene *scheidende nevenschikking*. N°. 70.
30. In de enkelvoudige volzinnen met *vereenigde* nevenschik-

Weglating der voegwoorden bij het *in de plaats stellende* en *beperkende* teg. nev. zinsverband. N<sup>o</sup>. 103.  
*Niettemin, desniettegenstaande, intusschen.* N<sup>o</sup>. 104.

45. De *oorzakelijke* nevenschikkende zinsverbinding komt tot stand:

- a. door de voegwoorden: *want, immers, toch;*  
 b. door de voegw. bijw.: *zoo, alzo, dus, dan, derhalve, bij gevolg, gevolgelijk, diensvolgens;* — *vandaar;* — *hierom, daarom, deswegens;* — *daartoe, te dien einde.* N<sup>o</sup>. 105—108, 184.

Weglating van 't nevenschikkend voegwoord. N<sup>o</sup>. 109.

46. De nevenschikte zinnen worden soms tot een enkel zinnig *zamengetrokken.* I, bladz. 75, de noot; n<sup>o</sup>. 110.

47. De *zamentrekking* der nevenschikte zinnen kan plaats hebben, wanneer zij het *onderwerp*, het *gezegde*, het *ond. en een deel van 't gezegde*, het *onderwerp en 't gezegde*, *eene bepaling* of een *deel van 't gezegde* gemeen hebben. N<sup>o</sup>. 114.

*Gelijkmatigheid* of *ongelijkmatigheid* der nevenschikte zindeelen van den enk. volzin. N<sup>o</sup>. 111.

Woord-ellipsc. N<sup>o</sup>. 115.

Ongeoorloofde zinszamentrekking. Voorbeelden van berispelijke en onberispelijke zinszamentrekking. N<sup>o</sup>. 116 en 117; en de noten.

48. De *zamentrekking* vindt vooral plaats bij de *aaneenschakelende* en *tegenstellende* zinsverbindingen. Ook bij de *oorzakelijke* komt zij vooral tot stand, waar het verband der zinnen door *derhalve, bijgevolg, daarom* en *deswegens* bewerkt wordt. N<sup>o</sup>. 112 en 113.

49. Bij de *onderschikkende* zinsverbinding heeft men *hoofdzinnen* en *ondergeschikte* zinnen, welke laatste ook *afhankelijke* of *bijzinnen* genoemd worden. N<sup>o</sup>. 119.

Tusschenzinnen. N<sup>o</sup>. 119.

Weglating van 't onderschikkend voegwoord. N<sup>o</sup>. 120.

Verbinding van den hoofdzin met den ondergeschikten. N<sup>o</sup>. 122.

Ondergeschikte zinnen van *den tweeden, den derden, den vierden graad*, enz. N<sup>o</sup>. 168.

*Aaneengevoegde* of *ineengevatte* ondergeschikte zinnen. N<sup>o</sup>. 168.

50. Er zijn *zelfstandig-naamw.* of *zelfstandige; bijvoegelijk-*

*naamwoordelijke* of *bijvoegelijke, en bijwoordelijke* ondergeschikte zinnen. N<sup>o</sup>. 121.

51. De zelfstandige zinnen worden onderscheiden, naar hunne *inhoud*, in: *werkelijk zelfstandige* en *zelfstandig gebruikte bijvoegelijke* zinnen; naar hunne *verschillende betrekking* in den zamengestelden zin, in: *onderwerpszinnen, voorwerpszinnen, en aanvullingszinnen*, welke laatste ook *gezegdeszinnen* genoemd worden. N<sup>o</sup>. 123 en 125, en II, bl. 53, de noot.

52. De werkelijk zelfst. zinnen worden met den hoofdzin verbonden door het voegwoord *dat* — het lidwoord van den zelfst. zin — of door het voegwoord *of*.

De zelfstandig gebruikte bijv. zinnen worden met den hoofdzin verbonden door *vragende woorden*, hetzij:

- a. zelfst. voornaamw.: *wie, wat;*  
 b. voornaamw. bijwoorden: *waar, wanneer, hoe, waarmede, waartoe, waaraan, waarom, waarbij, waarin, waardoor, enz.;*  
 c. bijvoeg. voornaamw.: *welke, wat voor een, hoedanig.* N<sup>o</sup>. 124.

53. De *onderwerpszinnen* bevatten het *onderwerp* van den hoofdzin. N<sup>o</sup>. 126.

*Geluchte* onderwerpszinnen. N<sup>o</sup>. 19 en 20.

*Plaatsing* van den onderwerpszin. — *Aankondiging* van den onderwerpszin door de voorn. *het, dat, die.* — *Het* ook in den zamengest. zin plaatsvervangend (grammatisch) onderwerp. N<sup>o</sup>. 126.

*Plaatsing* en vorm van den onderwerpszin na *wel is waar* en *gesteld.* N<sup>o</sup>. 136.

(In de zinnen *alles wat ik zie, is goed; niet alles is goud, wat er blinkt*, is *alles* niet het onderwerp, maar slechts eene *bepaling* van de onderwerpel. volz. *wat ik zie, wat er blinkt.*)

De *gezegdeszinnen* of *aanvullingszinnen* dienen om het *gezegde volledig te maken.* 't Zijn steeds zelfst. gebr. bijvoeg. zinnen en ze worden niet zelden in den hoofdzin *aangekondigd* door 't voorn. *het.* N<sup>o</sup>. 127 en 6.

De *voorwerpszinnen* in engeren zin vervangen het *voorwerp*, een zelfst. naamw. in den vierden naamval. N<sup>o</sup>. 129 en 40.



Plaatsing van den voorwerpszin in engeren zin. — Aankondiging er van door 't voorn. *het.* N<sup>o</sup>. 129.  
Plaatsing en vorm van den voorwerpszin in engeren zin, bij weglating van 't voorn. *dat.* N<sup>o</sup>. 135.  
*Aangehaalde* volzinnen. N<sup>o</sup>. 137.  
Voorwerpszinnen, die vroeger een' anderen vorm hadden. N<sup>o</sup>. 145.

56. De voorwerpszinnen in ruimeren zin vervangen een zelfst. naamw. in den 2den naamw., of een zelfst. naamw., door een voorzetsel geregeerd. N<sup>o</sup>. 130—132, 138, 155, 157.  
Aankondiging van den voorwerpszin in ruimeren zin. N<sup>o</sup>. 132.

57. De bijvoegelijke volzinnen worden met den hoofdzin verbonden door middel van de *betrekkelijke* voorn., en van die *voornaamw. bijw.*, die de plaats van *betrekkelijke* voorn. met voorzetsels vervangen, als: *welke, die, waarmede, waarin, wanneer, toen, waar, enz.* N<sup>o</sup>. 133, 148, 124.

Verkorte bijvoegelijke zinnen. N<sup>o</sup>. 51, 133. — N<sup>o</sup>. 52.  
Betrekking van sommige bijv. zinnen op den *geheel* hoofdzin. N<sup>o</sup>. 143.

Bijv. zinnen, bij *aansprekingen* staande. N<sup>o</sup>. 144.  
Onderscheiding van de zelfst. en bijv. zinnen, die beide een zelfst. naamw. in den 2den naamval vervangen. N<sup>o</sup>. 134.  
Zelfst. naamw., die bepalingen zijn van zelfst. naamw., kunnen tot bijv. zinnen worden. N<sup>o</sup>. 50, 164.  
*Bijstellingen*, welke tot bijv. zinnen gevormd kunnen worden. — *Als, namelijk, bijvoorbeeld.* N<sup>o</sup>. 165.

(In: *Socrates, als ware wijze, versmaadde dien roem, en: hij, liefdadig als hij was, had alles veil, zijn: als ware wijze en liefdadig als hij was* te beschouwen als verkorte bijvoegelijke volzinnen. TOLLENS schrijft in zijn *Nova Zembla*: Dat doet hun harten goed, rampzaalgen als zij zijn.)

58. Bijvoegelijke volzinnen worden, door weglating van 't onderwerp waarbij zij behooren, tot zelfstandige onderwerpszinnen.

Regelen voor 't gebruik van *die, en wie* of *soo wie; hetgeen, en wat* of *zoo wat.* N<sup>o</sup>. 139 en 140.  
Overeenkomst in geslacht en getal van het voornaamw., waarmede de zelfst. gebruikte bijv. zin aanvangt, met het zelfst. naamw. of voornaamw. dat voorafgaat. N<sup>o</sup>. 141.  
Verbinding van den bijv. zin met een woord van den hoofdzin, door middel van de bijw. *zoo als, als, gelijk; en* de bijv. naamw. *hoedanig* en *zulk, al dan niet vergezeld van een pers. voornaamw.* N<sup>o</sup>. 142.

59. De *bijwoordelijke* volzinnen worden onderscheiden in vijf soorten, als:

- I. die eene *plaats* of een' *tijd* bepalen;
- II. die eene *hoedanigheid, hoeveelheid* of *graad* te kennen geven;
- III. *oorzakelijke* zinnen;
- IV. *veronderstellende* zinnen;
- V. zinnen van *wijze.* N<sup>o</sup>. 146.

De verbinding der bijwoordelijke zinnen met den hoofdzin geschiedt, bij de:

- I. 1. *plaatsbepalende* zinnen, door: *waar, alwaar, waarheen, van waar, verwaarts;*

Aankondiging van het tijdelijk voegwoord. N<sup>o</sup>. 147.

2. *tijdbepalende* zinnen, door: *als, toen, wanneer, wen, zoodra (als), zoo haast (als), zoo spoedig (als), zoo ras (als), zoo gaauw (als), zoo dikwijls (als), zoo dikwerf (als), nu (dat), tot (dat), terwijl (dat), daar, gedurende (dat), zoo lang (als), na (dat), sedert (dat), sinds (dat), vóór (dat), eer (dan), eer (dat), thans (dat), wijl (voor terwijl).* N<sup>o</sup>. 149.

*Behalve.* II, bladz. 78, de noot.

*Met, door, zonder, in plaats van.* N<sup>o</sup>. 167.

- II. 3. *vergelijkende* zinnen, die eene *hoedanigheid* te kennen geven, door: *gelijk (als), even als, zoo als, en dan, al dan niet voorafgegaan door anders.* N<sup>o</sup>. 150.
4. *verhoudingszinnen*, die eene *hoeveelheid* te kennen geven, door: *hoe — des te, hoe — hoe, naarmate, (al naar (dat), naar gelang.* N<sup>o</sup>. 151.

In den enk. volzin wordt de gelijkmatige voortgang uitgedrukt met behulp van *al.* N<sup>o</sup>. 151.

5. *beperkende* zinnen, die een' *graad* te kennen geven, door: *in zoo verre, voor zoo verre (als), zoo ver.* N<sup>o</sup>. 152.
- III. 6. *besluitende* zinnen, die een *gevolg* aanwijzen, door: *zoodat* en *weshalve.* N<sup>o</sup>. 153.
7. *redengevende* zinnen, door: *om reden (dat), op grond dat, daar, dewijl* of *wijl, vermits, nademaal, naardien, doordien,*

- doordat, aangezien; — sinds, sedert, daar, nu.* N<sup>o</sup>. 156.
8. *doelaanwijzende zinnen, door: opdat of dat, ten einde, of.* N<sup>o</sup>. 158.
- IV. 9. *veronderstellende zinnen, door: wanneer, als, zoo.* N<sup>o</sup>. 159.
10. *voorwaardelijke zinnen, door: wanneer, als en zoo; indien, ingeval (dat), bijaldien, tenzij, tenware, mits, of.* N<sup>o</sup>. 160.
- Weglating van 't voegwoord N<sup>o</sup>. 160.  
Voorwaardelijke kracht der gebiedende wijs. N<sup>o</sup>. 160.
11. *toegevende of inwilligende zinnen, door: schoon, of-schoon, hoezeer, hoewel, alhoewel, al, niettegenstaande; — wie — ook, welke — ook, hoedang — ook, hoe — ook, waar — ook, werwaarts — ook, enz.; hetzij; — of. —* N<sup>o</sup>. 161 en 162.
- Toch, niettemin, evenwel, nogtans, echter, ook dan nog: voegwoorden, die in den hoofdzin op het voegw. van den voorafgaanden toegevendens zin terugwijzen.* N<sup>o</sup>. 161.  
De *noorw.* zin, die met *al* aanvangt, wordt een *toegevende* zin. N<sup>o</sup>. 161.  
Weglating van 't voegwoord. N<sup>o</sup>. 161.  
Ontleding der volzinnen, zamengesteld met *laten*. II, bl. 94, de noot.
- V. 12. *vergelijkingszinnen, door: alsof, als, of.* N<sup>o</sup>. 163.  
*Als het ware.*
13. *gevolgaanwijzende zinnen, door: zoodat, zulke.*  
*Het is er zoo ver af.* N<sup>o</sup>. 164.
60. De ondergeschikte zinnen kunnen *nevenschikkend* met elkander verbonden zijn. N<sup>o</sup>. 169.
61. De verschillende bestanddeelen van een en denzelfden zin kunnen elk een' ondergeschikten zin bij zich hebben, van gelijken of verschillenden aard. N<sup>o</sup>. 170 en 171.
- De pers. en bez. voorn., die op den naam van eene stad of een land terugwijzen, plaatst men liefst in 't vrouwelijk geslacht. II, bl. 117, de noot.